

g-12934

Del-18

mr Saša Kicošev

GEOGRAFSKE I DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE
RUMUNSKÉ NARODNOSTI U SAP VOJVODINI

- doktorska disertacija -

Novi Sad, 1989. godine

mr Saša Kicošev

GEOGRAFSKE I DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE

RUMUNSKÉ NARODNOSTI U SAP VOJVODINI

- doktorska disertacija -

Novi Sad, 1989. godine

SADRŽAJ

	strana
UVOD	
ETNOGENEZA RUMUNSKOG NARODA	1
ISTORIJSKO - GEOGRAFSKI ASPEKTI RUMUNA U VOJVODINI	22
1. Rumuni u Banatu	22
PRIRODNO - GEOGRAFSKE PRILIKE	23
ISTORIJA BANATA	26
FORMIRANJE, GEOGRAFSKI RAZMESRAJ I MIKROLOKACIJA RUMUNSKIH NASELJA U BANATU	32
2. Rumuni u Bačkoj i Sremu	54
GEOGRAFSKE I DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I PROCESI KOD RUMUNSKOG STANOVNIŠTVA U VOJVODINI	55
1. Kretanje broja rumunskog stanovništva	55
2. Geografske razmeštaj rumunskog stanovništva	60
3. Prirodno kretanje rumunskog stanovništva	68
NATALITET	70
FERTILITET	76
- Opšta stopa fertiliteta	78
- Maskulinitet živorođene dece	82
- Vitalitet kod rođenja	83
- Bračnost živorođene dece	84
- Živorođena bračna deca prema narodnosti roditelja	87
- Živorođeni prema starosti majke	89
- Živorođena bračna deca prema trajanju braka	91
- Red rođenja	92

MORTALITET	95
SMRTNOST STANOVNIŠTVA	101
- Smrtnost po starosti i polu	104
- Smrtnost odojčadi	105
- Umrli prema uzroku smrti	108
PRIRODNI PRIRASTAJ	111
4. Nupcijalitet i divorcijalitet rumunskog stanovništva	118
5. Migracije rumunskog stanovništva	130
STALNE MIGRACIJE	132
POVREMENE MIGRACIJE	133
BILANS MIGRACIJA	146
6. Strukture i kontingenti rumunskog stanovništva	150
BIOLOŠKE STRUKTURE	152
- Polna struktura stanovništva	153
- Starosna struktura stanovništva	158
KONTINGENTI STANOVNIŠTVA	168
- Kontingent predškolske, školske dece i omladine	168
- ženski fertilni kontingent	172
- Kontingent radnog stanovništva	174
SOCIO-EKONOMSKE STRUKTURE	179
- Aktivnost stanovništva	179
- Delatnost	186
- Položaj u zanimanju	193
- Vlasništvo nad poljoprivrednim zemljištem	194
DOMACINSTVA	198
INTELEKTUALNE STRUKTURE	203
- Pismenost	203

- Školska sprema	207
- Maternji jezik	210
7. Prognoza broja Rumuna	214
ZAKLJUČAK	217
LITERATURA	

UVOD

Prilikom izbora ove teme za svoju doktorsku disertaciju bio sam svestan da će mi rad najviše otežati nepostojanje potrebnih podataka o rumunskom stanovništvu u Vojvodini. Prvi podaci koji se mogu koristiti potiču s početka XVIII veka kada su iz ovih krajeva potisnuti Turci i uspostavljena austrijska vlast. Prvi pravi statistički materijal daje nam ugarska državna statistika svojim popisima 1869., 1880., 1890., 1900. i 1910. godine. Međutim, u njima preovlađuje religiozna struktura a manje nacionalna što je znatno otežalo rad.

Između dva svetska rata sprovedena su dva popisa stanovništva ali su i oni oskudni sa podacima vezanim za temu. U prvom, iz 1921. godine, su Rumuni prikazani zajedno sa Cincarcima, a u drugom, iz 1931. godine, je ponovo data struktura prema veroispovestima.

Posle Drugog svetskog rata je izvršeno pet popisa i oni pružaju najiscrpnije podatke o rumunskoj populaciji u Vojvodini. Međutim, i ovde se javljaju problemi zbog stalnih promena klasifikacija stanovništva, te nemogućnosti kontinuiranog praćenja određene demografske pojave ili procesa. Naročito je poslednji popis u tome manjkav jer su u njemu veoma malo tretirane narodnosti, pa ne možemo pratiti pojedine događaje koji su se odvijali tokom 70-tih godina. Zbog toga su u ovom radu odgovori na pojedina pitanja na koje nam odgovor ne može dati poslednji popis tražena analizom situacije u 15 rumunskih naselja u Vojvodini u kojima Rumuni imaju ogromnu etničku većinu.

Podaci za samo doseljavanje Rumuna u Vojvodinu i formiranje

njihovih naselja su dobro obrađeni u radu dr Mirjane Maluckov, koja je napisala etnološku studiju Rumuna u Banatu. Problematikom istorije banatskih Rumuna se bavi dr Gligor Popi, a njegov rad takođe daje obilje interesantnih podataka. Što se tiče demografskih pojava, obeležja i procesa oni su delimično obrađeni u nekim radovima Centra za demografska istraživanja - Instituta društvenih nauka u Beogradu i u radovima dr Ruže Petrović.

Specifične geografske studije rumunske narodnosti u Vojvodini nema, pa sam iz ovih razloga odabrao ovu temu želeći da svojim radom doprinesem proučavanju višenacionalne vojvođanske populacije, odnosno jednog njenog dela - rumunske narodnosti.

Takođe, nam ovom mestu želim da se zahvalim svima koji su mi pomogli na izradi ovog rada.

ETNOGENEZA RUMUNSKOG NARODA

Etnogenetski razvoj Rumuna nije još detaljno proučen. Predpostavlja se da su nastali od Tračana, naroda indoevropskog porekla. Tračani su naseljavali istočne delove Balkanskog poluostrva i Malu Aziju a njihovi prvi tragovi se javljaju oko 2000 godina pre naše ere. Kao i Iliri nosioci su halštatske kulture (starije gvozdeno doba). Jezik im je malo poznat jer je malo sačuvanih tragova. Neki lingvisti dovode trački jezik u vezusa albanskim, koji je kasnije dosta ilirizovan.

Društveni život Tračana se odvijao u okviru rodovsko-plemenskih zajednica. Smatra se da je bačijski tip stočarenja tračko nasljeđe. Isto tako pojedini odevni predmeti, kod stanovništva istočnih delova Balkanskog poluostrva, podsećaju na trački način odevanja (šiljate šubare, kožusi i sl.). Tračani su se kao i svaka velika etnička zajednica delili na više plemena, od kojih su za formiranje rumunskog naroda najznačajniji Geti i još više Dačani (1, 253).

Smatra se da su današnji Rumuni nastali direktno od romanizovanih Dačana, uz međusobne uticaje sa Južnim Slovenima. Rumuni danas govore rumunskim jezikom koji pripada istočnoromanskoj jezičkoj grupi ali se u njemu, pored romanskih, osećaju i jaki slovenski uticaji, kao i u pismu, književnosti i umetnosti (1, 226).

Sam proces formiranja rumunskog naroda je počeo davno jer su na teritoriji današnje SR Rumunije od davnina živeli Geti i Dačani. Potpuna konsolidacija getsko-dačkog plemena u

karpatsko-balkanskom prostoru se vezuje za kraj IV i početak III veka pre naše ere. Stanovništvo poznato pod ova dva imena je govorilo istim jezikom, imalo isto tračansko poreklo i kulturu, dok je jedina razlika između njih bila regionalnog karaktera, jer su Geti nastanjivali ravničarske krajeve južno i istočno od Karpata, a naročito na dvema obalama donjeg Dunava, dok su Dačani bili gospodari planinskih krajeva u Transilvaniji (2, 42).

U moderno doba teži se korišćenju oba imena, Geto - Dačani ili Dako - Geti, koja, izražavajući fundamentalnu celinu dvaju stanovništva, vode računa i o regionalnoj individualnosti svakoga.

Najstarije pisane informacije o Getima odnose se na IV vek pre naše ere i vezane su za grčke autore zbog njihovih međusobnih kontakata na obalama Crnog mora. Što se tiče imena Dačana, ono se prvi put spominje krajem III veka i vezano je za rimske izvore zbog zapadnijeg položaja dačkih plemena. Objašnjenje imena Dačana treba tražiti u tračkom jeziku od reči " daos ", što znači vuk. Verovatno je ovo ime totemskog porekla, u skladu sa vučijom glavom koja je bila čest simbol na dačkim zastavama (2, 43 - 44).

Mada su Geti i Dačani pretežno nomadski stočari, izuzev pojedinih plemena u plodnoj dunavskoj niziji, bili su vešti i hrabri ratnici koji su svoju teritoriju branili od perzijskih trupa cara Darija, provala Skita iz stepskih krajeva severno od Crnog mora, a takođe i od grčkih falangi Filipa II i Aleksandra Makedonskog. Ove bitke su vođene sa promenljivom srećom ali Geto - Dačani nisu nikad dugo ostajali pod stranom vlašću. U ovim ratovima koje su vodili više Geti nego Dačani, koji su bili zaštićeni Karpatima, dolazi do formiranja prvih plemenskih saveza, pod vođstvom svojih, getskih kraljeva. U ovom periodu Geti sa

donjeg Dunava ulaze u političku sferu helenističkog sveta što će imati značajnog uticaja na razvoj njihove kulture (2, 45 - 47).

Dačani koji su živeli iza obronaka Karpata bili su po strani od grčkih uticaja ali već u III veku pre naše ere stupaju u kontakt sa Keltima na zapadu i germanskim plemenom Bastarna na severu. Naročito su brojni tragovi keltskog uticaja na Dačane. Ratujući sa Keltima i Bastaranima i Dačani stvaraju plemenske saveze u cilju odbrane svoje teritorije od invazije došljaka (2, 48).

U II veku pre naše ere počinje snažna ekspanzija Rima na istok Balkanskog poluostrva. Slamajući otpor Ilira, Makedonaca, Dardana i Tračana rimske legije su dolazile u sukob i sa Geto - Dačanima jer su oni redovno bili saveznici rimskih protivnika. Međutim, 74. godine pre naše ere rimske trupe izbijaju prvi put na granicu Geto - Dačana u rejonu Đerdapa, ali se nisu usuđivali da pređu Dunav. U tom trenutku stvara se dotad najveći i najčvršći plemenski savez Geta i Dačana, pod vođstvom getskog kralja Burebiste, koji je okupio sva dačka i getska plemena. Ovaj savez, stimulisan pre svega rimskom opasnošću, je postao za kratko vreme inpozantna disciplinovana vojna sila, pre svega zaslugama samog Burebiste. Stvorivši snažnu vojsku od oko 200.000 ratnika, on svom savezu uskoro potčinjava i pojedine keltske države u Panoniji, kao i grčke gradove na obalama Crnog mora.

Dalju ekspanziju ovog saveza prekinulo je ubistvo Burebiste od strane plemenskih starešina nesklonih jakoj centralizovanoj vlasti. Uskoro je usledio i rascep saveza na šest delova što su rimljani vešto iskoristili i pokorili getska plemena sa donjeg Dunava početkom naše ere.

Dačka plemena zaštićena planinskim masivom Karpata su izbegla pokoravanje i u narednim decenijama su često, najčešće sa Sarmatima, upadali u rimske provincije Meziju i Trakiju, vođeni željom za pljačkom bogatih gradova. Ovo sve je izazvalo rimsku odmazdu koja je dovela Dačane 89. godine u delimično podčinjen odnos prema Rimskoj Imperiji.

Ovaj uspeh ne zadovoljava Rim pa 101. godine car Trajan kreće ponova na Dačane i posle dva duga i teška rata po planinskom terenu pobeđuje dačkog kralja Decebala i 106. godine stvara rimsku provinciju Dakiju. Osvajanje Dakije od strane Rimljanja je jedan od odlučujućih momenata u istoriji Rumuna, jer su intenzivnom romanizacijom, do koje je kasnije došlo u ovoj provinciji, postavljeni čvrsti temelji rumunskog naroda (2, 65 - 66).

Već od prve godine osvajanja, nova provincija je kolonizirana masovnim romaniziranim elementima koji su ovamo dovedeni iz svih krajeva Imperije. Ovo je, u rimskoj istoriji, najznačajniji primer masovnog, zvaničnog intervenisanja u procesu romanizacije osvojenih područja. Trajan je po svaku cenu želeo da u što kraćem roku stvori intenzivno rimsku zemlju na mestu koje je nekad skrivalo najveću opasnost po bezbednost Rima (2, 67 - 68)

Posle konsolidovanja rimske vlasti započinje period mira koje dosta retko narušava napadima varvara sa severa, pre svega Sarmata, ali ove provale nisu ugrožavale rimsku vlast. U ovom periodu u Dakiji se intenzivira ratarstvo i stočarstvo, a naročito rudarstvo, zanatstvo i trgovina. Od ratarskih kultura pretežno je gajena pšenica, a na široko je i uvedeno gajenje vinove loze. Prostrani i plodni pašnjaci obezbeđivali su bogatstvo u krupnoj rogatoj stoci i ovcama, dok su ogromne katpatske šume davale

kvalitetno drvo za gradnju i druge potrebe. Što se tiče rudnog bogatstva, najvažnije je bilo zlato, koje je vadeno uz korišćenje robova i slobodnih kvalifikovanih radnika ilirskog porekla, pre svega Pirusta, koji su se u svojoj domovini specijalizovali za ovaj težak i naporan posao (2, 77).

Trgovina je bila olakšana zahvaljujući prostranoj i razgranatoj mreži puteva po Provinciji, i naravno, gustoj rečnoj mreži sa Dunavom kao najvažnijim rečnim putem, pa je bilo veoma prisutno korišćenje splavova. Bogastva Dakije su privlačila brojne trgovce, pre svega sa istoka, a takođe su i dački trgovci odlazili sa svojom robom u druge delove Imperije.

Zanatstvo se uglavnom zasnivalo na sirovinama same Provincije i bilo je veoma raznoliko. Od zanatlija najviše je bilo grnčara, kovača, kamenorezaca, graditelja, molera, kožara, štofara, splavara i dr.

Proizvodni odnosi su bili uglavnom robovlasnički, kao i u čitavom tadašnjem svetu. Društvo u Dakiji bilo je podeljeno na antagonističke klase, koje su u prvom redu činili robovi i njihovi vlasnici. Potomci pokorenih Dačana su bili slobodni, ali sa ograničenim pravima pa ih je rimsko pravosuđe razlikovalo od privilegovanih kolonista kojima je pripadala najbolja obradiva zemlja. Rimske aristokratije gotovo da i nije bilo jer su se u Dakiji zadržavali samo dok im je trajala služba (2, 78 - 79).

Snažni faktor romanizacije Dakije su bili i veterani, koji su po odsluženju vojnog roka koji je trajao 25 godina, sticali rimsko državljanstvo a time i značajne materijalne i pravne koristi. Po završetku vojne službe oni se nisu vraćali u rodni kraj, već su ostajali u Dakiji, u kojoj su već toliko godina živeli, imali

nezakonite porodice, mogli očekivati vodeći položaj u odnosu na autohtono stanovništvo. Pošto su u Dakiji bile skoncentrisane stalno snažne rimske jedinice sa prosečno oko 40.000 vojnika nikako ne treba zanemariti uticaj rimskih veterana na proces romanizacije Dakije (2, 80 - 81).

Svi ovi, etnički različiti elementi stanovništva Dakije brzo su se uklopili u jedinstveni rimski život, prihvatajući tekući latinski jezik za svoj jezik. Jačanje rimskog načina života, koji je ovde konstatovan u II i III veku, odrazio se pre svega, na privredne i kulturne prilike u Dakiji.

Međutim, ovaj period prosperiteta u okviru Imperije traje do 275. godine, kada je car Aurelijan odlučio da napusti provinciju Dakiju i vojnu odbranu granica Imperije, organizuje na dunavskom limnesu. Razlozi za ovakav potez su pre svega vojne prirode, jer Imperija iscrpljena dugim krizama kroz koje je prolazila morala je da štedi snage, smanjujući svoje duge odbrambene linije na granicama. U tim novim uslovima, Dakija više za Rim nije bila vojna potreba već problem. Okružena sa svih strana ratobornim varvarskim plemenima Dakija se teško mogla braniti sa sve oskudnijim vojnim snagama a granica se daleko lakše mogla braniti na Dunavu (2, 81 - 85).

Aurelijan je Dakiju evakuisao u potpunom redu, neometan od strane vatvara. Veoma je važno istaći da je rimska vlast povukla iz Provincije samo vojsku i administraciju, a njima su se pridružili veleposednici, trgovci, bogataši i sl. Što se tiče velike mase kolona i veterana, a posebno seljaka, ljudi koji su pretežno vezani za zemlju, oni su više voleli da ostanu na svojim njivama, pošto nisu imali životnih razloga da ih napuste.

Dačko-rimski seljaci navikli su na nesiguran život pod pritiskom varvara, pa ostavši sami bez vojne zaštite, nisu smatrali da im se situacija bitnije pogoršala. Preko njih je nastavljen romanitet severno od Dunava, pa i očuvan civilizacijski nivo stvaran za 165 godina rimske vlasti u ovim krajevima. Varvari koji su uskoro preplavili bivšu rimsku provinciju nisu imali ambicija da ruše rimske tekovine, a neke su počeli prihvatati, čime je stvorena trajna osnova nacionalnosti rumunskog naroda (2, 85-87).

Povlačenjem Rimljana u Dakiji se stvara slobodan prostor za nesmetan upad varvara, pre svih Vizigota, koji su bili protivnici Imperije. Veštom diplomatijom Rim ih transformiše u fedetate (varvarske saveznike) sa zadatkom da čuvaju granice Imperije severno od Dunava, ali im je bilo zabranjeno da ulaze u bivšu provinciju Dakiju, čime je i dalje tokom IV veka omogućen nesmetan razvoj rimske civilizacije na ovom tlu. Ovo je veoma značajno jer posle Milanskog edikta 313. godine hrišćanstvo postaje državna religija Imperije, pa ono prodire i u Dakiju, gde se lako i brzo širi (2, 92-95).

Ovakvo stanje se završava krajem 376. godine najezdom Huna. Razbivši Gote oni su uspjeli da se u istočnoj i centralnoj Evropi održe oko 80 godina, stvorivši svoj režim terora ali i reda i političke stabilnosti. Mada su Huni imali epizodan karakter, najavili su buran period "seobe naroda". Sa svojim nomadskim načinom života nigde se nisu trajno nastanjivali, već su samo stvarali kratkotrajne baze iz kojih su kretali u pljačkaške pohode. Znatno veći uticaj na Dakiju su imali njihovi germanski saveznici, pre svih Gepidi, što se naročito intenziviralo posle smrti Atila (454. godine) i raspada hunske vlasti.

Istovremeno ponovo jačanje uticaja romanske civilizacije, ovaj put iz Konstantinopolja, naročito za vreme vladavine Justinijana I (527-565 godine) kada se ponovo na Dunavu ustaljuje granica Istočnog Rimskog Carstva - Vizantije. U ovom periodu treba istaći još jednu provalu divljeg nomadskog naroda, ovog puta Protobugara koji počinje krajem V veka. Sa njima na Balkansko poluostrvo prvi put nadiru i Sloveni, koji se nisu duže zadržavali na tlu Dakije već su ga samo prelazili u pljačkaškim pohodima na Vizantiju (2, 96-98).

Sredinom VI veka počinje nova invazija ovog dela Balkanskog poluostrva, ovaj put od strane Avara, koji su sa sobom povlačili velike mase podčinjenih Slovena i Protobugara. Preplavljivanje Balkanskog poluostrva masama Slovena i avarske dominacije uslovljavaju opšte opadanje životnog standarda i materijalne kulture u Dakiji, što je naglašenije u oblastima u kojima su se Sloveni nalazili u većem broju. Usled ovoga dolazi do prekida gotovo svih veza sa Vizantijom te nastupa period kulturne i privredne regresije. Ovakva situacija se zadržala sve do početka IX veka kad nestaje avarska vlast i dominacija u Dakiji (2. 99-105).

Tokom IX veka počinje novi uzlazni period Dakije, iznova dolazi do oživljavanja privrede i trgovine, kulturni uticaji iz Vizantije se ponovo intenziviraju sa daljim širenjem hrišćanstva u ovim predelima. Od suseda treba istaći Bugare na jugu, Franke na zapadu, a krajem IX veka se na severu i u Fanonskoj niziji pojavljuju Mađari (2, 101-105).

Krajem X i početkom XI veka Vizantija uspeva da uništi Bugarsko Carstvo i da ponovo uspostavi svoje severne granice na

Dunavu što je dalo novi podstrek za razvitak Dakije. Istovremeno se prvi put u istoriji javlja termin "Rumuni" za stanovništvo Dakije, pa se ovaj period može smatrati finalnim u etnogenezi rumunskog naroda. Ukorak sa formiranjem rumundkog naroda, u istom teritorijalnom okviru, stvara se i rumunski jezik, pod uslovima koji se razlikuju od onih pod kojima su se razvijali neolatinski jezici na zapadu Evrope. Rumunski jezik je direktno nastavio narodni latinski jezik, čiju gramatičku strukturu i glavni fond reči sačuvao. Pored latinskog fonda, rumunski jezik je u jeku procesa formiranja, tokom VII i VIII veka, dobio značajan prilog slovenskih reči (2, 105-106).

Dotadašnja društvena struktura Rumuna se menja i dolazi do prerastanja labavih teritorijalnih ili seoskih zajednica u prve oblike feudalnih političkih formacija. Ovaj proces je najranije počeo u Banatu i Transilvaniji tokom X i XI veka kada se stvaraju prva vojvodstva sa autohtonim vladarima. Međutim, usled prodora Mađara tokom XII i XIII veka u Transilvaniju i pripajanja ovih krajeva njihovoj državi nestaju i prve rumunske državne forme.

Pojedine državnice Rumuna sreću se u XI veku i u Dobrudži i Moldaviji, ali usled jakog uticaja Vizantije, odnosno Rutena i Pečenega, one su bile ili privremenog ili lokalnog karaktera. Posle upada Tatara i njihove kratke vladavine u Transilvaniji se tokom XIII veka ponovo javljaju rumunske kneževine i vojvodstva, ovaj put kao sizereni mađarskog kralja (2, 110-112).

Prvu snažniju državu Rumuni stvaraju 1325. godine pod vođstvom vojvode Basaraba koji je vešto iskoristio raspad tatarske države i dinastičke borbe u Mađarskoj, stvorivši snažnu državu u Vlaškoj koja je dopirala sve do ušća Dunava. Posle sjajne pobede

nad Mađarima 1330. godine, Basarab je svoju državu proširio i na deo Banata. Sa odobrenjem patrijarha u Konstantinopolju 1359. godine osnovana je prva mitropolija Vlaške, pa su time postavljeni temelji organizacije crkve, koja je postala jaka podrška vladaru. Naslednici Basaraba su još više ojačali Vlašku, oslanjajući se na Srbe i Bugare u borbi sa Mađarima. Počinje se sa kovanjem novca, grade se manastiri i druge zadužbine, razvija se privreda (31, 8).

Tokom XIV veka stvorena je i druga rumunska samostalna država, Moldavija, 1359. godine. Osnovana je istočno od Karpata ujedinjavanjem postojećih političkih organizacija, pod vodstvom maramureškog vojvode Dragoša. Ova država je takođe vodila ratove sa Mađarima do konačne samostalnosti.

U XIV veku je formirana i samostalna država na teritoriji Dobrudže, na čelu sa despotom Dobrotićem. U svojoj borbi za nacionalnu samostalnost Dobrudža je vodila ratove sa Turcima i njihovim saveznicima Đenovljanima, jer su oni imali svoje gradove na Crnom moru. Borbe su vođene sve do početka XV veka, kada je posle početnih uspeha, pokorena Dobrudža (2, 115-116).

Tokom celog XV veka rumunske zemlje su vodile teške ratove sa Turcima. Neprestanim napadima Osmanlija preko Dunava su se hrabro odupirali i uglavnom odnosili pobede na bojnopolju, Vlaška i Moldavija. Posle retkih poraza su kratkotrajno prihvatili plaćanje danka Porti. Ipak, tokom čitavog ovog perioda Vlaška i Moldavija su zadržale nezavisnost što nije slučaj sa ostalim hrišćanskim državama na balkanskom poluostrvu.

Međutim, u XVI veku se situacija iz korena menja na štetu rumunskih zemalja. Silno ojačana Osmanlijska Imperija lako razbija

oslabljenu Mađarsku kod Mohača 1526. godine i stvara Budimski pašaluk. Ovom su se rumunske zemlje našle u okruženju jer su Turci na istoku osvojili Krim i pokorili Tatаре. Pružajući još izvesno vreme očajnički, ali beskoristan otpor, Vlaška i Moldavija padaju pod vlast Porte, dok Transilvanija, sada izdvojena iz Mađarske, prihvata plaćanje danka i sizerenstvo Turcima. Time je okončan period nezavisnosti rumunskih zemalja i počinje dug period dominacije Osmanlija (2, 125-135).

Početakom XVII veka, vladar Vlaške Mihaj Hrabri je podigao ustanak protiv Turaka. Porazivši ih i oslobodivši Vlašku on udara na Transilvaniju a zatim i Moldaviju, sa ciljem da ujedini obe zemlje sa Vlaškom. Uspevši u tome, on proteruje Turke i po prvi put u istoriji stvara jedinstvenu državu Rumuna. Ovaj veliki uspeh je ipak bio kratkotrajan, svega osam godina, zbog plemića kojima nije odgovarala snažna centralna vlast, pa je njihovom zaverom Mihaj Hrabri ubijen.

Ponovno uspostavljanje starih odnosa sa Turcima izvršeno je u uslovima sasvim različitim od onih koji su vladali krajem XVI veka. Opasnost pretvaranja rumunskih zemalja u turske pašaluke je gotovo potpuno eliminisano, prisustvo predstavnika Porte je ređe, a direktno mešanje Istambula u unutrašnji život Vlaške i Moldavije se sve manje oseća (2, 143-146).

Ovakvo stanje se zadržava tokom celog XVII veka da bi tek posle neuspele opsade Beča Austrija prešla u snažnu ofanzivu i posle više uspešno vođenih bitaka, posle jednog i po veka, povratila Mađarsku i Transilvaniju. Ovo je potvrđeno Karlovačkim mirom 1699. godine, a time je Transilvanija, kao prva rumunska zemlja zauvek oslobođena od turske zavisnosti.

Gubeći svoje pozicije pred uspesima Austrije i Rusije, Porta reaguje zaoštavanjem svoje dominacije nad Vlaškom i Moldavijom, pa početkom XVIII veka uvodi fanariotski režim u ovim zemljama. Fanariotski vladari bili su iz redova vodećih staleža grčkog carigradskog društva, koje je imalo rezidencije u četvrti Fanaru. Preko ovih grčkih vladara Porta je težila gušenju oslobodilačkih i nacionalnih kretanja u Vlaškoj i Moldaviji. Cinjenica da je Porta slala u obe zemlje vojvode iz grčke sredine, dovodi do porasta i drugih grčkih elemenata - rođaka, poverilaca, saradnika, mušterija i sl. Ovoj tendenciji se pridružuje i crkva slanjem sveštenika i kaluđera grčkog porekla. Ovo mnogobrojno grčko prisustvo predstavljalo je stranu konkurenciju za vršenje visokih funkcija, pa na podstrek ugroženog plemstva dolazi do masovnih protivgrčkih pokreta koji se oslanjaju na Austriju (2, 159-160).

Fanariotski režim je uz kraće prekide izazvan ratovima Turske sa Rusijom i Austrijom trajao više od jednog veka (1711-1821). Ujedno, ovo je period najteže ekonomske eksploatacije od strane Porte, koja nije birala načine da preko svojih fanariotskih vazala što više iscedi obe rumunske zemlje i napuni svoje prazne kase. Međutim, revolucionarna kretanja u južnoj i centralnoj Evropi, posle pada Napoleona, javljaju se i u rumunskim zemljama. Ustanak prvo izbija u Vlaškoj a zatim se širi i u Modaviju, preteći da zahvati i Transilvaniju. Mada je u početku imao nacionalni karakter on uskoro dobija i društveno-ekonomski, pa je izostala pomoć Rusije i Austrije čiji reakcionarni carevi nisu želeli da pomažu klasnu borbu, već su je gušili po Evropi. Koristeći ovo, kao i neslogu među ustanicima, Turci u krvi ugušuju ovu bunu. Jedina korist je bila u tome što je srušen fanariotski režim, pa

su sada vladari u obe zemlje birani iz redova domaćeg plemstva (2, 164-203).

Uskoro izbija rusko-turski rat koji je završen porazom Osmanlijske Imperije. Mirom u Jedrenu iz 1826. godine Vlaška i Moldavija su okupirane od strane ruskih trupa, kao zalog sve dok Turska ne isplati ratne reparacije. Rusi su u obema zemljama ostali pet godina i za to vreme su izrađeni zakoni koji su i u Moldaviji i u Vlaškoj predviđali međusobno ujedinjenje.

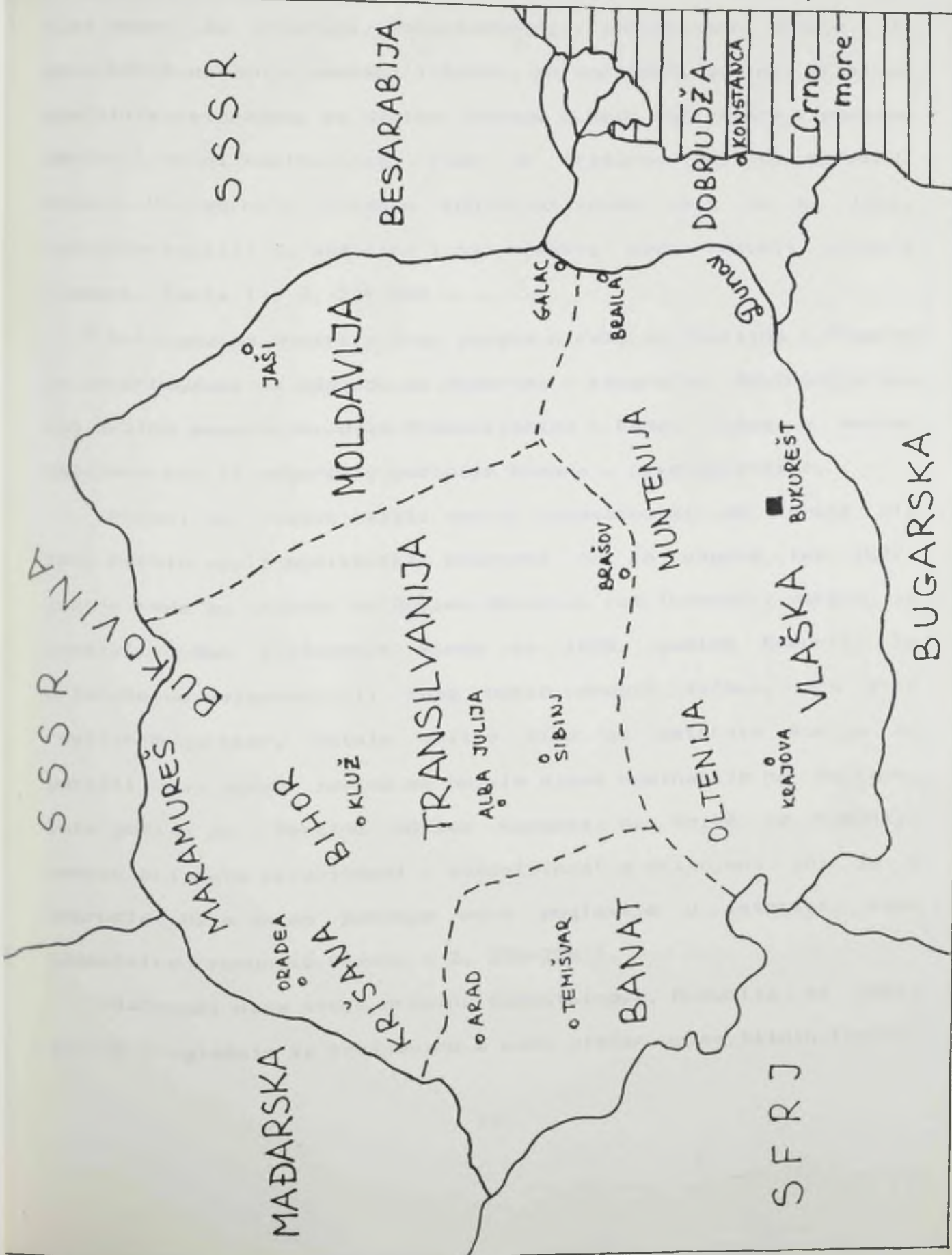
Revolucionarna 1848. godina je veoma burna i u rumunskim zemljama, mada po svom obimu i dinamici ne i ujednačena. Najdublje je potresla Transilvaniju, gde su Rumuni, isto kao i Srbi i Hrvati, stali na stranu reakcionarnog bečkog dvora, jer su im Mađari odbili zahteve za samoopredeljenje. Vodeći teške borbe protiv Mađara jer su bili podstaknuti obećanjima Beča o autonomiji i samostalnosti, Rumuni na početku revolucije oslobađaju gotovo celu Transilvaniju i Banat sem Temišvara. Međutim, uskoro počinju da trpe poraze i do gušenja revolucije od strane Austrije i Rusije ne preduzimaju značajnije akcije. Obećanja od strane Austrijanaca nisu naravno ispunjena. Revolucionarna kretanja u Vlaškoj i Moldaviji su takođe na početku bila burna ali ne i dugog veka jer ruske trupe upadaju u Moldaviju a turske u Vlašku i složno guše svaku pobunu. Većina revolucionara i naprednih ljudi prelazi u Transilvaniju gde se pridružuje tamošnjim ustanicima.

Pozitivni efekti revolucije su se sastojali u tome što je sada pored sultana u postavljanju rumunskih vladara učestvovao i ruski car, i da su oni sada birani na period od sedam godina. Ruska i turska vojska su se zadržali u Vlaškoj i Moldaviji sve do 1851. godine. Istovremeno, Transilvanija se sada nalazila pod

neposrednom upravom Beča, dok je Banat pripojen srpskoj Vojvodini sa sedištem u Temišvaru. Veliki broj revolucionara je emigrirao, najviše u Pariz, odakle su nastavili sa borbom za ujedinjenje rumunskih zemalja (2, 216-230).

Godine 1853. Rusija je ponovo okupirala Vlašku i Moldaviju. Bojeći se jačeg širenja ruskog uticaja na Balkanskom poluostrvu Francuska i Engleska staju na stranu Turske započinjući Krimski rat u kome je Rusija poražena. Ovo vešto koristi Austrija koja uspeva da isposluje od Turske okupaciju Vlaške i Moldavije, kao zalog svoje neutralnosti u Krimskom ratu. Tokom čitavog razdoblja okupacije (1854 - 1857) Austrija vrši obimna geološka istraživanja, jasno pokazujući da ovde želi ostati trajno. U ovom periodu se u zemlju vraćaju i brojni politički emigranti, izbegli posle gušenja revolucije.

Pariskim mirovnim kongresom je okončan Krimski rat. Na njemu se postavlja pitanje ujedinjenja Vlaške i Moldavije. Na ovu ideju su blagonaklono gledale Engleska, Francuska, Pruska i Rusija, dok su se Turska i Austrija oštro suprotstavile, prva želeći da zadrži ove posede, a druga da ih osvoji za sebe. Proces ujedinjenja je zapao u krizu naročito kada je i Engleska počela da se protivi. Ipak, doneta je odluka da se sprovede referendum u obe zemlje, te da se na osnovu dobijenih rezultata donese odluka. Međutim, izborni rezultati su bili falsifikovani u korist antiunitarista pa je došlo do nove krize koja je pretila da se pretvori u novu bunu. Ne želeći ovakvu situaciju, Napoleon III i kraljica Viktorija su se dogovorili da Vlaška i Moldavija stupe u savez ali da formalno ostanu pod vlašću Porte. Ovo je potvrđeno konferencijom u Parizu 1858. godine (2, 233-238).

Sledeće godine se pristupa izboru vladara u obe zemlje. Prvo je Aleksandar Jon Kuza izabran za vladara u Moldaviji a zatim i u Vlaškoj, čime je de fakto izvršeno ujedinjenje. Ovome se oštro usprotivila Porta ali su Rumuni imali podršku velikih sila pa je Kuza mogao da pristupi konsolidovanju jedinstvene države. Po političkom ubeđenju umereni liberal, on već 1864. godine pristupa značajnim reformama, pa svojim Zakonom o selu ruši stare feudalne odnose i uvodi kapitalizam, čime je trasirao put ka modernoj državi. Ovo se nije svidelo konzervativcima koji su ga 1866. godine prisilili da abdicira i na njegovo mesto doveli stranog vladara, Karla I (2, 239-244).

Iste godine Austrija trpi poraze u ratu sa Italijom i Pruskom pa je prinuđena na nagodbu sa Mađarima - stvara se Austro-Ugarska kao dvojna monarhija. Ovim Transilvanija i Banat ulaze u sastav Mađarske što je pogoršalo pozicije Rumuna u ovim oblastima.

Rumuni su i dalje težili svojoj nezavisnosti od Turske ali zbog raznih spoljnopolitičkih momenata to im uspeva tek 1877. godine kada su zajedno sa Rusima objavili rat Turskoj i uskoro je porazili. San Stefanskim mirom iz 1878. godine Rumuniji je priznata nezavisnost, ali zbog nekih drugih tačaka, pre svih "velike Bugarske", ostale velike sile su naterale Rusiju da poništi ovaj ugovor jer su se bojale njene dominacije na Balkanu. Iste godine je u Berlinu održan kongres na kojem je Rumuniji ponovo priznata nezavisnost i samostalnost a pripojena joj je i Dobrudža. Ovim aktom počinje novo poglavlje u istoriji, sada samostalne, rumunske države (2, 251-258).

Jačajući daje svoju državnu samostalnost, Rumunija se 1881. godine proglašuje za kraljevinu a njen vladar uzima titulu kralja.

Istovremeno se u unutrašnjem političkom životu vodi stalna borba između Nacional-liberalne i Konzervativne partije koje se neprestano, sve do Prvog svetskog rata, smenjuju na vlasti. Na spoljnopolitičkom planu se Rumunija oslanja na Austro-Ugarsku monarhiju. Prvi tajni ugovor je potpisan 1883. godine i kasnije je stalno produžavan, poslednji put 1913. godine. Ovo oslanjanje na Beč je imalo veliku opoziciju u narodu jer je Austro-Ugarska bila za Rumune najveći neprijatelj koji je držao pod svojom vlašću njihovu braću u Transilvaniji. U ovom periodu u samoj Transilvaniji jača pritisak Mađara na nacionalnom planu pa je 1879. godine donet zakon kojim je mađarski jezik postao jedini jezik u javnoj upotrebi i školstvu. To je izazvalo veliko nezadovoljstvo rumunskih masa pa se stvara Rumunska nacionalna partija koja se borila za nacionalnu emancipaciju. Ova borba kulminira 1892. godine kada je donet Memorandum sa rumunskim zahtevima koji se podnosi caru Franji Josifu. Međutim, ovo je bilo bez efekata, sem što su potpisnici Memoranduma uhapšeni i osuđeni, što je izazvalo burne demonstracije širom Transilvanije. Na ovo su Mađari odgovorili zavođenjem još žestćeg režima (26, 275-316).

Tokom ovog perioda u Rumuniji se razvija industrija, što je omogućeno, pre svega, donošenjem 1877. godine "Općtih mera za podršku nacionalne industrije" u vidu zakona. Najviše su se razvile: prehrambena, naftna, drvna, tekstilna i kožna industrija. Tokom ovog perioda razvija se i radnička klasa, kao i radnički pokret, a socijalistička misao po prvi put prodire u Rumuniju. Ovo je doba i prvih štrajkova ali su značajniji seljački ustanci 1888. i 1907. godine koji su skrenuli pažnju na izuzetno teške uslove života na selu (2, 264-274).

Pred početak Prvog svetskog rata Rumunija je uzela učešća u Drugom balkanskom ratu kada je stala na stranu Srbije i Grčke, a protiv Bugarske. Rumunske trupe su veoma uspešno nastupale tako da su prodrle na domak Sofije. Posle podpisivanja mira Rumuniji je pripala Južna Dobrudža.

Izbijanje Prvog svetskog rata je stavilo rumunsku vladu pred velike dileme. Mada je formalno bila član Centralnih sila, Rumunija je odlučila da sledi primer Italije pa je proglasila neutralnost. Ovako držanje Rumunije je razumljivo jer ona nije imala teritorijalnih zahteva prema drugim državama, sem prema Austro-Ugarskoj, svom savezniku, jer je po popisu iz 1910. godine u Transilvaniji i Banatu živelo oko 2.948.000 Rumuna. U zemlji su sve više jačale snage koje su zahtevale da se uđe u rat, ali na strani Antante, radi priključenja Transilvanije i Banata Rumuniji. Ova previranja traju do 1916. godine, kada u avgustu Rumunija objavljuje rat Austro-Ugarskoj i sa svojim trupama ulazi u Transilvaniju. Međutim, posle početnih uspeha počinju porazi i uskoro združene snage Nemačke, Austro-Ugarske, Bugarske i Turske uspevaju da slome otpor Rumuna i da osvoje Vlašku i Bukurešt. Vlada i vojska su se povukle u Moldaviju, u Jaši, gde su uz pomoć ruskih trupa uspeli da organizuju front i stabilizuju prilike na bojištu. Ovakva situacija je potrajala sve do kraja 1917. godine kada je u Rusiji izbila revolucija pa je došlo do povlačenja ruske vojske sa fronta. Ne mogavši više sama da pruža otpor snažnijem neprijatelju Rumunija početkom 1918. godine sklapa primirje, a uskoro potpisuje i Bukureštanski mir sa Centralnim silama, koji je bio krajnje nepovoljan za Rumuniju. U ovom periodu Rumunija osvaja Besarabiju koja će u sklopu rumunske države ostati sve do 1940.

godine (25, 288-317).

Koristeći raspad Centralnih sila, Rumunija ponovo stupa u rat, ali ovaj put više nego simbolično, jer je sledeći dan došlo do kapitulacije Nemačke i kraja rata. Raspadom Austro-Ugarske stvoreni su uslovi za priključenje Transilvanije Rumuniji što se i desilo na Velikom nacionalnom skupu u Alba Juliji na kome se narod Transilvanije odlučio na odcepljenje od Mađarske i pripajanje Rumuniji. Njoj je pripalo i 2/3 Banata ali tek posle dugih pregovora sa Srbijom, odnosno Kraljevinom SHS. Ovom je dovršen proces nacionalnog ujedinjenja rumunskog naroda u jednu jedinstvenu državu (2, 279-292).

Period između dva rata je u Rumuniji bio sličan kao i u Jugoslaviji. Odjeci Oktobarske revolucije su brzo ugušeni, novi Ustav je kreiran prema željama viših klasa, spahija i industrijalaca, 1924. godine je zabranjen rad KP Rumunije, agrarna reforme i druga obećanja su samo delimično ostvarena. Rumunske reakcionarne snage su uspele intervencijom vojske da 1919. godine uguše, u saradnji sa Čehoslovacima i Francuzima, proleterku revoluciju u Mađarskoj. U političkom životu su prisutna stalna previranja a na vlasti se najčešće nalazi Liberalna partija koja je zastupala interese industrijalaca. U spoljnoj politici se Rumunija najviše oslanjala na Francusku a od 1926. godine i na Italiju, dok je sa Jugoslavijom i Čehoslovačkom sklopljen odbrambeni pakt, u istoriji poznat pod imenom "Mala Antanta", protiv revizionističkih težnji Mađarske i Bugarske.

U godinama ekonomske krize (1929-1933), u čitavoj zemlji je došlo do snažnih radničkih akcija protiv eksploatatorskih klasa i njihovog političkog režima. Istovremeno je došlo do jačanja

fašističkih organizacija: Gvozdena garda, Liga nacionalne hrišćanske odbrane i drugih, koje su uživale snažnu podršku najreakcionarnijih vrhova vladajuće klase, s ciljem da se suprotstave svim akcijama radnika i seljaka (2, 316-329).

Posle ekonomske krize dolazi do daljeg razvoja zemlje, pre svega u oblasti industrije. Na političkom planu kralj Karol II zavodi svoju diktaturu, dok kapitulantski stav Engleske i Francuske prema nacističkoj Nemačkoj još više u Rumuniji jača reakcionarne snage.

Poslednji koji se usprotivio podpadanju Rumunije pod uticaj Rajha je bio premijer Kalinesku. On je pružio podršku Čehoslovačkoj i Poljskoj kada su postale žrtve nacističke agresije pa su ga zbog toga, u atentatu, ubili pripadnici pronemačke Gvozdene garde. Uskoro Rumunija ostaje bez severnog dela Transilvanije i dva i po miliona svojih stanovnika koji su predati hortijevskoj Mađarskoj usled pritiska Nemačke i Italije. U leto 1940. godine SSSR je vraćena Besarabija i Severna Bukovina, takode zbog nemačkih interesa. U jesen iste godine na vlast dolazi general Ion Antoanesku, dok kralj Karol II mora da abdicira u korist sina Mihaja. Uskoro u zemlju ulaze nemačke trupe, Rumunija pristupa Trojnom paktu i počinje period vojno-fašističke diktature (2, 329-331).

U trenutku nemačkog napada na SSSR Rumunija je prisiljena da aktivno učestvuje u njemu mada je u narodu postojao snažan antifašistički osećaj. U toku rata se u Rumuniji javlja partizanska aktivnost naročito u planinskim predelima i delti Dunava. Ovako stanje se zadržava sve do leta 1944. godine kada se KP Rumunije, Dvor i Armija dogovaraju o dizanju antifašističkog

ustanka. Družani ustanak je započeo 23. avgusta 1944. godine i posle teških borbi je oslobođen Bukurešt. Početkom septembra ustaničke jedinice se povezuju sa sovjetskim snagama i u daljim borbama zajednički nastupaju preko Karpata. Rumunske trupe su učestvovala u borbama za oslobođenje Mađarske i Čehoslovačke čime su pružile svoj doprinos slamanju nacističke Nemačke (2, 354-367).

U političkom pogledu stanje posle proterivanja Nemaca iz zemlje je i dalje bilo veoma konfuzno. Na vlast je došao Narodni demokratski front, kao koaliciona vlada, ali su u njemu prevagu imali reakcionarni elementi iz Nacionalno-seljačke i Nacionalno-liberalne partije. Koristeći se svojim majoritetom oni su odlagali agrarnu reformu i druge zahteve najširih narodnih masa pa je bilo i sukoba između žandara i nezadovoljnih seljaka. Gubeći polako podršku naroda, a i osipajući se iznutra, reakcionarne partije gube i svoj uticaj tako da ne čelo zemlje uskoro dolazi nova vlada u kojoj su socijalisti i komunisti imali većinu. Ovim je omogućeno sprovođenje dubokih revolucionarno-demokratskih reformi što su narodne mase rado prihvatile, o čemu govore i rezultati prvih parlamentarnih izbora, na kojima je Blok demokratskih partija dobio oko 80 % glasova. U ovoj situaciji kralj Mihaj abdicira i istog dana (30.12.1947.) je proglašena Narodna Republika Rumunija, pa ovim činom počinje etapa ekonomskih i društveno-političkih preobražaja socijalističkog karaktera (2, 373-379).

U februaru 1948. godine održan je Kongres ujedinjenja KP Rumunije i Socijal-demokratske partije u Rumunsku radničku partiju, kao glavnu snagu u realizaciji programa socijalističke, ekonomske i društvene izgradnje.

Polazeći od toga da je u Rumuniji socijalizam definitivno pobedio, da je stvorena jedinstvena socijalistička privreda, Velika narodna skupština je, avgusta 1965. godine izglasala novi Ustav, koji je zemlju nazvao Socijalistička Republika Rumunija, čime je završena poslednja faza u dosadašnjem nacionalnom i državnom razvoju rumunskog naroda (2, 379-397).

ISTORIJSKO - GEOGRAFSKI ASPEKTI RUMUNA U VOJVODINI

1. RUMUNI U BANATU

Kada govorimo o Rumunima u Vojvodini onda pre svega mislimo na rumunsko stanovništvo u Banatu, jer je tokom čitave istorije uvek više od 90 % vojvođanskih Rumuna bilo skoncentrisano u ovom delu Pokrajine.

Banatom se naziva jugoistočni deo Panonske nizije, to jest, teritorija koja je ograničena Morišem na severu, Tisom na zapadu, Dunavom na jugu i Karpatima na istoku.

Prema Petru Skoku, naziv Banat potiče od avarske reči "ban", što znači "čast". Ovaj termin se sačuvao u latinskom nazivu Banatus, a zatim se raširio u svim jezicima koji su se govorili na ovoj teritoriji.

Od ukupne teritorije Banata, posle raspada Austro-Ugarske Monarhije, 1918. godine, Jugoslaviji je pripala 1/3, Rumuniji oko 2/3, a Mađarskoj samo neznatan deo oko ušća Moriša u Tisu.

Jugoslovenski deo Banata je izrazita nizija sa veoma malom nadmorskom visinom. Jedino na krajnjem jugoistoku, oko Vršca, prostiru se Vršačke planine, koje sa visinom od 641. metara nadmorske visine jedva prelaze visinu bregova. Na prvi pogled izgleda da je banatska teritorija idealno zaravnjenja sa vrlo slabom nagnutošću prema Tisi i Dunavu, međutim, Banat ima veoma razućen reljef, samo su visinske razlike vrlo male između pojedinih geomorfoloških celina, pa ih je teško uočiti.

Posle Vršačkih planina, sledeću geomorfološku stepenicu naniže predstavljaju Tamiška lesna zaravan i Južnobanatska lesna zaravan sa Banatskim peskom (ili Deliblatska peščara, Deliblatski pesak, Banatska peščara).

Banatski pesak sa svojim, danas umrtvljenim dinama je veoma interesantna geomorfološka sredina. Peščara ima elipsast oblik, izdužena je u pravcu jugoistok-severozapad u dužini od 35 km, širine 15 km, a površina iznosi oko 300 km² i okružena je sa naseljima: Dubovac, Kajtasovo, Grebenac, Mramorak i Deliblato (13, 36).

Još niža geomorfološka celina su lesne terase, a u Banatu se izdvajaju četiri: Krstursko-siriška, Novokneževačka, Novobečejsko-zrenjaninska i Pančevačka.

Potpuno zaseban morfološki element je Bavaništanski lesni pod koji se prostire između Bavaništa, Dolova, Mramorka i Deliblata, a potpuno je opkoljen sa juga i zapada lesnom terasom, a sa severa i istoka lesnom zaravni (13, 55).

Sledeću geomorfološku celinu čine aluvijalne terase Tise i Dunava, i aluvijalne ravni Tise, Dunava, Moriša, Zlatice, Galacke, Begeja, Tamiša, Nadele, Karaša i Nere.

Poslednju geomorfološku sredinu čine, pored aluvijalnih ravni navedenih reka, depresije i kotline: Mali vršački rit, Veliki vršački rit, Alibunarska depresija, Ilandžanska depresija, Belocrkavanska kotlina i Kaluđerovačka kotlina (13, 99).

Banat zauzima prostor u umerenom klimatskom pojasu. 45. uporednik severne geografske širine prelazi preko južnog Banata. Pošto je od maritimnih uticaja Panonska nizija odvojena planinskim vencima ona ima odlike kontinentalne klime. Idući od zapada ka istoku nizije klima je sve naglašenije kontinentalna pa je u Banatu zastupljen stepsko-kontinentalni klimatski tip. Ova klima je veoma suva, sa žarkim letima i ostrim zimama, velikim temperaturnim ekstremima i amplitudama. Karpati imaju lokalni uticaj, naročito na klimu u jugoistočnom Banatu.

S obzirom na nisko i nedisecirano zemljište u Banatu se javlja veći broj vodotoka. U Banatu ima dosta rečica čija su korita zamuljena i pretvorena u baruštine. Na nekim delovima ove rečice su sasvim zasute i pretvorene u plodna polja, dok su na drugim delovima pretvorene u močvare. Hidrogeografske prilike su od uvek imale veliki uticaj na izgradnju naselja i razvoj poljoprivrede u Banatu. U mnogobrojnim depresijama i ritovima se često zadržavala voda, dok su aluvijalne ravni redovno bile plavljene. Ovaj krupni problem se rešava melioracionim radovima, od kojih je Sistem kanala DTD najradikalniji, jer on svojim kanalima treba da skuplja vode iz depresija, močvara, ritova, kao i svu vodu koja se sliva sa Vršačkih planina, i da ih odvodi u

Dunav. Prvi radovi su započeti još krajem XVIII veka i traju do danas. Inače, 2/3 Banata se odvodnjava u Tisu, dok 1/3, južni delovi Banata, se odvodnjavaju u Dunav.

Na teritoriji Banata, s obzirom na osnovne pedogenetske činioce (geološki sastav zemljišta, hidrografske osobine, klimatske prilike, kao i delovanje činioca organske prirode), formirano je takvo zemljište koje se u osnovi može okarakterisati kao veoma dobro za poljoprivrednu proizvodnju, mada zemljišta u Banatu malo zaostaju, po plodnosti, za zemljištima u Bačkoj, jer ima dosta slatinastih površina koje su neplodne, dosta ima i teško obradivih ritskih glinovitih terena, a veliku površinu najzad zauzima i Banatska peščara. Od pedoloških tipova zemljišta najrasprostranjeniji su: černoziem, livadska crnica, ritska crnica, aluvijalno i diluvijalno zemljište, gajnjače, smonice i drugo (52, 75).

Banat je bio naseljen još u praistoriji o čemu svedoče brojna arheološka nalazišta. Velika etnička pomeranja koja počinju početkom gvozdеног doba u centralnoj, istočnoj i jugoistočnoj Evropi zahvataju i Banat. Početkom III veka pre naše ere dospevaju na ovo područje Kelti, koji u Banatu nalaze domorodačko stanovništvo tračko-skitskog porekla. Već krajem istog veka keltsko pleme Skordiska uspeva da stvori svoju plemensku zajednicu na ovom prostoru. Značajni uticaj na materijalnu kulturu Skordiska su izvršili Dačani, o čemu svedoče rezultati arheoloških istraživanja u okolini Vršca, Kovina, Gomolavi i Židovaru. Tokom I veka pre naše ere Dačani su bili apsolutni gospodari Banata (11, 8).

Trajanovim osvajanjem Dakije i južni deo Banata potpada pod rimsku vlast koja je trajala oko 150 godina. Iz ovog perioda su ostali brojni spomenici rimske kulture u južnom Banatu (Fančevo, Banatska Palanka, Kovin, Vršac), što dokazuje da je ovo područje bilo u većoj meri romanizovano.

Sredinom III veka dolazi do prestanka rimske vlasti usled pritiska varvarskih naroda, pa dolazi do napuštanja Dakije i Banata od strane Rimljana i njihovih povlačenja južno od Dunava, u provinciju Meziju (današnja Srbija). U tom trenutku svoju državu formiraju Sarmati, ali ne zadugo, jer uskoro počinje period seobe naroda.

Uskoro Banat, takođe za kratko, osvajaju Goti, ali njih pokoravaju Huni. Međutim, posle smrti njihovog vođe Atila, njegovi nesložni sinovi gube bitku na Neri od ujedinjenih germanskih

plemena (Goti, Gepidi, Langobradi). Posle ovog poraza raspada se vlast Huna i oni zauvek nestaju iz Panonske nizije (52, 90).

Naslednici Huna su Gepidi, jer su uspeli da u jednom kraćem periodu formiraju svoju vlast u Banatu i šire u donjoj Panoniji. Njihova država se raspala pred snažnim naletima Bugara, Avara, Slovena. Godine 885. i Mađari prelaze Karpate i počinju da se šire po Panonskoj niziji. Pošto su bili vešti ratnici ubrzo su osvojili veliku teritoriju i počeli da formiraju svoju državu. Njihov vođa Arpad uskoro počinje pripreme za osvajanje i Banata koji se tada nalazio u sastavu bugarske države, koja se protezala od Tise i Moriša na severu do Vidina na jugu. Godine 895. Arpad pokreće veliku vojsku i u bitci koja se odigrala na levoj obali Tamiša uspeva da potuče bugarskog vojskovođu zvanog Glad. Istvan, prvi ugarski kralj je početkom XI veka pripojio Banat mađarskoj državi, pod čijom vlašću on ostaje sve do pada pod Tursku, 1552. godine (52, 91).

Stanovništvo i naselja Banata su stradala u XII veku kada je vizantijski car Manojlo Komnen, u svojim ratovima sa Ugarskom, pustošio po južnom Banatu, i zatim sredinom XIII veka, kada je tatarska provala uništila veliki broj naselja.

Već tokom XIV, a pogotovo u XV veku su ponovo prisutna snažna etnička pomeranja, pretežno srpskog stanovništva, koje se povlačilo na sever pred nastupajućom turskom opasnošću sa juga. Prilikom raspadanja srpske države mnogi su Srbi prešli na severnu obalu Dunava. Njih je kralj Matija Korvin naselio po raznim krajevima Ugarske, naročito u onim koji su bili opustošeni turskim upadima, kao što je bio slučaj sa Banatom.

Početak XVI veka se u Ugarskoj vode dinastičke borbe koje su znatno oslabile zemlju. Ovo su vešto iskoristili Turci koji, 1521. godine, zauzimaju Beograd i time otvaraju sebi put u Panonsku niziju. Godine 1526. Ugarska je strahovito poražena u bitci kod Mohača i uskoro biva potpuno zauzeta od Turaka. Banat su Turci osvojili 1552. godine posle pada Temišvara, a u turskim će rukama ostati oko 170 godina (1552-1716). Turci su u Banatu osnovali Temišvarski ejalet, koji je bio podeljen na pet sandžaka sa sedištima u Bečkereku, Lipovi, Moldavi, Temišvaru i Čanadu. Prilikom turskog osvajanja Banata tadašnje stanovništvo u velikoj meri stradalo, dok je većina, pretežno seoskih naselja, uništena. Turci se naseljavaju uglavnom po gradovima, dok se u opusteli Banat doseljava srpsko i vlaško stanovništvo.

Posle rata Turske sa Svetim savezom (1683-1698), koji je započeo neuspešnim turskim pohodom na Beč, Banat ponovo postaje poraženo ratnih sukoba i razaranja. Banat je odredbama Požarevačkog mira 1718. godine prešao u ruke Habsburške Monarhije. Austrijanci od njega formiraju provinciju Temišvarski Banat sa Banatskom zemaljskom administracijom na čelu, koja je direktno podređena Dvorskom ratnom savetu i Dvorskoj komori u Beču. Tom prilikom je Banat podeljen na deset distrikta radi lakšeg vršenja vlasti.

Odmah po osvajanju Banata i učvršćenju vlasti Bečki dvor počinje sa kolonizacijom novoosvojenih oblasti. Država kolonizuje mahom Nemce, koji su u svemu favorizovani, ali i Mađare, Slovake, Rusine, Čehe, Italijane, Francuze, Špance i druge narode. Posle poraza u ratu sa Turcima (1737-1739) i sklapanja Beogradskog mira, Austrija gubi teritorije južno od Save i Dunava, pa veliki broj Srba ponovo, kao i 1690. godine, prelazi u Vojvodinu. Tokom

čitavog ovog perioda se i vlaško (rumunsko) stanovništvo u sve većem broju spušta u niski Banat.

U pogledu privrednog razvitka Banata se javljaju dve mogućnosti: zadržati dotadašnje ekstezivno stočarstvo uz slabu naseljenost, ili pašnjake pretvoriti u oranice uz snažno naseljavanje. Dvor se odlučuje za ovu drugu varijantu smatrajući da je uvačavanje stanovništva bitan uslov za privredni razvitak Banata (12, 8-9).

Nemci naseljenici su trebali da daju primer Srbima i Rumunima u zemljoradnji i povećanju proizvodnje, što je odgovaralo merkantilističkim nastojanjima Beča, ali i da kao verni podanici ojačaju odbrambenu moć ove pogranične oblasti. Pored Nemaca seljaka naseljavani su i Nemci zanatlije koji su trebali da omoguće razvoj poljoprivrede. Merkantilisti su blagonaklono gledali i na naseljavanje Italijana, koji su bili vešti u gajenju svilениh buba, proizvodnji svile, gajenju pirinča, povrtarstvu i dr. Posebna pažnja je poklanjana i vinogradarstvu, a vinogradari su uglavnom bili Nemci iz Rajnske oblasti i manje Španci. Tokom naseljavanja Banata javljaju se dva dominantna motiva: jačanje odbrambene moći ove oblasti i intenziviranje privrede koja bi imala merkantilistički karakter, tj. Banatu je bila namenjena uloga žitnice Monarhije (40, 22-25).

Banat je sve do pred kraj XVIII veka bio komorski posed i tek onda se počinje sa prodajom pustara i stvaranjem spahiluka. Godine 1764. se po naredbi Marije Terezije počinje sa formiranjem Banatske vojne granice koja je postojala sve do 1873. godine, kada je njena teritorija pripala županijama tadašnje Ugarske. Regimente i pukovi u Vojnoj granici su formirani uglavnom prema nacionalnoj

pripadnosti: Nemačka banatska regimenta, Ilirsko-banatska regimenta (Srbi), županečki vlaški bataljon (Rumuni). U ovim vojnim jedinicama je bilo još i Mađara, Čeha, Slovaka, Poljaka i drugih. Veliki deo Banata je ostao van Vojne granice pa je od njega stvoren Provincijal koji je, 1779. godine inkorporiran Ugarskoj. U administrativnom pogledu se Banat tada delio na tri županije: tamišku, torontalsku i krašovsko-severinsku. Tokom čitavog ovog perioda je prisutan snažan pritisak germanizacije koji je bio inspirisan direktno iz Beča.

Posle revolucionarnih zbivanja 1848. godine dolazi do formiranja Vojvodstva Srbije i Tamiškog Banata. Carskim dekretom iz 1849. godine Vojvodina dobija status krunske oblasti i u njen sastav ulazi veći deo teritorija Bačke i Banata, kao i dva sremska sreza (rumski i iločki). U sastav Vojvodine nije ušla Sremska i Banatska vojna granica a sedište joj je bilo u Temišvaru. Međutim, ovim nije poboljšán položaj nenemačkog naroda jer titulu vojvode uzima sam car, a nemački ostaje i dalje obavezan službeni jezik. Vojvodina, kao krunska oblast, egzistira do 1860. godine, kada je ponovo uključena u sastav Ugarske.

Godine 1866. Austrija gubi ratove sa Italijom i Pruskom pa je prisiljena da sledeće godine sklopi tzv. "Nagodbu" sa Mađarima, pa se Habsburška Monarhija transformiše u dualističku Austro-Ugarsku Monarhiju. Negativne posledice Nagodbe uskoro počinju da osećaju Srbi, Slovaci, Rumuni, Rusini, jer počinje snažan proces mađarizacije koji nije jenjavao sve do 1918. godine, do raspada Monarhije. Tokom ovog perioda mađarski jezik je bio zvanični državni jezik u celoj Vojvodini, pa samim tim i u Banatu.

Raspalom Austrougarske i deobom Banata između Jugoslavije i Rumunije, u našem delu počinje nova kolonizacija stanovništva, ali ovaj put sa srpskim etničkim elementom kao dominantnim.

Posle Drugom svetskog rata izvršena je nova kolonizacija sa našim stanovništvom iz ratom opustošenih krajeva Bosne i Hercegovine, Crne gore, Sandžaka, Like, Banije, Korduna i drugih (11, 8-12).

PRILOG BR. 2

Podela Banata krajem XIX veka na županije

FORMIRANJE, GEOGRAFSKI RAZMESTAJ I MIKROLOKACIJA RUMUNSKIH NASELJA U BANATU

Rumuni naseljeni na teritoriji jugoslovenskog Banata nisu jedinstveni po svom poreklu. Na osnovu istorijskih izvora i lingvističko-etnoloških istraživanja razlikujemo tri različite grupe Rumuna u Vojvodini: Banačani, Transilvanci i Oltenci. Njihova naselja nisu strogo odvojena već su veoma izmeštena, dok pojedina naselja imaju dve, ili čak sve tri grupe (Banatsko Novo Selo) u svom stanovništvu.

Banačani predstavljaju rumunsko stanovništvo koje možemo smatrati autohtonim za Banat, bez obzira na njihovo preseljenje iz planinskih oblasti u nizijski deo. Kao posebna grupa se izdvaja rumunsko stanovništvo brdskih naselja u zaleđini Vršca, jer je ono po svojoj kulturi, običajima i dijalektu srodnije sa Rumunima karpatskih bregova, preko granice u Rumuniji, nego sa susednim naseljima u ravnici jugoslovenskog Banata. Ovu grupu malih, brdskih naselja, mada nema pouzdanih podataka o vremenu i načinu njihovog postanka, treba smatrati za najstarija rumunska naselja u našem Banatu, a sigurno je da datiraju još iz predturskog perioda. Čest naziv za kolonizovane Rumune iz istočnog Banata je Fraturci (frate = brat), ali se on sve više gubi iz upotrebe (11, 31-32).

Transilvanci (ili Erdeljci) je naziv za ono rumunsko stanovništvo koje je doseljeno iz predela severno i severoistočno od Moriša, odnosno iz prostrane oblasti Transilvanije. Uzroke seobe ovih Rumuna treba tražiti u bežanju od teških feudalnih

obaveza, a važan momenat je bio i ukidanje Potisko-pomoriške vojne granice, kada se veliki broj rumunskih graničara preselilo u Banatsku vojnu granicu. U okviru ove grupe se mogu izdvojiti i podgrupe, kao Krišanci na primer, zbog veličine transilvanijskog prostora (11, 33).

Olteanci su došli u Banat iz Oltenije, prostora između Olta na istoku, Dunava na jugu i Karpata na severu i zapadu. Često se Oltenija naziva i Mala Vlaška. U naš deo Banata su najčešće dolazili sekundarnom seobom iz rumunskog Banata. Glavni pokretač za iseljavanje iz Oltenije je bio turski zulum. Ovo je najmanje zastupljena grupa u rumunskom stanovništvu jugoslovenskog Banata jer samo tri naselja (Lokve, Straža i Banatsko Novo Selo) imaju olteansko poreklo svog stanovništva (11, 33-34).

Prema svom položaju rumunska se naselja mogu podeliti u tri grupe. U prvoj su grupi seoska naselja sa srednjeg i donjeg toka Nere i Karaša, kao i ona iz dolina Moravice i Mesića. Stanovnici ovih sela se obično nazivaju "goranima". Veća naselja oko Aličunara čine drugu grupu, a ove stanovnike zovu "paorima" ili "graničarima", jer je ovde nekad bila Vojna granica. Treća grupa predstavlja naselja u srednjem Banatu, oko Zrenjanina, a ovi Rumuni se nazivaju "Rumuni sa pustare" (7, 3).

Pojedina naselja u našem delu Banata se pominju dosta rano, ali nemamo podataka o etničkoj strukturi stanovništva ovih naselja. Ipak, GREBENAC (prvi put se pominje 1341. godine), KUSTILJ (1361.), SOČICU (1421.), VOJVODINICE (1447.), MALO SREDISTE (1597.) i RITIŠEVO možemo smatrati sa sigurnošću za najstarija rumunska naselja u jugoslovenskom delu Banata.

O pojavi Rumuna u Banatu nema tačnih podataka, pre svega što su većinom bili polunomadi pa nisu imali stalnog staništa. Svakako su još za vladavine Arpadovića dolazili i odlazili sa teritorije Banata. Najstariji podatak o Rumunima u Banatu potiče iz naredbe kralja Lajoša Anžujca iz 1373. godine svim žiteljima distrikta Temesköz u tamiškoj županiji, da se pokoravaju grofu Henu, pa ih i navodi rečima: " ... militibus nobilibus, elientibus et Valachalibus et aliis familiis in comitatu seu districtu de Temeskuz ...". Termin Valachales označuje ovde narod, a ne pastire, a to može biti samo rumunski narod, jer Mađari nazivaju Srbe u to vreme samo imenom Rascijani (3, 50-56).

U periodu pre pada Banata pod tursku vlast njegovo stanovništvo su većinom činili Srbi i Rumuni, dok je Mađara bilo manje. Jedan isusovac koji je u XVI veku proputovao Banat kaže da ko hoće da upozna Rumune treba da ide od Lugoša i Karansebeša na istok, a ko želi da upozna Srbe treba da krene od Temišvara na zapad. Etnička granica između srpskog i rumunskog naroda je tada išla istočno od Bele Crkve i Vršca, pa na Temišvar i Arad, koji su tada bili jaka srpska naselja. Stoga su i sami Mađari istočni Banat nazivali Vlašadijom (Oláhság) a zapadni Srbadijom (Rácság), (15, 35-40).

Posle osvajanja Banata od strane Turaka on uskoro postaje veoma pust. Malobrojni Mađari su se u potpunosti povukli na sever, a njima se pridružuje i velik broj srpskog stanovništva. Rumuni se takođe dublje povlače na istok, u karpatski masiv. Međutim, zbog potreba za radnim snagom i pomoćnim vojnim odredima Turci naseljavaju u Banat nove mase srpskog i rumunskog stanovništva. Turci su od 1641. do 1646. godine naselili u predelima banatskih

rudnika, umesto odbeglih Sasa, Oltence koji su takođe bili vični rudarstvu. Od njih će se mnogi kasnije spustiti u ravni Banat, naročito po formiranju Vojne granice, pa se i nastaniti u njemu - tzv "Carani" (30, 30). Rumunski istoričar Tinku Velea daje podatak da je stedinom XVI veka iz Oltenije u Banat prešlo oko 13.000 Rumuna zbog velikoh dažbina, i da su se naselili uglavnom oko Temišvara i Vršca. Evlija Čelebija u svom kastigu iz 1666. godine spominje 103 naselja u našem Banatu, među njima i Kovin, Margitu, Deliblato, Dolovo, Mali Zam, Jankov Most, Nikolinice, Ritiševo, Begejce, Uzdin i Seleuš, naselja u kojima danas žive Rumuni, ali se ne može sa sigurnošću tvrditi da su i onda Rumuni bili stanovnici ovih sela (7, 4).

Kada je 1716. godine Banat oslobođen od turske vlasti on ulazi u sastav Habzburške Monarhije. Bečki dvor je ove krajeve tretirao kao novoosvojene, pa ovde stvara provinciju Temišvarski Banat, sa posebnom unutrašnjom upravom. Prvi vojni i građanski guverner Banata bio je feldmaršal grof Klaudius Florimund Mersi, koji se na ovom položaju zadržao do 1733. godine. Pod njegovim rukovođenjem se vrši prvi popis stanovništva u Banatu, tzv. Mersijeva karta naseljenih mesta iz 1723-1725. On je takodje pokrenuo široku akciju za isušivanje brojnih bara i močvara, izkrčavanje predija i kolonizaciju stanovništva.

U to vreme počinju u većoj meri Rumuni da se spuštaju u banatsku ravnicu, koja ih je kao stočare privlačila zbog brojnih pašnjaka. Uskoro i vlasti počinju sa sistematskom kolonizacijom, pa se intenzivira doseljavanje i Rumuna, pored mnogih drugih naroda. U prvo vreme ovo naseljavanje vršila samo Komora, ali kasnije to čine i pojedine spahije.

Formiranje rumunskih naselja u Banatu je teklo u nekoliko vremenskih faza koje su obuhvatile različite prostorne celine. U prvoj fazi neposredno po proterivanju Turaka formiraju se ili se već u postojeća opustošena sela naseljava u okolini Vršca i na Vršačkim planinama rumunsko stanovništvo. Zatim dolazi faza organizovanog naseljavanja Rumuna po selima u Vojnoj granici, a nešto kasnije dolazi takođe do planskog naseljavanja Rumuna u Provincijalu od strane Komore i spahija, pretežno na pustarama srednjeg Banata.

MARKOVAC je manje planinsko naselje u severnoj podgorini Vršačkih planina smešteno u dolini Markovačkog potoka. Udaljen je od Vršca petnaestak kilometara na istok i nekada je kroz njega prolazio značajan put koji je povezivao Vršac sa Rumunijom. Između 1737. i 1739. godine u Markovac se doseljavaju Rumuni iz istočnih delova Banata, iz doline Brzave. Ovo je staro naselje koje je za vreme turske vlasti opustelo. Postoji mišljenje da je i pre turske vlasti ovo bilo rumunsko selo. Srbi kojih je ovde bilo su verovatno porumunjeni. Prema legendi selo je dobilo ime prema nekom Marku koji je bio vođa prvih doseljenika. Ovo je danas gotovo čisto rumunsko selo (11, 40).

Gotovo istovremeno (1738. godine) se u VLAJKOVAC doseljavaju Rumuni iz okoline Sibinja. Vlajkovac je ivično naselje smešteno na lesnoj terasi na samom kontaktu sa Velikim vršačkim ritom, udaljeno svega desetak kilometara jugozapadno od Vršca. Starosedeoci u Vlajkovcu su bili Srbi koji su se kasnije odselili a na njihovo mesto dolaze mađarski kolonisti. Danas je to mešovito mađarsko-rumunsko naselje sa mađarskom etničkom većinom (7, 5).

Posle austrijsko-turskog rata 1737-1739. godine, koji je nepovoljno završen po Austriju, Beogradskim mirom Turskoj je ponovo pripao sever Srbije i Vlaška, što dovodi do novog doseljavanja Srba i Rumuna iz ovih krajeva u Banat. Velika turska pustošenja, tokom ovog rata, po istočnim delovima Banata su takođe uticala da se velike mase tamošnjih Rumuna pomere na zapad, gde su se mnogi od njih zadržali i kada je prošla opasnost od Turaka. Tako su 1740. godine rumunsko stanovništvo dobili: Barice, Lokve, Jablanka, Margita i Mali žam, naselja u okolini Vršca.

BARICE su naselje koje leži u istočnoj banatskoj depresiji, na obodu ilindžanske depresije dvadesetak kilometara severozapadno od Vršca. Barice su naseljene Rumunima iz istočnog Banata, mada su primetne i neke transilvanske karakteristike u osobinama stanovnika. Ovo naselje je do danas ostalo čisto rumunsko.

LOKVE takođe leže na obodu ilindžanske depresije, desetak kilometara severno od Alibunara. Lokve su naseljene olteanskim Rumunima. Kada je ovo naselje 1768. godine uključeno u Banatsku vojnu granicu dolaze nove mase rumunskog stanovništva, uglavnom iz okoline Sibijua, zatim Čebze, Gataje, Žebelja i Sošde. Kasnije je bilo doseljavanja i Mađara ali se oni u Lokvama nisu održali, pa je ovo danas čisto rumunsko selo (11, 40).

JABLANKA je malo naselje smešteno u dolini potoka Guzajna u južnoj podgorini Vršačkih planina, udaljeno desetak kilometara jugoistočno od Vršca. Ovo je staro naselje koje se prvi put pominje 1370. godine. Po legendi su prvi Rumuni došli još za vreme Turaka da bi poslužili kao radna snaga za rad u voćnjacima (uglavnom jabuka, pa otud i ime selu). Ovde su Rumuni živeli zajedno sa Srbima a 1776. godine je doseljeno i nemačko

stanovništvo. Rumuni iz ovog naselja spadaju u banatsku grupu. Danas je ovo mešovito rumunsko-srpsko selo (11, 39).

MARGITA leži na obodu Velikog vršačkog rita dvadesetak kilometara severnije od Vršca. U neposrednoj blizini sela protiče kanalisani tok Moravice. Ovo je staro naselje koje je bilo naseljeno srpskim stanovništvom, od kojih se većina oselila 1724. godine. Na njihovo mesto dolaze banatski Rumuni, negde oko, ili posle 1740. godine. Danas je to rumunsko-srpsko naselje, sa rumunskom relativnom većinom (11, 40).

MALI ZAM je naselje na iesnoj terasi smešteno u neposrednoj blizini državne granice sa SR Rumunijom. Ovo je takođe staro naselje koje se pominje još 1373. godine. Ovde su isto Srbi bili starosedeooci kada su se doselili Rumuni Banačani. Sredinom XIX veka je bilo i nešto Nemaca koji su se uskoro raselili. Ovde je danas mešovito naselje sa rumunskom većinom u odnosu na srpsko stanovništvo (11, 40).

Posle ponovnog osvajanja Vlaške 1739. godine od strane Turaka pojačavaju se represalije, naročito na ekonomskom planu putem fanariotskog sistema, pa nove mase Rumuna beže ispred teških feudalnih obaveza i dolaze u Banat. U ovom periodu se sve veći broj Rumuna spušta u zapadni, ravničarski Banat iz karpatske oblasti.

Godine 1743. rumunsko stanovništvo dolazi u MESIĆ, malo planinsko naselje sa manastirrom u južnoj podgorini Vršačkih planina. Kroz selo protiče istoimeni potok. U vreme doseljavanja Rumuna to selo je bilo manastirski posed. Do 1743. godine ovde su živeli Srbi koji te godine prelaze u Vršac a na njihovo mesto manastirsko bratstvo doseljava Rumune, koji po svojim

karakteristikama pripadaju banatskoj grupi. Danas je ovo čisto rumunsko naselje (11, 41).

Sledeće godine, 1744., Rumuni iz Oltenije (Male Vlaške) dolaze u STRAŽU. Ovo naselje je smešteno u dolini Karaša, na njegovoj desnoj strani, na nevelikom uzvišenju. Dolina Karaša je prirodna veza između planinskih i ravničarskih predela pa je saobraćaj bio oduvek živ. Pored samog sela protiče i kanal Banatska Palanka - Novi Bečej, deo sistema DTD. U ovom naselju su po proterivanju Turaka bili naseljeni Nemci ali je njihovo naselje bilo rasformirano već 1738. godine. Rumuni u Straži i danas imaju veliku većinu u etničkoj strukturi mada je ranije bilo i Srba koji su porumunjani (11, 41).

Iste, 1744. godine su i NIKOLINCI, plansko naselje smešteno na kontaktu između Južnobanatske lesne zaravni i Južnobanatske lesne terase na važnom putu Pančevo - Vršac, dobili rumunsko stanovništvo. Po jednoj verziji su doseljenici bili iz Kakova, a po drugoj iz okoline Oravice. Po jezičkim osobinama ovo je tipično fratarsko naselje. Rumuni danas u njemu imaju apsolutnu većinu u etničkom sastavu (11, 41).

SELEUŠ je naselje smešteno takođe na kontaktu Južnobanatske lesne zaravni i terase, nekadašnja raskrsnica lokalnih puteva smeštena sedam-osam kilometera severnije od Alibunara. Ovo je staro naselje koje je bilo naseljeno još u tursko doba jer ga spominje i Evlija Celebija. Posle proterivanja Turaka je nenaseljeno sve do 1746. godine kada se doseljavaju banatski Rumuni iz Germana, Doklina, Klopodije i Zama (sve u rumunskom delu Banata). Posle ukidanja Potisko-pomoriške vojne granice doseljava se ovamo, od 1768. do 1774. godine, i veći broj rumunskih

graničarskih porodica. Po jezičkim karakteristikama stanovništvo je fratucko sa manjim transilvanskim uticajem. Danas je ovo mešovito naselje, 2/3 su Rumuni a 1/3 Srbi (11, 42).

Sledeće godine, 1747., se naseljavaju Rumuni i u JANKOV MOST. Ovo je naselje koje leži na Novobečejsko-zrenjanjskoj lesnoj terasi, nešto više od desetak kilometera severno od Zrenjanina, na ušću Starog Begeja u kanal DTD. Jankov Most je staro naselje koje se prvi put pominje još 1221. godine, ali je tokom turske uprave u Banatu bilo nenaseljeno. Ovamo se doselilo rumunsko stanovništvo sa Mureša, iz Transilvanije. Ono i danas ima folklorne elemente koji ukazuju na njihovo krišansko-transilvansko poreklo. Danas je ovo naselje izrazito rumunsko (11, 39).

ALIBUNAR je naselje smešteno na kontaktu između Južnobanatske lesne zaravni i terase, na važnom putu Pančevo-Vršac, nešto bliže Vršcu. Sredinom XVIII veka naseljavaju se Rumuni u ovo selo nastalo još u turskom periodu. Prema legendi ime je nastalo po bunaru nekog Alije. Prema lingvističkim karakteristikama naselje spada u tipično fratucko mesto. Graničarsko mesto. Danas mešovito srpsko-rumunsko naselje (11, 36).

U istom periodu, oko 1750. godine, Rumuni se naseljavaju i u OREŠAC. Ovo naselje je smešteno u dolini Karaša, na njegovoj desnoj obali, u blizini kanala DTD. Orešac je bio naseljen i za vreme Turaka. Prema predanju, njega su nastanili rumunski pastiri koji su ovamo, sa svojim stadima ovaca došli iz istočnog Banata. Danas je ovo rumunsko-srpsko selo (11, 41).

Sredinom XVIII veka Banat je u etničkom pogledu bio podeljen na dva dela: planinski sa rumunskim i nizijski sa srpskim stanovništvom. Krajnji istočni okruzi - lugoški, karansebeški i

oršavski su bili čisto rumunski a krajnji zapadni - bečkerečki, pančevački i velikokikindski čisto srpski. Središnji okruzi - vršački, lipovski, novopalanački, temišvarski, čakovski i čanadski su imali mešovito stanovništvo (4, 37-38).

Kada je 1750. godine ukinuta Pomoriška vojna granica veliki broj rumunskih graničarskih porodica je kolonizovan u srednjem i južnom Banatu, jer je bilo aktuelno formiranje Banatske vojne granice. Ovo preselenje je bilo plansko, sa ciljem da se južno od Moriša stvori slobodan prostor na koji bi se naselili nemački kolonisti. Na pojačano doseljavanje rumunskog stanovništva u današnji jugoslovenski deo Banata je uticao i odlazak velikog broja Srba u Rusiju posle ukidanja Pomoriške granice, pa su mnoga naselja bila opustela i bilo ih je potrebno popuniti novim stanovnicima.

Međutim, ovo doseljavanje Rumuna u Banat uskoro počinju da sprečavaju austrijske vlasti. Marija Terezija je svojom naredbom iz 1765. godine zabranila dalje useljavanje Rumuna u Banat. Glavni motiv za ovakvu odluku treba tražiti u želji Beča da se u Banatu stvori brojčana nadmoćnost nemačkog stanovništva u odnosu na srpsko i rumunsko. Rumuni su također bili i veoma nepouzdana element u blizini nesigurne granice jer su često napadali i pljačkali nemačke koloniste, a u ratu 1737.-1739. godine je jedan deo Rumuna iskoristio ratnu situaciju, te u saradnji sa Turcima, pustošio i pljačkao nemačka sela. Zbog toga je iste, 1765. godine grof Perles, tadašnji guverner Banata, napravio plan o preseljenju Rumuna iz Pomorišja i severnog Banata da bi se ovde stvorila čisto nemačka etnička zona. Svoj plan opravdava u prvom redu stalnom

strepnjom nemačkih kolonista od Rumuna, tvrdeći da u minulom ratu ti kolonisti nisu ni videli Turke već samo rumunske pljačkaše koji su im porobili i spalili sela a njih prodavali Turcima u roblje. Prema tome po Perlesu trebalo bi nemačke kolonije ubuduće skoncentrisati u trouglu Moriša, Tise i Tamiša, gde bi im tvrđave Temišvar i Arad bile sigurna zaštita. Sekundarni motiv je ekonomske prirode jer se težilo naseljavanju pustih predija u južnom i srednjem Banatu i njihovom privrednom aktiviranju (3, 50-52).

Pomeranje rumunskih naselja nije bilo skopčano sa naročitim teškoćama jer su im kuće bile uglavnom brvnare i kolibe, pa ih je lako bilo premeštati sa jednog na drugo mesto. Takođe su u to vreme predije već bile dobro poznate, arondirane i klasifikovane, tako da se razmeštaj novih naselja mogao planski sprovoditi po celom Banatu.

Međutim, iznenada carica menja svoje mišljenje o Rumunima, i počinje da se nosi mišlju da bi Nemce trebalo naseljavati što više među rumunsko stanovništvo, tako da bi nemačka naselja bila neka vrsta radne škole za tamošnje Rumune. Ovome se usprotivio grof Perles i svojim sugestijama ubedio caricu da odustane od ovakvog plana. Ipak, Marija Terezijase se pokazala veoma darežljivom prema Rumunima jer ih u državnim dotacijama gotovo izjednačuje sa Nemcima. Ona naređuje da kućna područja ("placevi") u rumunskim naseljima moraju biti dugački 75 do 100 hvati, široki 12 do 15 hvati, a rastojanja između kuća da bude, s obzirom na požar najmanje devet hvati. Svaki domaćin dužan je da zasadi 20 komada drveta (dud, topola ili vrba), bilo pred kućom ili u dvorištu, a

najviše dudova zbog razvoja svilarstva, o čemu će opština strogo voditi računa. Topola zbog svog brzog rasta je služila za ogrev, a vrba je davala pruća za korparstvo. Sem zemlje i kuće imao je svaki domaćin da dobije razno seme na otplatu, a parcele njiva treba da se omeđaju šančevima i kamenjem kako bi se sprečili česti sporovi i intervencije vlasti zbog uzurpacija njiva. Vlasnici su bili na tri godine oslobođeni polovine poreza, kao i ostalih dažbina i kuluka. Građu od svojih napuštenih kuća su mogli prodati ili poneti, a isto i voćke. Po potrebi trebala je da im se da i stoka za vuču pri seobi u nova sela. Da bi se u novim naseljima što više razvila zemljoradnja i domaće zanatstvo broj zanatlija je ograničen na minimum potrebe (3, 53-54).

Na ovim osnovama je već 1767. godine pokrenuto rumunsko stanovništvo iz Kišfaluda i Sevdina, sa desne obale Moriša, i Sakalaza iz okoline Temišvara, a u ova naselja se naseljuju Nemci. Sevdinci su naseljeni u Mali Torak a stanovnici Sakalaza u Veliki Torak. Ovo je danas jedinstveno naselje, koje je 1947. godine spojeno i sada se naziva BEGEJCI. Selo leži na Novobečejsko-zrenjaninskoj lesnoj terasi na levoj bali Begeja, na pola puta između Zrenjanina i državne granice sa SR Rumunijom. Naselja na ovoj lokaciji su veoma stara ali su tokom turske okupacije uništena i ponovo su oživela dolaskom rumunskih doseljenika. Rumunsko stanovništvo je mešovito jer ima i Banačana i Transilvanaca. Danas je to mesto sa velikom rumunskom apsolutnom većinom (11, 37).

Stanovnici Kišfaluda su naseljeni u KLEKU, novom naselju koje se do tada ne pominje u istoriji. Klek takođe leži na

Novobečejsko-zrenjaninskoj lesnoj terasi svega desetak kilometara severoistočno od Zrenjanina. Zajedno sa Rumunima su ovde naseljeni i Srbi, ali su oni uskoro odselili u Vojnu granicu. Sa njima je otišao i jedan broj Rumuna pa je spahija čije je ovo selo bilo bio prinuđen da na njihovo mesto doseli Nemce. Početkom XIX veka se većina Rumuna odselila u Granicu, najviše Ovču. Današnji malobrojni Rumuni u Kleku imaju transilvanijske karakteristike. Klek je posle drugog svetskog rata kolonizovan stanovništvom iz SR BiH umesto odbeglih Nemaca (3, 52-54).

Prilikom ovog doseljavanja transilvanijsko-krišanskih Rumuna u srednji Banat pojačava se i već postojeća rumunska kolonija u Jankovom Mostu.

Godine 1767. je u ECKU doseljena veća grupa Rumuna iz Arada. Ovo naselje leži na dolini Begeja, okruženo je limanskim jezerima koja su pretvorena u ribnjake, pet do šest kilometara južno od Zrenjanina. Kada su Rumuni doseljeni oni su tu zatekli već ranije pristigle Slovake i Srbe. Ova naselje je bilo feudalni posed nekog vlastelina Lazara koji je i kasnije vršio doseljavanja. Pošto se Slovaci nisu ovde održali danas je to mešovito srpsko-rumunsko naselje.

Iste, 1767. godine je naseljena rumunskim stanovništvom i SARCA (današnja SUTJESKA). Ovo je potamiško naselje smešteno na lesnoj terasi udaljene oko tri kilometra od Tamiša, na putu Zrenjanin - Vršac, ali bliže ovom prvom. Spada u red starih naselja jer se prvi put pominje još 1338. godine. Neki podaci govore da su se Rumuni naselili ovde još 1552. godine, kada je dotadašnje mađarsko stanovništvo pobešlo pred Turcima. U Sarči su

Rumuni živeli zajedno sa Srbima. Godine 1781. doseljavaju se Mađari a 1803. i Nemci. Posle drugog svetskog rata su na mesto nemačkog stanovništva doseljeni kolonisti iz SR BiH. Danas u njemu 1/3 čine Rumuni a 2/3 Srbi. Rumunsko stanovništvo Sutjeske ima i banatske i transilvanijske karakteristike (3, 54; 11, 43).

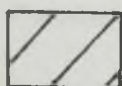
Međutim, ovim preseljenjem Rumuna nije postignut cilj da se vežu za zemlju i naviknu na napornu zemljoradnju. Mnogi su pobešli iz ovih naselja na predije da bi kao stočari lakše živeli. Na njihovo mesto su vlasti doseljavali nove mase Rumuna iz raznih delova Banata i Transilvanije. Da bi ih postepeno privikli na zemljoradnju i vezali uz zemlju u rumunskim opštinama je uvedena neka lakša, prelazna zemljoradnja, sa većom zastupljenošću vinogradarstva i voćarstva. Ovaj metod se pokazao veoma podesnim i počeo je da daje dobre rezultate (3, 55).

Posle ukidanja Potisko-pomoriške vojne granice i stabilizovanja austrijsko - turske granice na Dunavu, bilo je potrebno oformiti novu zaštitnu granicu, pa se 1764. godine stvara Banatska vojna granica. Formiranje ove granice je privuklo veliki broj kolonista jer su feudalne obaveze bile daleko podnošljivije u njoj.

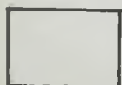
Već 1765. godine u PANCEVO, najvećem naselju u južnom Banatu smeštenom na ušću Tamiša u Dunav, počinju da se naseljavaju prvi Rumuni koje smeštaju u nemački deo varoši. Odavde se oni već iste godine sele u novoosnovano Banatsko Novo Selo, a jednim delom u Ilandžu. Novu grupu Rumuna dobija Pančevo 1781. godine kada je prestolonaslednik Josif prebacio veću grupu Rumuna iz Zitišta. U ovom periodu veću masu rumunskog stanovništva prima i

PRILOG BR. 3

Podela Banata sredinom XVIII veka na Vojnu granicu i Provincijal

VOJNA GRANICA

PROVINCIJAL

Vršac (3, 56).

BANATSKO NOVO SELO leži na Južnobanatskoj lesnoj zaravni, na važnom putu Pančevo - Vršac, udaljeno od Pančeva oko dvadesetak kilometara. Ovo naselje se pominje još u srednjem veku ali je za vreme turske vlasti opustelo i po proterivanju Turaka je nenaseljeno. Postanak sela, 1765. godine na ovom mestu je neposredno vezano za osnivanje Banatske vojne granice. Formiranje naselja svakako nije bio spontan akt već je ono nastalo prema planovima Ratnog saveta u Beču pošto je ležalo na strateški važnom putu Pančevo - Vršac - Temišvar. U njemu se smešta 9. četa 12. graničarskog puka iz Pančeva. Naselje je sagrađeno planski, uz svesrdnu pomoć vojnih vlasti. Od samog osnivanja sela u njemu živi mešovito srpsko-rumunsko stanovništvo i ovakva se situacija zadržala do danas. Od rumunskih grupa su zastupljene sve tri: Olteanci su došli sekundarnom migracijom iz istočnih delova Banata, odakle su se doselili i Banačani, dok su Transilvanci iz Krišane (30, 27-30).

U južnom delu Banata (prostor koji je pokrivao 12. nemačko-banatski puk), nakon konačnog formiranja svih graničarskih naselja 1835. godine, imamo sledeću etničku strukturu: 64.489 Srba, 35.065 Rumuna, 12.610 Nemaca, 3.510 Mađara i 1.428 ostalih naroda, odnosno svega 117.102 lica (30, 39).

GLOGONJ je naseljen Rumunima 1767. godine, takođe prilikom formiranja Vojne granice. Ovo naselje leži u Potamišju ali mu je deo hatara i u plodnoj aluvijalnoj ravni Dunava, u tzv. Pančevačkom ritu. Nalazi se petnaestak kilometara severnije od Pančeva na putu Pančevo - Zrenjanin. Posle proterivanja Turaka ovo

je bilo malo naselje sa svega desetak kuća. Dolaskom Rumuna, a uskoro i Nemaca (1774. godine) i Srba naselje se znatno proširuje. Rumuni iz Glogonja spadaju u transilvansko-krišansku grupu. Posle drugog svetskog rata se umest Nemaca doseljeni Makedinci. Danas u njemu ima malo Rumuna i to je više srpsko-makedonsko selo (11, 38).

Sledeće, 1768. godine je formirano i DOLOVO. Ovo naselje leži na Južnobanatskoj lesnoj zaravni, u njenom jugozapadnom delu, udaljeno od važnijih saobraćajnih komunikacija. Prvo su u njemu naseljeni srpski graničari, a njima su uskoro priključeni Rumuni. U ovom naselju su ova dva naroda živeli dva veka zajedno. Izgleda da je uticaj Srba bio jači jer je veliki broj Rumuna posrbljen. Danas je Rumuna, koji spadaju u Banačane, veoma mali broj (11, 38).

UZDIN je po svemu sudeći naseljen 1775. godine rumunskim stanovništvom. Ovo naselje leži u Potamišju ali je od Tamiša udaljeno oko pet kilometara. Kroz njega prolazi željeznička pruga Pančevo - Zrenjanin, a nešto je bliži ovom poslednjem. Na današnjoj lokaciji se selo nalazi od 1801. godine. Uzdin je također oformljen u okviru Vojne granice. Naselili su ga Rumuni iz Ikloda (Transilvanija), Fizeša i Doklina (istočni Banat). Stanovništvo ima tipične fratucke osobine, a danas je to gotovo čisto rumunsko naselje (11, 43-44).

U BELU CRKVU veliko naselje smešteno u krajnjem jugoistočnom delu Banata, u tzv. Belocrkvanskoj kotlini koja je sa severa opkoljena Vršačkim planinama, sa istoka Banatskim planinama, sa juga planinom Lokve i sa zapada Banatskim peskom, Rumuni se

doseljavaju 1781. godine. Poreklom su bili sa teritorije Pomoriške vojne granice. Početkom XIX veka doseljavaju se nove mase Rumuna iz Transilvanije i planinskih oblasti istočnog Banata. U ovom periodu Bela Crkva beleži najveći broj Rumuna koji je kasnije veoma opao jer nije bilo novog doseljavanja, pa je verovatno proces posrbljavanja bio snažan.

OMOLJICA je smeštena na kontaktu Južnobanatske lesne terase i aluvijalne ravni Dunava. Nalazi se na petnaestak kilometara jugoistočno od Pančeva. Tokom turske vladavine je naseljena a stanovnici su bili Srbi. Godine 1765. su ovde naseljeni nemački vojni invalidi. Rumuni počinju da se doseljavaju 1784. godine iz Broštena, Zama i Merčina (istočni Banat) i Fađeta (Transilvanija). Stanovništvo ima odlike banatske grupe, a danas je to pretežno srpsko naselje (11, 41).

JABUKA leži na levoj obali Tamiša a od Pančeva je udaljena svega šest do sedam kilometara na sever. Prvi put se pominje još 1385. godine. Bila je naseljena i tokom turskog perioda Srbima. Prvo su naseljeni Nemci, između 1723. i 1726. godine, a 1794. godine dolaze i Rumuni transilvansko-krišanskog porekla. Posle drugog svetskog rata doseljeni su Makedonci, dok je Rumuna danas u Jabuci veoma malo (11, 39).

RUSKO SELO je jedino naselje u severnom Banatu koje su 1797. godine naselili Rumuni. Međutim, po završetku prvog svetskog rata, 1920. godine većina se odselila u Rumuniju, tako da ih ovde više gotovo i nemamo (11, 42).

Sredinom i krajem XVIII veka došlo je do najvećeg porasta stanovništva u niskom Banatu. Ako uporedimo dva popisa iz tog perioda, iz 1769. i 1797. godine vidimo da se broj domaćinstava gotovo udvostručio:

	<u>popis 1769.</u>	<u>popis 1797.</u>
aradska eparhija	27.067 domaova	51.597 domova
vršačka eparhija	25.977 domova	40.192 domova
temišvarska eparhija	34.060 domova	64.121 domova

Ovako neobično visok porast stanovništva moguće je objasniti jedino doseljavanjem i to pretežno rumunskog stanovništva. Broj Rumuna se naročito pojačao posle austrijsko-turskog rata 1788.-1790. godine, kada je ispred Turaka, koji su provalili kod Dršave, oko 20.000 Rumuna pobjeglo u niski Banat, gde su se mnogi od njih zadržali i posle prolaska opasnosti (4, 37-38).

O Rumunima u XVIII veku u Banatu imamo najviše podataka od Grizelinija, koji je 1775. i 1776. godine proputovao Banat i 1788. godine objavio svoje putopise. On je zastupao mišljenje da su Rumuni veoma sirovi, u dubokom neznanju, puni nedostataka, ali i snažan i zdrav narod. "Navikli su da i u najoštrijoj zimi idu sa razdrljenim prsima, da u prirodi spavaju na goloj zemlji, a u kućama na golim daskama, da jedu premalo ili previše". Sve je to, po Grizeliniju, činilo da se kod Rumuna razvio "neobično snažan temperament i naročito zdravlje". Po njemu, oni su snažni ljudi i dobro građeni ili (kako je napisao), "pitoreskog i muževnog izgleda" jer nose dugu kosu, imaju brkove a bradu puštaju tek posle pedesete godine.

Kao osnovno zanimanje Rumuna smatrao je Grizelini stočarstvo, ali je primetio da se mogu iskoristiti i za ostale grane privrede. U bezbrižnom, pomalo dosadnom pastirskom životu, u kojem su Rumuni provodili mladost je video glavni izvor njihovih poroka i naročito njihovu sklonost ka krađi i razbojništvu. Grizelini je primetio još jednu njihovu karakteristiku, da ne strahuju ni od jedne kazne.

Prema svojim sveštenicima Rumuni su ispoljavali veliko strahopoštovanje. Pri susretu sa njima, naročito višim sveštenim licima, bacali su se licem na zemlju ili im ljubili noge, iako ovi po svom zvanju nisu mnogo odskakali od prostog naroda. U sveštenstvu Grizelini vidi glavnog krivca za nizak kulturni nivo kod Rumuna.

Među lepe osobine stavljao je na prvo mesto Grizelini njihovo gostoprimstvo. Putniku i namerniku izneće najbolje što imaju u kući i stvoriti mu najbolju udobnost što mogu. Inače, u seoskim kućama on opisuje veliku nečistoću.

U jednoj instrukciji, upućenoj carskim komesarima, kaže se o Rumunima u Banatu sledeće: "S rumunskim narodom još se postupa kao sa robljem a posledica ovakvog stava je: njihovo slabo obrazovanje i njihova nestalnost i stalna žeđ za krađom. Dokle god se oni školom ne prosvete i blažim pristupanjem prema njima ne rasplamsa ljubav prema svojoj zemlji i ne stvori volja da kuće lepše grade i zemlju bolje obrađuju, dotle će se oni stalno osećati kao da su na toj zemlji od danas do sutra. Istina je i da su od njih oduzimate najbolje zemlje i davane novim doseljenicima, njihova sela su preseljavanja a oni pri tome zlostavljani. Uopšte ovaj narod želi

da se njihove želje saslušaju i da se u dobre namere uvjere njihove starešine, u koje oni imaju veliko poverenje, a tada će se od njih moći sve učiniti".

U uputstvu za rad u Velikovaradinskom srezu kaže se za njih: "Rumuni su toliko navikli na zlostavljanje i da se sa njima postupa kao sa robljem da malo mare za svoja sedišta, pa su zbog toga nepostojani, prevrtljivi i spremni na svakakvo nedelo. Kod njih treba podizati škole a sveštenstvo bolje obrazovati. Najposle, vlaselini i vlasti moraju sa njima čovečnije postupati kako bi ih popravili i privoleli da se stalno nastane na zemlji na kojoj su (6, 191-193).

Grizelini je dao i etničku sliku celog Banata, oko 1780. godine. Po njemu je u Banatu živelo 181.639 Rumuna, 78.780 Srba, 43.201 Nemaca, 8.683 Bugara, 5.272 Cigana i 353 Jevreja, odnosno svega 317.928 stanovnika (4, 48).

Početak XIX veka je nastavljen doseljavanjem Rumuna, pretežno u južni Banat, u Vojnu granicu, ali su sada motivi ove kolonizacije više ekonomske nego vojne prirode.

Krajem XVIII i početkom XIX veka dolaze Rumuni iz Ilidije, Broštene i Goruja (istočni Banat) u staro naselje KOVIN. Ovo mesto je uvek bilo važan prelaz na Dunavu i često je bio ključ za čitav južni Banat.

MRAMORAK je naselje na južnom obodu Južnobanatske lesne zaravni, udaljeno tridesetak kilometara od Fančeva i dvadesetak od Kovina. U njemu su već živeli srpski i nemački graničari kada se ovamo, 1805. godine doseljavaju Rumuni iz Dežana u istočnom delu Banata. Danas je ovo srpsko-rumunsko naselje u kome Srbi

imaju većinu (11, 41).

DELIBLATO leži takodje na Južnobanatskoj lesnoj zaravni ali još južnije od Mramorka i udaljeno je svega desetak kilometara na sever od Kovina. Ovo selo je bilo naseljeno još u doba proterivanja Turaka iz ovih krajeva. Ovde su prvo bili naseljeni srpski graničari a Rumuni iz Goruja, Žuržove i Rakitova (okolina Oršave) se doseljuju 1807.godine. Ovdašnji Rumuni spadaju u grupu kolonizovanog banatskog stanovništva. Danas u Deliblatu Srbi čine većinu stanovništva dok su Rumuni u manjini (11, 38).

VLADIMIROVAC leži u sredini Južnobanatske lesne zaravni, na putu Pančevo - Vršac, ipak nešto bliži Pančevu. Ovo naselje su osnovali Rumuni iz Velikog Zama i Klopodije koji su se preselili u Vojnu granicu planski, uz svesrdnu pomoć vojnih vlasti. Po jezičkim osobinama ovo je tipično fratucko naselje. Danas u Vladimirovcu rumunsko stanovništvo ima veliku prevagu u odnosu na ostalo stanovništvo (11, 44).

Poslednje naselje u Banatu koje su osnovali Rumuni je OVČA. To je naselje smešteno u aluvijalnoj ravni Dunava, u Pančevačkom ritu a udaljeno je od Pančeva i od Beograda manje od deset kilometara. Godine 1813. je Ovča uključena u Vojnu granicu, pa već 1815. godine dolaze Rumuni iz Kleka, da bi tamo oslobodili mesto za Nemce. Po nekim podacima su prvi Rumuni došli još 1785. godine iz Krišane. Po svojim osobinama Rumuni iz Ovče spadaju u Transilvance. Rumunsku većinu je ovo selo održalo do danas (11, 42).

Ovim se završava period formiranja rumunskih naselja u Banatu, ali ne i njihovo stalno doseljavanje u ova naselja tokom

PRILOG BR. 4

Rumunska naselja u delu jugoslovenskog Banata prema poreklu rumunskog stanovništva (po M. Maluckov)

čitavog XIX veka. Naseljavajući se u Banatu oni su dolazili u dodir sa drugim narodima i sa njima stupali u ekonomske, političke i kulturne veze, što je ostavilo dubok trag u formiranju vlastitog nacionalnog identiteta. U mešovitim selima žive zajedno sa Srbima, a rade sa Nemcima (Klek, Omoljica, Glogonj, Jabuka), Mađarima (Vlajkovac) ili Slovacima (7, 5).

Od svih naroda Rumuni su se najviše zbližili sa Srbima. Oni su se međusobno odnosili kao istoverni, a bili su na istom kulturnom i društvenom nivou, pa je simbioza između njih dovela do toga da su se negde Srbi porumunjivali, a negde Rumuni posrblijavali. Jedino je crkvena podela 1864. godine (odvajanje transilvanske pravoslavne crkve od Karlovačke patrijaršije) malo pomutila odnose među njima (16, 15).

2. RUMUNI U BAČKOJ I SREMU

Rumuni su se tokom čitavog perioda doseljavanja retko naseljavali u Bačkoj ili Sremu. Nešto veća koncentracija Rumuna u Bačkoj je u opštini Apatin, a od naselja se izdvajaju Vajska i Adorjan. Međutim, ovde treba biti oprezan jer se u većini slučajeva radi o Romima rumunskog govornog jezika.

Broj Rumuna u Sremu je uvek bio simboličan, a nema nijednog naselja gde je njegova koncentracija jača, već su to samo sporadični slučajevi naseljavanja pojedinačnih porodica.

Važno je istaći da je broj Rumuna u Bačkoj i Sremu ranije bio veći, ali odvojeni od svoje matice oni su se često odnarodnjavali i uglavnom se pretapali u Srbe.

GEOGRAFSKE I DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I PROCESI KOD RUMUNSKOG STANOVNIŠTVA U VOJVODINI

1. KRETANJE BROJA RUMUNSKOG STANOVNIŠTVA

Prvi podaci o rumunskom stanovništvu doseljenom u Vojvodinu su vrlo retki i nepotpuni, pa je do druge polovine prošlog veka veoma nesigurno govoriti o brojnom kretanju rumunskog stanovništva u Vojvodini. Istorija je u ovom periodu zabeležila veliku pokretljivost stanovništva, što je svakako bio najvažniji faktor velikih promena. Evidentno je takođe da je privređivanje bilo ekstezivno i nedovoljno da obezbedi ljudima normalne uslove za život, a česte seobe nametnule su život u nepodesnim staništima, kolibama i zemunicama. Sve je to izazvalo česte epidemije i velike pomore stanovništva.

Tek 1869. godine državna statistika Kraljevine Ugarske vrši prvi popis koji je obuhvatio celokupno stanovništvo. To je bio prvi savremeni popis na ovom području, čiji su podaci omogućavali neke sigurnije demografske analize. Kasnije se popisi vrše svakih deset godina i do Prvog svetskog rata ih je bilo pet: 1869., 1880., 1890., 1900. i 1910. godine. Međutim, u prva tri ugarska popisa nije obrađivan nacionalni sastav, već je prikazana verska struktura. U popisu od 1900. godine javlja se nacionalna struktura, ali već u sledećem (1910. godine) ona se zamenjuje maternjim jezikom.

Podaci iz popisa stanovništva su velika i veoma dragocena građa za proučavanje etničke prošlosti, ali je građa iz ugarskih popisa veoma nepouzdana baš u pogledu etničkog i nacionalnog karaktera stanovništva Vojvodine, jer je i državana statistika u nekadašnjoj Ugarskoj bila, kao što je dobro poznato, u službi mađarizacije (16, 5).

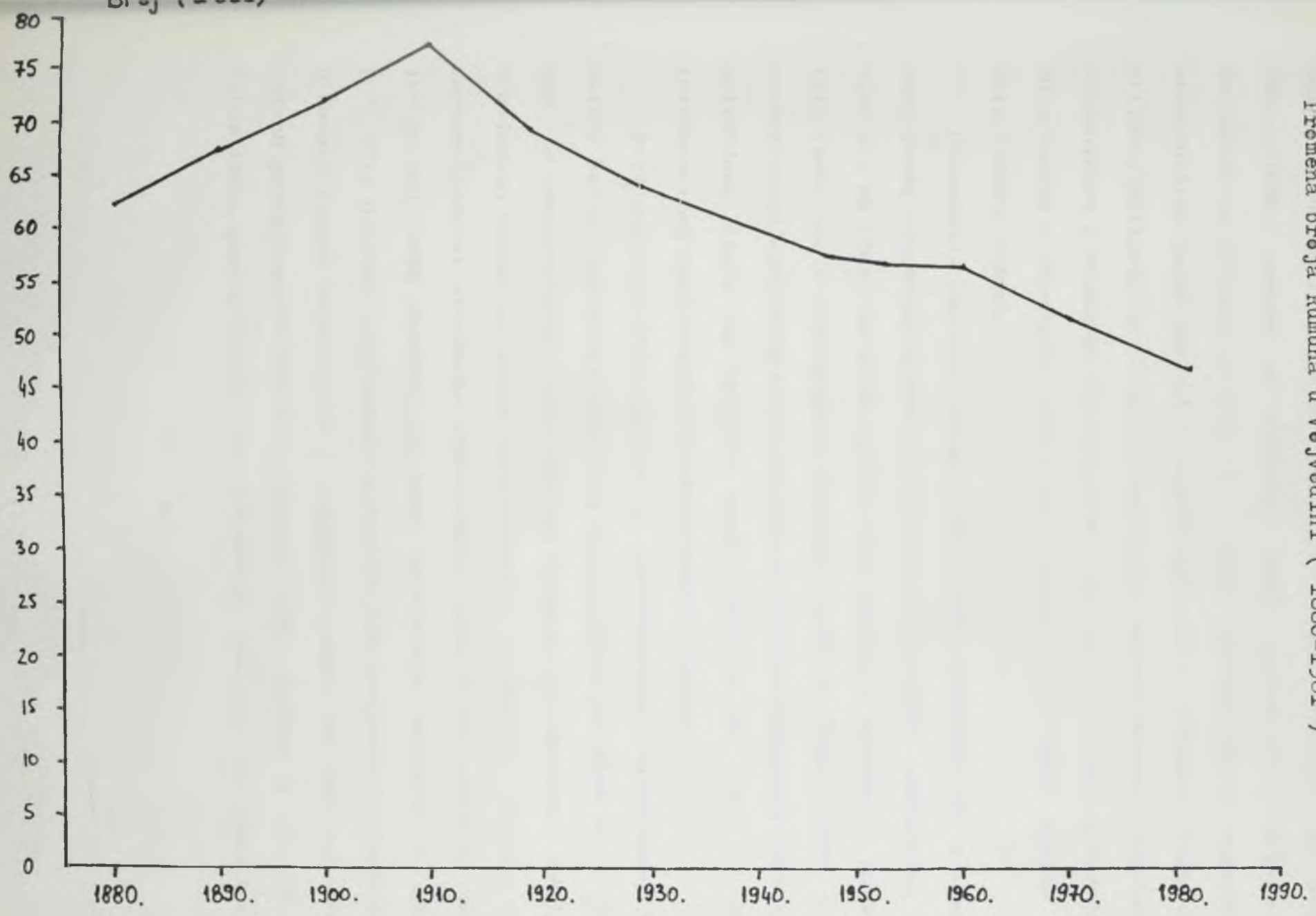
U popisu od 1921. godine daje se nacionalna struktura ali su Rumuni spojeni sa Cincarima, pa su i podaci o broju objedinjeni. U drugom medjuratnom popisu od 1931. godine ponovo se gubi nacionalna struktura a umesto nje se daje verska i maternji jezik.

Tek popisi vršeni posle Drugog svetskog rata u Novoj Jugoslaviji, od 1948. godine do danas daju u potpunosti obrađenu nacionalnu strukturu stanovništva, pa sa sigurnošću možemo pratiti brojno kretanje Rumuna u Vojvodini. Prema podacima navedenih popisa broj Rumuna u Vojvodini se kretao ovako:

<u>godina</u>	<u>broj Rumuna</u>
1880.	62.608
1890.	67.473
1900.	72.873
1910.	76.765
1921.	69.078
1931.	63.372
1948.	57.999
1953.	57.225
1961.	57.259
1971.	52.987
1981.	47.289

PRILOG BR. 5

Premena broja Rumuna u Vojvodini (1880-1981)

Posmatrajući kretanje broja Rumuna od popisa do popisa vidimo da njihov broj raste u svim ugarskim popisima, a u svim ostalim opada (neznatan izuzetak je popis iz 1961. godine). Od prvog popisa 1880. godine do sledećeg 1890. godine broj Rumuna u Vojvodine se povećao za 7,41 % . Ovaj porast broja rumunskog stanovništva jeste posledica podele pašnjaka i sejanje kulturnih biljaka, melioracije ritova i regulacije rečnih tokova, izgradnje železničkih i drumskih komunikacije i sl. Sve te krupne aktivnosti su privukle u Vojvodinu veliki broj doseljenika, među kojima je bilo i dosta Rumuna.

U sledećoj popisnoj dekadi 1890.-1900. zabeležen je i dalje rast broja rumunskog stanovništva, ali sada nešto umereniji, od 5,07 % . Od 1900. do 1910. godine broj Rumuna u Vojvodini potpuno isto raste kao i u prethodnoj deceniji (5,07 %). Ovaj nešto niži porast broja rumunskog stanovništva je svakako posledica usporenog privrednog rasta na početku ovog veka, a to je i doba intenzivnijeg iseljavanja u prekookeanske krajeve.

Prvi popis od 1921. godine u novostvorenoj Kraljevini SHS beleži veliki pad broja rumunskog stanovništva od 10,01 % . Ovaj pad je prouzrokovan iseljavanjem Rumuna u matičnu zemlju, Kraljevinu Rumuniju, posle razgraničenja u Banatu. Takođe nisu zanemarljiva ni stradanja stanovništva tokom Prvog svetskog rata, jer je oko 2.000 Rumuna sa naše teritorije stradalo u njemu (7, 5). U vreme ovog popisa nije bilo još završeno razgraničenje u Banatu između Jugoslavije i Rumunije, mada je ono u načelu rešeno potpisivanjem ugovora u Sevru, 1920. godine (9, 28). Tokom 1923. godine dolazi do korekcija granica pa Jugoslavija

ustupa Rumuniji Zombolj, Zam, Cordu, Pusta-Kerestur, Staru Bebu, Mali Komloš, Hrvatsku Keću, Ujvar, Pustinjiš i Soku, a dobija Modoš (Jaša Tomić), Pardanj, Surjan, Veliki Gaj i Krivu Baru. Ovom korekcijom granica se menjaju i rezultati popisa, odnosno broj Rumuna se još više smanjuje u Vojvodini, jer su predata naselja uglavnom imala rumunsko stanovništvo a dobijena srpsko. Posle definitivnog razgraničenja između Jugoslavije i Rumunije u aprilu 1924. godine, Rumuna je u Vojvodini bilo 65.217, dok je istovremeno u Rumuniji ostalo 44.078 Srba (32, 79; 17, 416).

Sledeći međuratni popis takođe registruje novi pad broja rumunskog stanovništva od 8,26 % . Razloge svakako treba tražiti u daljem iseljavanju Rumuna u matičnu zemlju, ali i u Ameriku, naročito u doba Velike ekonomske krize.

Prvi posleratni popis iz 1948. godine beleži dalji pad vrednosti broja Rumuna u Vojvodini za 8,48 % . Pored, sada već sporadičnog iseljavanja u Rumuniju tokom ovog sedamnaestogodišnjeg perioda svakako u obzir treba uzeti i žrtve Drugog svetskog rata, koje su doduše bile manje nego u prethodnom, ali i slučajeve nasilnog iseljavanja Roma koji su se izjašnjavali kao Rumuni od strane nemačkih vlasti u Banatu, koji su bili deportovani u Rumuniju.

Do sledećeg popisa 1953. godine broj Rumuna gotovo da stagnira, jer je zabeležen pad od svega 1,33 % u odnosu na prethodni popis. Do sledećeg popisa 1961. godine broj Rumuna čakneznatno raste, za 0,06 % . Ovo zaustavljanje pada broja stanovništva svakako možemo objasniti višim prirodnim priraštajem po završetku rata i nemogućnošću Rumuna, u ovo vreme, da se

iseljavaju. Međutim, već sledeći popis iz 1971. godine pokazuje da je ovakva situacija bila kratkog daha, jer se opet beleži velik pad od 7,46 % . Poslednji popis iz 1981. godine beleži dosada i najveći pad broja Rumuna od čitavih 10,75 % , jer su se sada počeli da gube pozitivni efekti visokog prirodnog priraštaja po završetku rata. Ovakva tendencija će se svakako nastaviti i u narednom periodu usled negativnog prirodnog priraštaja i bez novog mehaničkog priliva stanovništva.

Na pad broja Rumuna u Vojvodini svakako utiče i njihovo "posrbljavanje", naročito između dva rata. Danas taj proces ima manji intenzitet ali se sve više Rumuna u popisima izjašnjavaju kao Jugosloveni, što se uočava kod pojedinih rumunskih naselja gde je ukupan broj stanovništva relativno stabilan, ali se broj stanovnika izjašnjenih kao Rumuni smanjuje, a broj Jugoslovena povećava, a nemamo neki značajnijih migracionih kretanja.

2. GEOGRAFSKI RAZMEŠTAJ RUMUNSKUG STANOVNIŠTVA

Od svog doseljavanja u naše krajeve Rumuni su se najviše naseljavali u Vojvodini, i to u glavnom u Banat. Pošto su bili dosta pokretljivi dosta su se selili ali uglavnom u okvirima Banata. Krajem prošlog veka prestaju njihova pomeranja i od tada se njihov razmeštaj veoma malo menja. Slabija pomeranja tokom ovoga veka su bila prouzrokovana pretežno političkim i ekonomskim faktorima. U okviru Jugoslavije Rumuni su prema popisu iz 1981. godine imali sledeći razmeštaj:

TABELA BR. 1

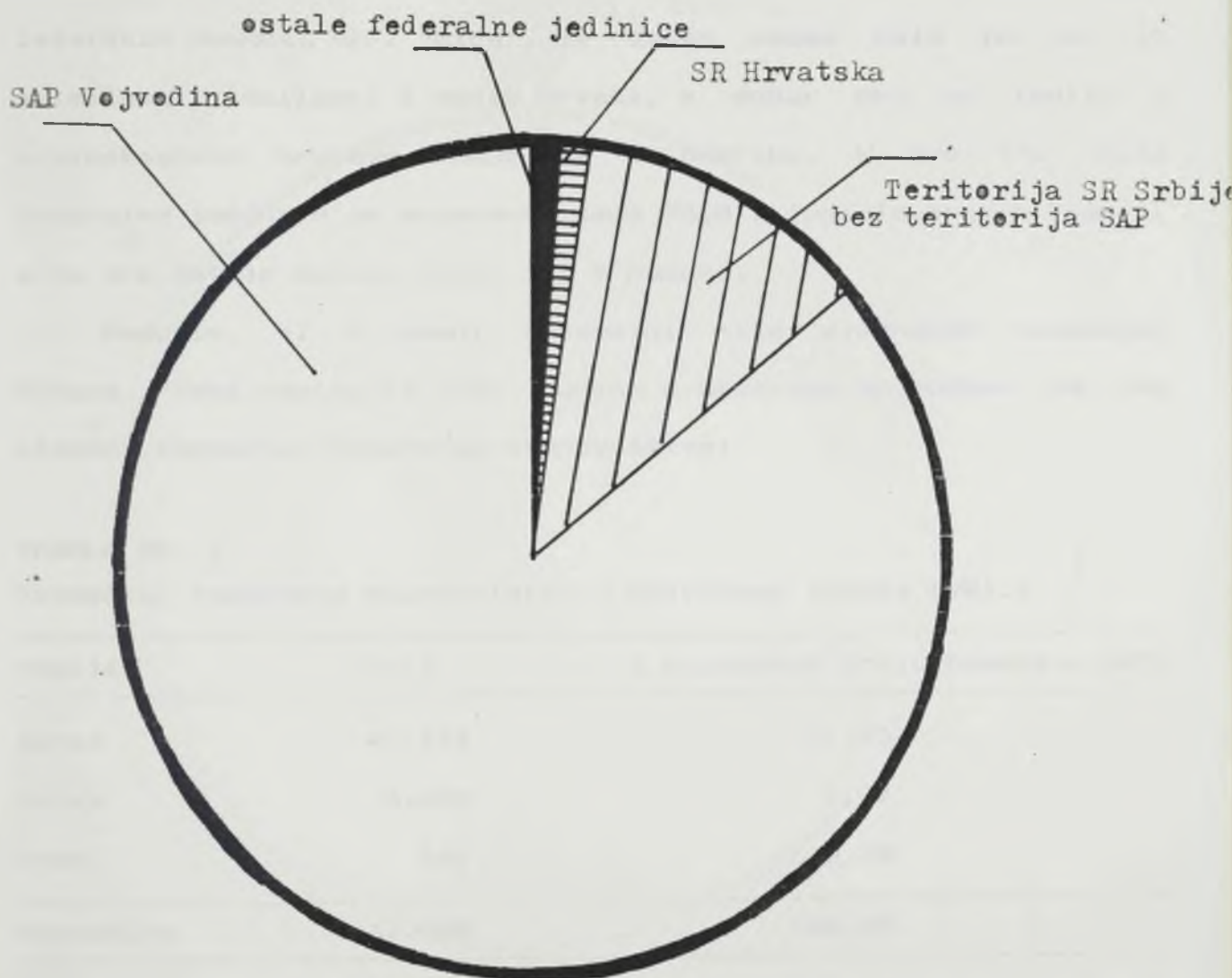
Razmeštaj rumunskog stanovništva u Jugoslaviji (popis 1981.)

federalna jedinica	broj	%
SR BiH	302	0,5
SR Crna Gora	159	0,3
SR Hrvatska	609	1,1
SR Makedonija	98	0,2
SR Slovenija	94	0,2
SR Srbija	53.693	97,7
Teritorija SRS van t. SAP	6.387	11,6
SAP Vojvodina	47.289	86,1
SAP Kosovo	17	0,0
SFRJ	54.955	100,0

PRILOG BR. 6

Razmeštaj rumunskog stanovništva
u Jugoslaviji (popis 1981.)

Iz tabele vidimo da daleko najveći deo jugoslovenskih Rumuna živi u SAP Vojvodini, čak 86,1 % . Jedan deo Rumuna (11,6 %) živi na teritoriji SR Srbije van teritorije SAP, i to pretežno u istočnim delovima ove federalne jedinice (Istočna Srbija). Veoma mali procenat Rumuna ima i u SR Hrvatskoj, i to pretežno u Istri. Otvamo su se Rumuni doselili još početkom XVI veka (između 1510. i 1525. godine) bežeći ispred turskog nadiranja na Balkan. Ovih istarskih Rumuna, tzv. "Čića", je danas veoma malo jer su ih asimilovali Italijani i manje Hrvati, a dobar deo se iselio u prekookeanske krajeve, najčešće u Ameriku. U ove tri naše federalne jedinice je skoncentrisano 98,8 % jugoslovenskih Rumuna, a na sve ostale dolazi svega 1,2 % Rumuna.

Međutim, ni u samoj Vojvodini nije ujednačen razmeštaj Rumuna. Prema popisu iz 1981. godine u okvirima Vojvodine je bio sledeći razmeštaj rumunskog stanovništva:

TABELA BR. 2

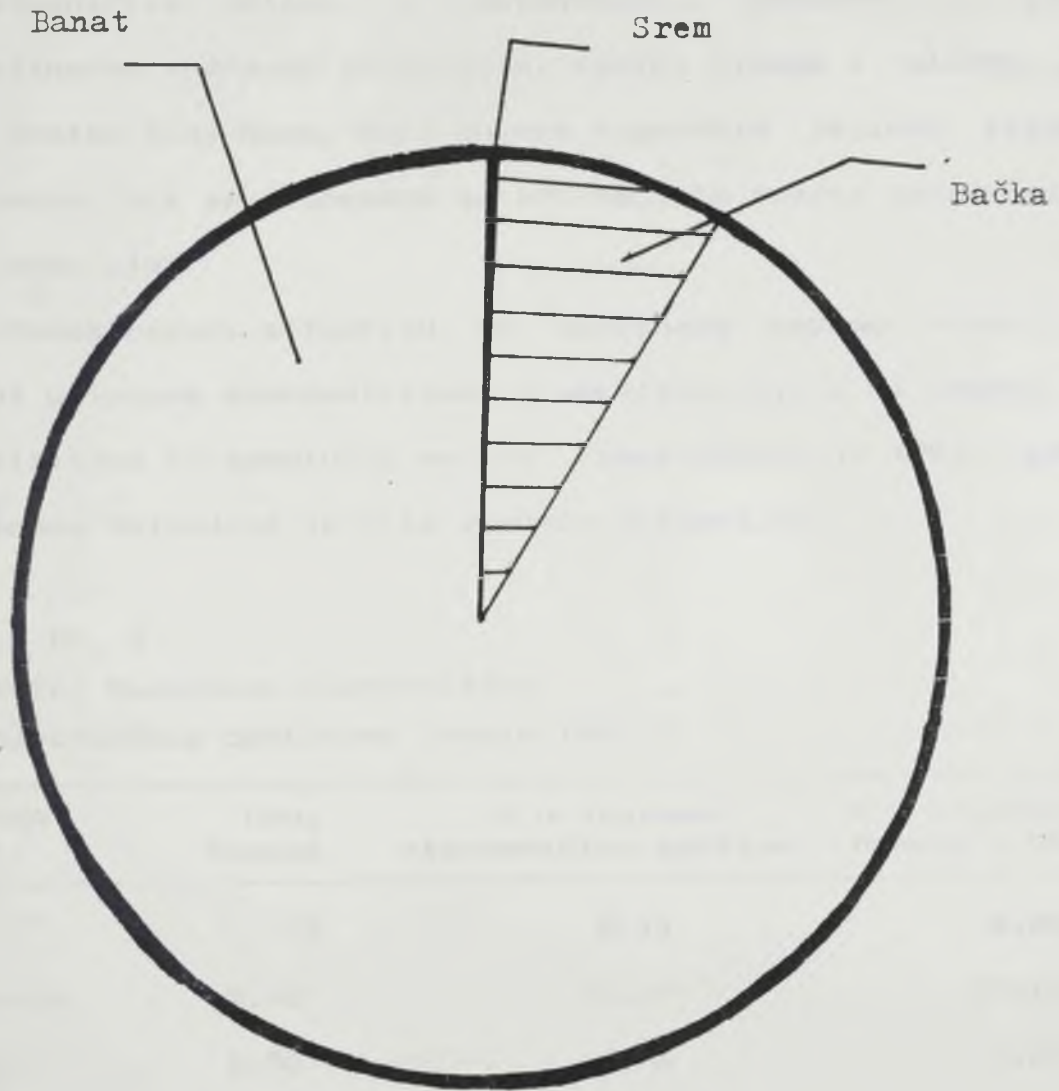
Razmeštaj rumunskog stanovništva u Vojvodini (popis 1981.)

regija	broj	% u ukupnom broju Rumuna u SAPV
Banat	43.474	91,93
Bačka	3.674	7,77
Srem	141	0,30
Vojvodina	47.289	100,00

Iz datih podataka vidimo da najviše Rumuna živi u Banatu sa udelom od 91,93 % u svom ukupnom broju u Vojvodini. Manji deo Rumuna u Bačkoj (7,77 %), dok je zanemarljiv broj lica rumunske narodnosti u Sremu, svega 0,30 % .

PRILOG BR. 7

Razmeštaj rumunskog stanovništva
u Vojvodini (popis 1981.)

Ovakav razmeštaj rumunskog stanovništva je karakterističan za sve popise kojima raspolažemo, odnosno on se nije menjao još od sredine prošlog veka. Po završetku Drugog svetskog rata, u novoj, socijalistički uređenoj Jugoslaviji Rumuni dobijaju punu ravnopravnost, sa svim ostalim narodnostima, pa jedan manji deo prelazi u gradove (Novi Sad na primer) da bi radili u različitim predstavničkim telima i ustanovama, posebno u glasilima pokrajinskog značaja: televizija, radio, štampa i slično. Ranije se i znatan broj Roma, koji govore rumunskim jezikom izjašnjavao za Rumune, ali se postepeno sa afirmacijom romske narodnosti ovaj broj smanjuje.

Posmatrajući situaciju po opštinama možemo videti da su Rumuni uglavnom skoncentrisani u nekoliko, ali u ni jednoj nemaju ni relativnu ni apsolutnu većinu. Prema popisu iz 1981. godine u opštinama Vojvodine je bila sledeća situacija:

TABELA BR. 3

Razmeštaj Rumunskog stanovništva
po vojvođanskim opštinama (popis 1981.)

OPSTINA	broj Rumuna	% u ukupnom stanovništvu opštine	% u ukupnom broju Rumuna u SAPV
Ada	25	0,11	0,05
Alibunar	10.487	35,69	22,18
Apatin	1.537	4,54	3,25
Bač	373	2,04	0,79
Bač. Palanka	9	0,02	0,02
Bač. Topola	26	0,06	0,05
Bač. Petrovac	1	0,01	0,00

Bela Crkva	2.132	8,30	4,51
Beočin	2	0,01	0,00
Bečež	24	0,05	0,05
Vršac	9.000	14,75	19,03
Žabalj	4	0,02	0,01
Žitište	3.382	13,22	7,15
Zrenjanin	3.616	2,60	7,65
Indija	13	0,03	0,03
Irig	3	0,02	0,01
Kanjiža	146	0,45	0,31
Kikinda	183	0,26	0,39
Kovačica	3.442	10,49	7,28
Kovin	2.176	5,46	4,60
Kula	4	0,01	0,01
Mali Idoš	1	0,01	0,00
Nova Crnja	5	0,03	0,01
Novi Bečež	138	0,46	0,29
Novi Kneževac	4	0,03	0,01
Opovo	182	1,58	0,38
Odžaci	100	0,26	0,21
Pančevo	5.923	4,78	12,53
Pečinci	22	0,14	0,05
Plantište	1.814	11,24	3,84
Ruma	6	0,01	0,01
Senta	1	0,00	0,00
Sečanj	965	4,95	2,04
Sombor	408	0,41	0,86

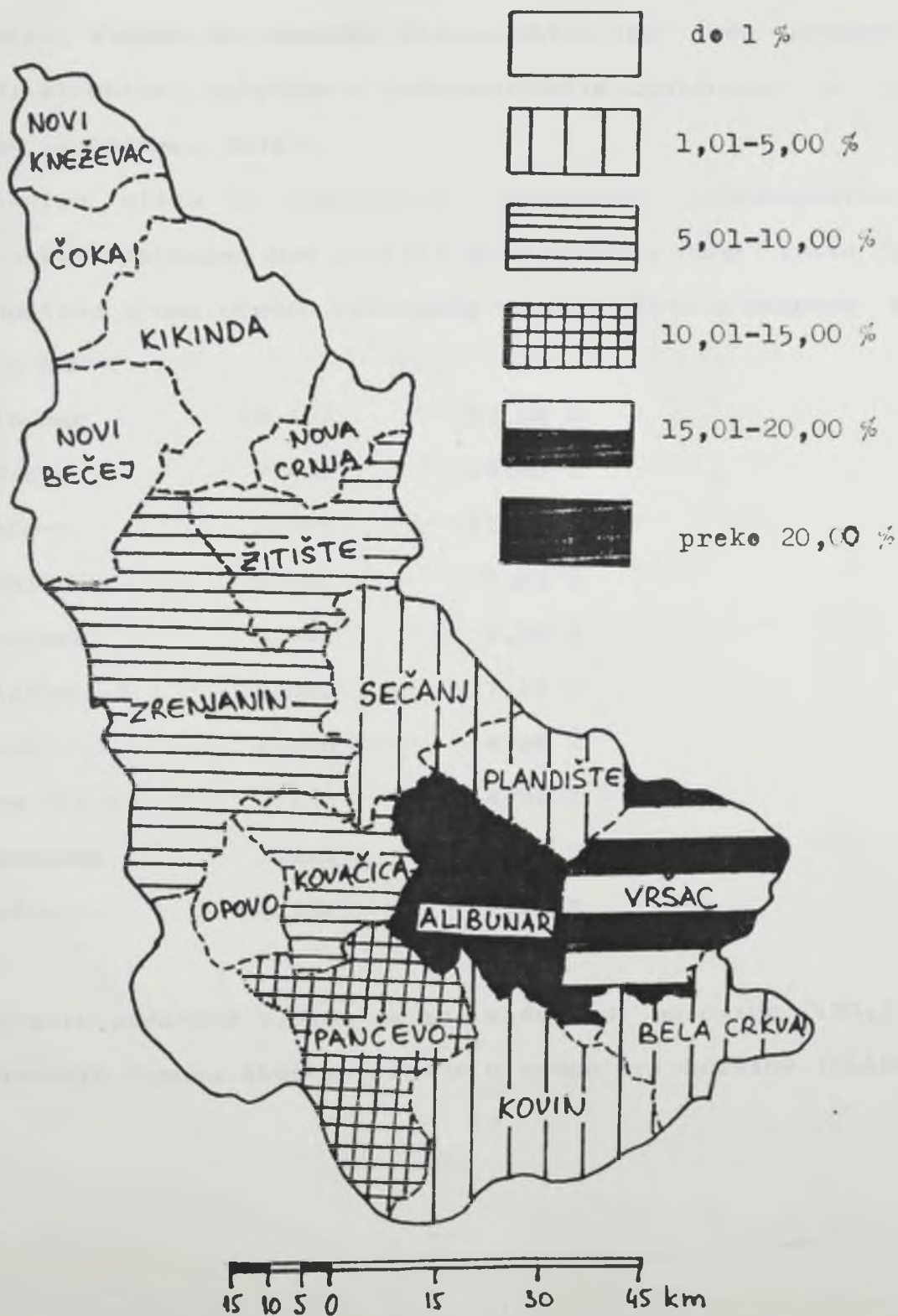
Srbobran	2	0,01	0,00
S.Mitrovica	30	0,04	0,06
Stara Pazova	2	0,00	0,00
Subotica	43	0,03	0,09
Temerin	-	0,00	0,00
Titel	8	0,05	0,02
Titov Vrbas	16	0,03	0,03
Coka	25	0,15	0,05
Šid	20	0,05	0,04
GZO N. Sad	989	0,38	2,09
-Detelinara	76	0,16	0,16
-Petrovaradin	41	0,18	0,09
-Podunavlje	79	0,14	0,17
-Liman	72	0,23	0,15
-Slavija	591	1,03	1,25
-S. Karlovci	2	0,03	0,00
-Stari Grad	128	0,37	0,27

SAP Vojvodina	47.289	2,32	100,00

Iz ove tablice vidimo da su Rumuni bili skoncentrisani uglavnom u tri opštine, a to su Alibunar, Vršac i Fančevo. Rang lista prvih deset opština prema udelu Rumuna u ukupnom stanovništvu opštine je sledeća:

1. Alibunar 35,69 %
2. Vršac 14,75 %
3. Žitište 13,22 %
4. Plandište 11,24 %

PRILOG BR. 8

Razmeštaj rumunskog stanovništva u banatskim opštinama prema svom ukupnom broju u SAPV

5. Kovačica	10,49 %
6. Bela Crkva	8,30 %
7. Kovin	5,46 %
8. Sečanj	4,95 %
9. Pančevo	4,78 %
10. Apatin	4,54 %

Dakle, vidimo da rumunsko stanovništvo ima veći procenat u etničkoj strukturi uglavnom u južnobanatskim opštinama, a jedini izuzetak je opština Apatin.

Jasniju sliku o razmeštaju rumunskog stanovništva po vojvođanskim opštinama nam svakako daje sledeća rang lista prvih deset opština prema učešću rumunskog stanovništva u ukupnom broju Rumuna u SAFV:

1. Alibunar	10.487	22,18 %	1
2. Vršac	9.000	19,03 %	0
3. Pančevo	5.923	12,53 %	
4. Zrenjanin	3.616	7,65 %	
5. Kovačica	3.442	7,28 %	
6. Žitiste	3.382	7,15 %	
7. Kovin	2.176	4,60 %	
8. Bela Crkva	2.132	4,51 %	
9. Plandište	1.814	3,84 %	
10. Apatin	1.537	3,25 %	

Iz ovih podataka vidimo da je više od polovine (53,74 %) vojvođanskih Rumuna skoncentrisano u svega tri opštine (Alibunar,

Vršac i Pančevo), odnosno da u svih ovih deset opština živi 43.509 Rumuna, što predstavlja 92,02 % od ukupnog broja Rumuna u Vojvodini.

Prema popisu iz 1981. godine situacija u naseljima je bila sledeća: od ukupnog broja naselja u Vojvodini Rumuni su registrovani u 50,86 % dok u 49,14 % naselja nema nijednog Rumuna. Apsolutnu većinu su Rumuni imali u sledećih dvadeset naselja: Vojvodinci 97,25 %, Sočica 96,18 %, Lokve 95,30 %, Barice 95,02 %, Kuštilj 94,95 %, Mesići 90,82 %, Grebenac 89,86 %, Jankov Most 89,54 %, Markovac 88,42 %, Malo Središte 84,30 %, Ritiševo 83,54 %, Uzdin 81,08 %, Straža 79,95 %, Nikolinci 78,85 %, Begejci 77,55 %, Mali Zam 72,04 %, Seleuš 69,52 %, Jablanka 66,23 %, Orešac 55,54 % i Vladimirovac 52,53 %.

Realtivnu većinu u etničkom sastavu naselja je jedino imala Margita sa 42,98 %.

Ostala naselja u kojima su Rumuni imali udeo veći od deset procenata su: Ečka 40,90 %, Banatsko Novo Selo 39,02 %, Alibunar 37,44 %, Sutjeska 36,64 %, Vlačkovac 36,36 %, Deliblato 19,61 %, Dolovo 18,42 %, Mramorak 16,56 %, Adorijan 11,55 %, Vajska 10,64 % i Uljma 10,55 %.

U ovih 32 naselja je živelo 37.663 Rumuna ili 88,17 % od ukupnog broja vojvođanskih Rumuna. Takođe je evidentno da su ovo sve banatska naselja sem Adorijana i Vajske u Bačkoj. Rang lista naselja koja imaju više od hiljadu Rumuna je sledeća:

1. Uzdin	3.399
2. Lokve	3.346
3. Begejci	3.326

4. Bačko N. Selo	3.107
5. Vladimirovac	2.682
6. Ečka	2.165
7. Grebenac	1.701
8. Nikolinci	1.502
9. Alibunar	1.424
10. Dolovo	1.259
11. Seleuš	1.227
12. Kuštilj	1.129

Odnosno, u ovih dvanaest naselja je živelo 26.267 Rumuna ili 55,55 % od njihovog ukupnog broja u Vojvodini.

Na osnovu svih ovih podataka možemo da zaključimo da rumunska narodnost u Vojvodini živi u ogromnoj većini u Banatu, i to pretežno u opštinama Alibunar, Vršac i Pančevo, dok kod naselja možemo istaći Uzdin kao najveće rumunsko naselje u Vojvodini i Vojvodince koji su etnički najčistije rumunsko naselje.

3. PRIRODNO KRETANJE RUMUNSKOG STANOVNIŠTVA

Prirodno kretanje stanovništva predstavlja stalni proces rađanja, odrastanja, reprodukovanja, starenja i umiranja, kojim se stanovništvo obnavlja i traje u vremenu.

Prirodno kretanje stanovništva ima tri činioca: biloški, demografski i društveni. Usled toga postoji društvena uslovljenost prirodnog kretanja stanovništva sa dva izraza, delovanjem društva (zdravstvena i socijalna zaštita, planiranje porodice, stepen ekonomskog i kulturnog razvoja itd.) i delovanjem osobina pojedinica (obrazovanje, aktivnosti i zanimanje, bračno stanje, etnička kultura, stepen deagrarijacije, urbanizovanost itd.).

Nivo i osobenosti prirodnog kretanja svake etničke grupe razlikuje se jače ili slabije od opšteg stanja i kretanja na nekoj teritoriji. Te razlike proizilaze jednim delom iz nejednakih starosnih struktura (demografska uslovljenost), drugim delom zbog opštih i društvenih oblika pripadnika grupe (obrazovanost, urbanizovanost itd.), a trećim delom zbog specifičnih, etno-kulturnih činioca, osobina tradicionalne kulture i jačine njenog pristustva u svakodnevnom životu, osobinama porodice, vrednosnim sistemom, kao i društvenim i etničkim aspiracijama (47, 1-2).

Praćenje prirodnog kretanja rumunskog stanovništva tokom dužeg perioda nije moguće jer ranije austrougarske i predratne matične knjige nisu registrovale rođene i umrle prema nacionalnosti. Pojedini rezultati koji postoje mogu poslužiti samo

kao ilustracija, a ne kao osnova za ozbiljnu demografsku analizu. Posleratne matične knjige obrađuju natalitet i mortalitet po nacionalnostima ali ti podaci isti imaju nedostatak jer su rođenja i umiranja registrovana po principu "mesta događaja". To znači da je svako novorođenče upisano u knjige u mestu u kome se majka porodila. U početku su ovi podaci bili dosta realni jer su veća mesta imala porodilišta a manja babice, ali kasnije poboljšanjem saobraćajnih prilika, došlo je do centralizovanja porodilišta u velikim gradovima, pa je princip "mesta događaja" počeo davati nepouzdanе podatke o prirodnom kretanju stanovništva (49, 37).

Od 1961. godine statistika registruje rođenja i umiranja prema mestu stanovanja porodilje, odnosno umrlog pa se ti podaci mogu bez rezerve koristiti za demografske analize.

NATALITET

Osnovni faktori koji utiču na visinu stopa nataliteta su svakako biološke prirode, odnosno povojne starosno-polne strukture u kojoj je veliki procenat žena u fertilnom periodu, pre svega između 20 i 30 godina starosti i podjednak broj muškaraca i žena. Od socio-ekonomskih faktora najznačajniji su vreme stupanja u brak, mogućnost proširenja porodice, zaposlenost žene, mortalitet u fertilnom periodu, zdravstveni uslovi, ishrana, navike, običaji i slično. Od psiholoških faktora najznačajniji je kulturni nivo stanovništva koji deluje posredno, preko kontrole rađanja (49, 37-48).

U posleratnom periodu stopa nataliteta rumunske narodnosti u SR Srbiji je imala sledeće vrednosti:

TABELA BR. 4

Kretanje stope nataliteta u posleratnom periodu kod Rumuna u SR Srbiji (47, 12)

(na 1000 lica)

godina	1950.	1952. -1953.	1957. -1959.	1960. -1964.	1970. -1975.	1976. -1981.
natalitet	18,1	18,3	13,4	13,6	10,9	9,9

Iz ove tabele vidimo da je stopa nataliteta odmah posle završetka rata bila relativno visoka ali da zatim, posle kratkotrajne stagnacije opada do početka 60-tih godina, kada beleži kratkotrajni blaži porast. Posle ovog kraćeg perioda stopa

nataliteta ponovo počinja da opada da bi se početkom 70-tih spustila na oko 10 promila i ovaj nivo zadržava sve do danas.

Da je rumunska narodnost u Vojvodini imala uvek najniže stope nataliteta pokazuje nam sledeća tabela u kojoj možemo pratiti sve važnije vojvođanske narodnosti:

TABELA BR. 5

Kretanje stope nataliteta u posleratnom periodu za pojedine narodnosti u SR Srbiji (47, 12)

	1950	1952- 1953.	1957- 1959.	1960- 1964.	1970- 1975	1976- 1981
Slovaci	25,0	22,6	17,6	19,2	13,4	13,6
Rusini [†]	27,2	22,3	15,3	18,0	12,9	12,2
Mađari	21,9	20,3	15,2	14,8	12,2	12,2
Rumuni	18,1	18,3	13,4	13,6	10,9	9,9
SR Srbija	28,9	27,1	18,5	16,8	15,0	14,8

[†] Rusini su do 1970. prikazani zajedno sa Ukrajinčima

Ako bi uporedili stope nataliteta jugoslovenskih Rumuna sa Rumunima iz rumunskog Banata (temišvarko administrativno područje) videli bi da postoji znatna razlika, ali ovde treba uzeti u obzir i delovanje rumunske države kao značajnog faktora.

TABELA BR. 6

Kretanje stope nataliteta kod
Rumuna u rumunskom Banatu (33, 28)

period	stopa nataliteta na 1.000 lica
1948-1957	23,8
1958-1966	17,1
1967-1970	21,6
1971-1975	18,6

TABELA BR.7

Apsolutne vrednosti nataliteta u 15 rumunskih naselja u SAPV za period 1970-1986, (63)

	'70	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	$\bar{x}$
LOKVE	20	43	52	40	37	35	26	31	25	31	23	33	26	29	25	25	24	30,88
NIKOLINCI	7	12	22	28	26	27	24	20	16	16	10	17	21	16	15	16	18	18,29
BREBENAC	18	29	28	29	30	21	20	25	22	15	21	12	18	11	20	17	21	21,00
VOJVODINCI	8	5	5	5	6	3	7	10	5	14	9	9	4	4	10	7	6	6,88
KUSTILJ	29	19	12	11	18	15	9	10	10	7	10	11	15	12	8	10	12	12,82
MALO SRED.	7	4	5	2	2	5	4	2	3	1	1	-	4	3	1	3	2	2,88
MARKOVAC	4	9	3	6	4	5	5	6	5	9	5	8	10	8	4	4	1	5,65
MESIC	4	1	2	4	2	1	1	1	5	2	6	3	3	2	3	3	4	2,76
RITISEVO	16	18	17	10	10	5	7	7	9	12	12	9	4	6	9	7	3	9,47
SOCICA	4	2	1	2	3	2	3	2	3	1	1	4	3	3	3	3	4	2,59
STRAZA	11	9	11	11	8	7	13	10	10	6	14	13	7	6	7	8	10	9,47
BEGEJCI	40	31	34	25	34	40	40	31	38	29	30	43	40	41	31	39	41	35,71
JANKOV MOST	8	8	9	6	8	7	4	7	8	9	7	9	5	9	6	8	6	7,29
UZDIN	27	41	42	33	27	40	38	33	30	26	22	24	29	30	37	36	35	32,35
BARICE	12	6	14	10	8	5	12	5	9	10	7	5	6	10	14	10	8	8,88
$\bar{x}$	14,33	15,88	17,13	14,88	14,87	14,53	14,28	13,33	13,28	12,53	11,87	13,33	13,88	12,67	12,87	13,87	13,88	13,79

TABELA BR.8

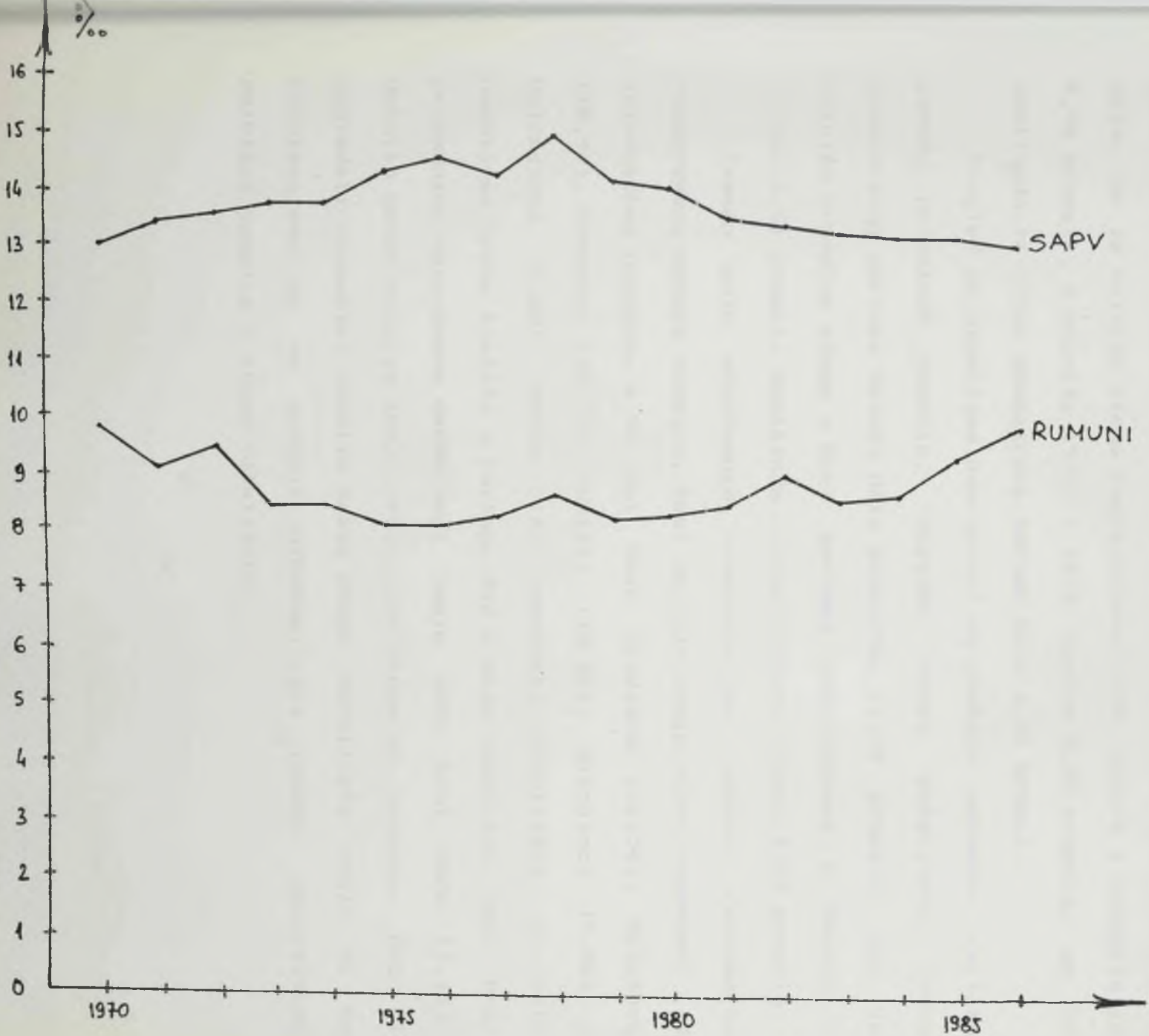
Kretanje stope nataliteta u 15 rumunskih naselja u SAPV za period 1970-86. (63)

	'70	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	$\bar{x}$
LOKVE	5,18	11,24	13,72	10,64	9,94	9,49	7,10	8,55	6,96	8,71	6,52	9,40	7,47	8,41	7,33	7,36	7,08	8,54
NIKOLINCI	2,89	5,05	9,44	12,26	11,63	12,33	11,28	9,55	7,61	8,00	5,12	8,92	11,30	8,83	8,50	9,32	10,78	9,00
GREBENAC	8,76	14,22	13,83	14,47	15,04	10,61	10,18	12,82	11,31	7,77	10,99	6,34	9,54	5,90	10,81	9,26	11,54	10,79
VOJVODINCI	8,70	5,54	5,65	5,77	7,06	3,61	8,60	12,56	6,43	18,40	12,08	12,38	5,63	5,77	14,04	10,67	9,24	9,00
KUSTILJ	20,15	13,42	8,61	8,03	13,35	11,32	7,67	7,03	7,96	5,67	8,26	9,25	12,86	10,49	7,14	9,11	11,16	10,09
MALO SRED.	23,18	13,56	17,36	7,14	7,32	18,87	7,75	15,94	12,30	4,22	4,35	0,00	18,60	14,42	4,98	15,46	10,70	11,54
MARKOVAC	4,84	11,02	3,72	7,53	5,08	6,44	7,82	6,61	6,69	12,21	6,88	11,16	14,14	11,48	5,82	5,91	1,50	7,58
MESIC	9,20	2,32	4,68	9,46	4,77	2,41	2,43	2,46	12,41	5,01	15,19	7,65	7,73	5,21	7,89	7,98	10,75	6,91
RITISEVO	16,49	18,87	18,10	10,82	11,00	5,59	7,97	8,12	10,51	14,27	14,63	11,29	5,12	7,82	11,97	9,51	4,16	10,96
SOCICA	8,28	4,26	2,19	4,50	6,96	4,78	7,41	5,10	7,92	2,73	2,83	11,76	9,17	9,58	10,00	10,45	14,66	7,21
STRAZA	8,74	7,18	8,81	8,84	6,46	5,67	10,57	8,16	8,19	4,93	11,56	10,77	5,82	5,01	5,87	6,73	8,45	7,75
BEBEJCI	8,21	6,44	7,14	5,31	7,30	8,69	8,79	6,89	8,55	6,60	6,91	10,03	9,44	9,80	7,51	9,57	10,19	8,08
JANKOV M.	8,08	8,19	9,35	6,32	8,55	7,58	4,40	7,81	9,07	10,36	8,19	10,70	6,05	11,06	7,49	10,15	7,74	8,30
UZDIN	6,42	9,76	10,00	7,86	6,43	9,53	9,05	7,86	7,15	6,20	5,25	5,73	6,92	7,16	8,83	8,60	8,36	7,71
BARICE	9,38	4,77	11,32	8,22	6,78	4,26	4,42	8,12	9,92	6,59	4,79	5,87	9,99	14,29	10,44	8,54	8,09	8,88
$\bar{x}$	9,90	9,06	9,59	8,48	8,51	8,09	8,09	8,26	8,76	8,29	8,36	8,68	9,04	8,73	8,88	9,37	8,99	8,77

PRILOG BR. 9

Kretanje stope nataliteta kod vojvodanskog i rumunskog stanovništva (u 15 naselja) za period 1970-1986 god.

Najjasniju sliku kretanja nataliteta kod vojvođanskih Rumuna nam daju podaci za 15 njihovih najvažnijih naselja u kojima Rumuni imaju ogromnu apsolutnu većinu u nacionalnom sastavu (prosek za ovih 15 naselja je 88,17 %), pa se ovi podaci mogu uzeti sa velikim stepenom sigurnosti.

Iz tabele koja govori o kretanju stope nataliteta vidimo da je prosek za posmatrani period iznosio 8,77 promila. Takođe je lako uočljivo da su odstupanja tokom svih sedamnaest godina veoma mala, jer je najviša stopa registrovana 1970. godine i iznosila je 9,90 promila, a najniža 1975. i 1976. godine 8,09 promila, pa je amplituda za čitav posmatrani period bila 1,81 promil.

Pregled po naseljima nam govori da postoji određena razlika između pojedinih naselja. Najvišu stopu nataliteta tokom posmatranog perioda beleži Malo Središte, 11,54 promila, dok je najniža prosečna stopa u ovom periodu registrovana u Mesiću i iznosi 6,91 promil. Amplituda u ovom slučaju iznosi 4,63 promila.

Između ovih ekstremnih vrednosti su gotovo ravnomerno raspoređena ostala naselja. Šest od njih imaju više vrednosti od zajedničkog proseka, a to su: Malo Središte (11,54), Ritiševo (10,96), Grebenac (10,79), Kuštilj (10,09), Nikolinci (9,00) i Vojvodinci (9,00). Nešto više vrednosti nataliteta u ovim naseljima treba tražiti u razlogu što u ovim naseljima veći broj pripadnika nazarenske sekte koji imaju veći broj dece (7,12). Ostalih devet naselja imaju nešto niže stope od proseka. Ako bi pogledali razmeštaj naselja prema stopi nataliteta mogli bi da konstatujemo da ne postoji nikakva veza između geografskog položaja naselja i stope nataliteta.

U poređenju sa prosečnim vrednostima za Pokrajinu vidi se da su stope nataliteta kod vojvođanskih Rumuna niže, a to je lako konstatovati iz grafičkog priloga. Razloge za nizak natalitet treba tražiti u tome što je najveći deo Rumuna poljoprivredno stanovništvo, pa malim brojem dece žele da spreče usitnjavanje svojih zemljišnih poseda.

FERTILITET

Kada se govori o prirodnom kretanju stanovništva natalitet se definiše kao pokazatelj pozitivne komponente prirodnog priraštaja stanovništva. Mada se kod računanja pokazatelja za natalitet uzima u obzir ukupno stanovništvo, a ne stanovništvo u periodu reprodukcije (tj. izračunava se učestalost rađanja u ukupnom stanovništvu), i analiza dugoročnog kretanja nataliteta može takođe dati uvid u tendencije koje se ispoljavaju u pogledu rađanja u ispitivanoj populaciji. Ipak, pošto nivo nataliteta u velikoj meri zavisi od strukture ukupnog stanovništva, naročito starosne, to se u detaljnoj analizi rađanja u okviru stanovništva, posebno kada se vrše poređenja sa drugim populacijama, ili se izučavaju frekvencije rađanja u delovima stanovništva, upotrebljavaju drugi pokazatelji. Kod ovih pokazatelja naročito se vodi računa o onom delu ženskog stanovništva koji učestvuje u reprodukciji, tj. o ženama u fertilnom periodu. U demografiji se najčešće uzima starosni interval od 15 do 49 godina kao fertilni period žena, a žensko stanovništvo u pomenutom starosnom intervalu predstavlja ženski fertilni kontingent, a koji se analizira u poglavlju o strukturama i kontingentima stanovništva.

Pored starosti žena, prema kojoj se ispituje učestalost rađanja u jednoj populaciji, u uslovima sve obuhvatnijeg planiranja porodice od strane bračnih parova, mnoga druga obeležja takođe dobijaju na značaju u ovoj analizi. To su, pre svega, trajanje braka, red rođenja i ostala obeležja o kojim će biti više

reći u ovom poglavju (24, 168-170).

Opadanje fertiliteta je karakteristično za celokupno naše stanovništvo u poseratnom periodu. Socijalni i ekonomski razvoj, promene u porodičnom životu, zatim u položaju žene u porodici i društvu, sve veća pokretljivost stanovništva, kao i neki specifični faktori (nastojanje poljoprivrednika da ne dođe do podele imanja, produžavanje roditeljske brige oko dece itd.) su uticali na opadanje fertiliteta.

U procesu opadanja fertiliteta stanovništva od visokog ka niskom, najpre su se obično javljale promene kod gradskog i nepoljoprivrednog stanovništva, kod porodica sa boljim socijalnim položajem i kod obrazovanijih slojeva stanovništva. Ovakva tendencija se kasnije postepeno prenosi i na sve ostale slojeve stanovništva. Tendencija opadanja smrtnosti odojčadi i male dece je takođe uticala na opadanje fertiliteta stanovništva.

Međutim, u Vojvodini (kao i u Istočnoj Srbiji, Slavoniji, Sloveniji i nekim drugim delovima zemlje) je proces opadanja fertiliteta započeo još pre 70-tak godina, mada nisu bili prisutni činioci koje smo do sada nabrojali. Izgleda da je kod ovih populacija odlučujući faktor za ovako rano opadanje fertiliteta stanovništva bilo već pominjano nastojanje da se ne deli poljoprivredni posed, zatim shvatanje da mala porodica daje bolje uslove za život, male mogućnosti za obezbeđenje egzistencije van poljoprivrede, potom širenje saznanja da je moguće uticati na veličinu porodice pomoću nasilnih prekida trudnoće i tradicionalnim metodama za sprečavanje začeća. Na osnovu svega ovog treba uzeti ove faktore kao primarne u formiranju stava o

pogodnosti male porodice kod vojvođanskog stanovništva. Takođe ne treba zanemariti ni kasnije faktore modernizacije i ubrzanog socijalnog i ekonomskog razvoja, kao ni podizanje ukupnog kulturno-obrazovnog nivoa stanovništva (37, 32-34).

Opšta stopa fertiliteta

Opšta stopa fertiliteta iskazuje rodnost ili realizovanu plodnost žena starih od 15 do 49 godina. Ona pokazuje koliko se godišnje rodi dece na 1.000 žena starih od 15 do 49 godina. Opštu stopu fertiliteta u posleratnom periodu, kod važnijih vojvođanskih narodnosti, možemo pratiti iz sledeće tabele:

TABELA BR. 10

Fertilitet jugoslovenskog stanovništva
po narodnostima (37, 33)

	broj živorođene na 1.000 žena starih od 15-45 godina 1953.	1961.	1971.
Mađari	72,2	59,4	44,2
Rumuni	71,5	61,8	45,8
Rusini ⁺	91,4	70,8	46,4
Slovaci	84,5	68,4	48,6
SFRJ	106,1	89,1	66,2

⁺ zajedno sa Ukrajinčima

Iz tabele se vidi da Rumuni imaju naniži fertilitet posle Mađara. Takođe je interesantno pratiti dinamiku ovoga pada fertiliteta jer se on kod rumunskog i mađarskog stanovništva desio

ranije, a kod Rusina i Slovaka se on intenzivira početkom 60-tih godina, da bi već 1971. godine vrednosti bile dosta ujednačene.

Od ostalih opštih pokazatelja fertiliteta stanovništva značajan je i prosečan broj rađanja žena koje su rađale, za 1981. godinu:

TABELA BR. 11

Prosečan broj rađanja žena koje su rađale
u SR Srbiji, prema narodnostima u 1981. g. (47, 9)

	prosečan broj rađanja
Mađarice	2,26
Rumunke	2,42
Slovakinje	2,47
Rusinke	2,54
SR SRBIJA	2,66

Na osnovu ove tabele vidimo da je odnos među najbrojnijim vojvođanskim narodnostima ostao nepromenjen, kao i u prethodnoj tabeli, odnosno da je broj rađanja najniži kod Mađara i Rumuna. Sledeća tabela nam pokazuje broj žena koje nisu rađale:

TABELA BR. 12

Procenat žena koje nisu rađale u SR Srbiji
po narodnostima za 1981. godinu (47, 9)

	žensko stanovništvo koje nije rađalo (u %)
Slovakinje	20,3
Rumunke	21,3

Mađarice	22,6
Rusinke	23,0

SR SRBIJA	23,4

Ovde je takođe situacija dosta ujednačena, s tim da je položaj Rumunki nešto povoljniji nego u prethodnim tabelama. Poslednji opšti pokazatelj je prosečan broj rađanja za svo žensko stanovništvo staro 15 i više godina:

TABELA BR. 13

Prosečan broj rađanja svog ženskog stanovništva starog 15 i više godina u SR Srbiji, za 1981. g. (47, 9)

	prosečan broj rađanja

Mađarice	1,74
Rumunke	1,90
Rusinke	1,95
Slovakinje	1,96

SR SRBIJA	2,03

U ovoj tabeli Rumunke ponovo dolaze na "svoje" mesto, odnosno ponovo se nalaze u najnepovoljnijem položaju posle Mađarica.

Takođe imamo podatak za opštu stopu fertiliteta kod Rumunki iz temišvarskog administrativnog područja, a ona je 1972. godine iznosila 49,4 živorođene dece na 1.000 žena starih 15-49 godina (33, 31), što je na nivo na kome se opšta stopa fertiliteta naših Rumuna nalazila krajem 60-tih godina. Pošto popis iz 1981. godine ne daje starosnu strukturu po narodnostima nismo u

mogućnosti da damo opštu stopu fertiliteta za celokupnu rumunsku narodnost, već prikaz po naseljima:

TABELA BR. 14

Opšta stopa fertiliteta u 15 rumunskih naselja u Vojvodini (popis 1981. godine)

(u promilima)

naselje	žensko stanovništvo 15-49 godina	broj živorođenih	opšta stopa fertiliteta
Lokve	538	33	61,34
Nikolinci	391	17	43,48
Grebenac	286	12	41,96
Vojvodinci	102	9	88,24
Kuštilj	198	11	55,56
Malo Središte	23	-	0,00
Markovac	101	8	79,21
Mesić	55	3	54,55
Ritiševo	133	9	67,67
Sočica	33	4	121,21
Straža	206	13	63,11
Begejci	770	43	55,84
Jankov Most	164	9	54,88
Uzdin	743	24	32,30
Barice	153	5	32,68

Ovako dobijenu prosečnu vrednost za sva naselja od 56,80 živorođene dece na 1.000 žena starih od 15-49 godina moramo uzeti sa dosta rezerve, jer je kratak period posmatranja, a takođe se ovde radi o isključivo seoskom stanovništvu, pretežno poljoprivrednom, a znamo da su kod ovog stanovništva stope znatno više. Ovaj prosek za rumunska naselja u poređenju sa pokrajinom

(koji je 1981. godine bio 54,09) bi bio čak viši, što je sasvim nerealno.

Maskulinitet živorođene dece

Maskulinitet živorođene dece jeste ispitivanje strukture živorođene dece prema polu. Stopa maskuliniteta predstavlja broj živorođene muške dece na 1.000 živorođene ženske dece. Ovo obeležje ćemo analizirati pomoću proseka za sedamnaestogodišnji period (1970-1986) u petnaest rumunskih naselja:

TABELA BR. 15

Stopa maskuliniteta živorođene dece u 15 rumunskih naselja od 1970.-1986. godine (63)

naselje	stope živorođenih		stopa maskuliniteta
	muški	ženski	
Lokve	14,59	16,29	895,31
Nikolinici	9,59	8,71	1.101,35
Grebenac	10,88	10,12	1.705,58
Vojvodinci	2,47	4,11	560,00
Kuštilj	6,76	6,06	1.116,50
Malo Središte	1,18	1,70	689,66
Markovac	2,82	2,82	1.000,00
Mesić	1,71	1,06	1.611,11
Ritiševo	5,12	4,35	1.175,68
Sočica	1,47	1,12	1.135,79
Straža	4,88	4,59	1.064,10
Begejci	17,76	17,94	990,16
Jankov Most	3,76	3,53	1.066,67
Uzdin	15,47	16,88	916,38
Barice	4,35	4,53	961,03

Stopa maskuliniteta u ovim naseljima, za posmatrani period, iznosi 1.033,55 što je nešto niže od vojvođanskog proseka (oko 1.060). Inače što se tiče naselja, podeljena su na devet, gde se rađa više muške, i šest žensko živorođene dece. Muških se najviše rađa u Mesiću i Sočici a ženskih u Vojvodincima i Malom Središtu.

Vitalitet kod rođenja

Vitalitet kod rođenja označava podelu svih rođenih na mrtvorodne i živorođene. Stopa mrtvorodenja ili mortinatalitet predstavlja broj mrtvorodenih na 1.000 živorođene dece. Prosečna vrednost za period 1970-1986, u petnaest rumunskih naselja je sledeća:

TABELA BR. 16

Stopa mortinataliteta u 15 rumunskih naselja za period 1970-1986 (63)

(u promilima)

naselje	apsolutan prosečan broj za dati period		
	živorođeni	mrtvorodeni	stopa mortinataliteta
Lokve	30,88	0,41	13,33
Nikolinci	18,29	0,12	6,34
Grebenac	21,00	0,29	14,00
Vojvodinci	6,88	0,00	0,00
Kuštilj	12,82	0,18	13,76
Malo Središte	2,88	0,00	0,00
Markovac	5,65	0,06	10,42
Mesić	2,76	0,00	0,00
Ritiševo	9,47	0,06	6,21
Sočica	2,59	0,12	45,45

Straža	9,47	0,12	12,42
Begejci	35,71	0,23	6,59
Jankov Most	7,29	0,06	8,06
Uzdin	32,35	0,36	10,91
Barice	8,88	0,00	0,00

Prosečna stopa mortaliteta za ovih 15 naselja tokom posmatranog perioda iznosi 9,84 mrtvorođenih na 1.000 živorođenih što je znatno više od pokrajinske vrednosti (1979. godine 6,57). Međutim, ako bi podatak za Sočicu apstrahovali kao izraziti ekstrem, onda bi prosek bio 7,30 što je mnogo realnije. Pored Sočice najviše mrtvorođenja je u Grebencu, Kuštilju, Lokvama, Straži i Uzdinu, dok mrtvorođenih tokom 17-godišnjeg perioda nije bilo u Vojvodincima, Malom Središtu, Mesiću i Baricama.

Bračnost živorođene dece

Bračnost živorođene dece posmatra da li je dete rođeno kao bračno ili vanbračno. Ovo ispitivanje je značajno i za zemlje u kojima su prava vanbračne dece izjednačena sa pravima bračne, zbog analize mortaliteta, morbiditeta i drugog, posebno za bračnu i vanbračnu decu, jer se javljaju izvesne razlike kod nekih pojava. Podaci za bračnost su takođe izvedeni iz 17-godišnjeg proseka za 15 rumunskih naselja.

TABELA BR. 17

Stopa bračnosti živorođene dece u 15
rumunskih naselja od 1970-1986 (63)

(u promilima)

naselje	apsolutan bračno	prosečan broj vanbračno	živiridjenih za dati period	stopa bračnosti
Lokve	27,88	3,00		107,59
Nikolinci	11,76	6,53		555,00
Grebenac	14,24	6,76		475,21
Vojvodinci	5,24	1,65		314,61
Kuštilj	9,06	3,76		415,58
Malo Središte	2,24	0,65		289,47
Markovac	4,65	1,00		215,19
Mesić	2,06	0,71		342,86
Ritiševo	7,29	2,18		298,39
Soćica	1,59	1,00		629,63
Straža	6,59	2,88		437,50
Begejci	25,53	10,18		398,62
Jankov Most	6,71	0,59		87,72
Uzdin	26,82	5,53		206,14
Barice	7,18	1,71		237,70

Iz tabele vidimo da stopa bračnosti živorođene dece, tokom posmatranog perioda iznosi 334,08 vanbračna deteta na 1.000 bračne živorođene dece. Po visini ove stope rumunska je narodnost u samom vrhu Vojvodine, odmah posle Roma, i daleko nadvisuje prosečnu stopu za Pokrajinu, koja je 1981. godine iznosila 102,22.

Takođe imamo podatke za stopu bračnosti živorođene dece za celokupnu rumunsku narodnost, za period od 1971. do 1983. godine. Situacija je bila sledeća:

TABELA BR. 18

Kretanje stope bračnosti za rumunsku
narodnost za period 1971-1983 (63)

(u promilima)

godina	apsolutan broj živorođenih		stopa bračnosti
	bračno	vanbračno	
1971	396	181	457,07
1972	452	166	367,26
1973	413	140	338,98
1974	411	138	337,77
1975	415	150	361,45
1976	408	143	350,49
1977	376	151	401,60
1978	358	124	346,37
1979	373	128	343,16
1980	338	109	322,49
1981	358	126	351,96
1982	359	118	328,69
1983	338	120	355,03

Ova tabela nam potvrđuje vrednosti do kojih smo došli uvidom u situaciju od 15 najvažnijih rumunskih naselja u Vojvodini. Stopa je ovde još nešto i viša, iznosi 358,49 živorođene vanbračne dece na 1.000 bračne, što je skoro 3,5 puta više nego što je proseka u Pokrajini. Razloge za ovako visok broj vanbračne dece treba tražiti u nekim elementima rumunske tradicije, koja se dugo zadržala, jer je rumunsko stanovništvo pretežno seosko, poljoprivredno, za nižem kulturnom i obrazovnom nivou.

Živorodena bračna deca prema narodnosti roditelja

Ispitivanje narodnosti roditelja živorodene bračne dece je takođe zanimljivo jer nam ono daje uvid u broj dece koja su rođena u čisto rumunskom braku, ali i u mešovitim brakovima:

TABELA BR. 19

Živorodena bračna deca majke Rumunke prema narodnosti oca za period 1971-1983, (63)

	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	%
crnogorci	3	3	1	3	1	1	3	1	2	3	1	3	-	0,50
hrvati	-	2	1	3	2	2	4	4	1	3	3	3	-	0,56
makedonci	1	4	2	4	3	2	3	1	3	3	3	3	5	0,74
muslimani	-	-	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	1	0,02
slovenci	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	0,06
srbi	88	70	85	96	93	85	80	85	90	67	90	91	93	22,60
albanci	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	0,02
bugari	1	-	1	1	-	-	1	-	1	-	-	-	-	0,12
česi	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,04
italijani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,02
mađari	7	16	20	17	9	8	19	18	12	11	6	14	9	3,36
rumuni	285	346	312	302	301	302	251	238	250	225	239	230	212	69,35
rusini	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	0,06
slovaci	4	3	2	2	3	1	5	2	2	3	3	6	-	0,72
turci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
romi	5	5	11	7	1	5	6	7	7	-	5	-	2	1,22
vlasii	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	0,02
ostali	1	1	2	1	1	1	1	1	1	-	2	-	1	0,26
neizjašnjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
jugosloveni	-	-	-	1	-	1	1	-	1	1	3	6	11	0,50
regio.prip.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	0,02
bez podataka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
nepoznato	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	-	0,06
UKUPNO	396	452	413	411	415	408	376	358	373	338	358	359	338	100,00

TABELA BR. 20

Živorodena bračna deca oca Rumuna prema narodnosti majke za period 1971-1983, (63)

	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	%
crnogorci	-	-	-	1	2	2	2	1	1	-	3	1	-	0,26
hrvati	2	5	1	1	-	1	4	3	2	5	5	1	4	0,68
makedonci	5	3	7	5	3	3	4	6	12	7	3	7	9	1,47
muslimani	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,04
slovinci	-	-	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	0,08
srbi	86	63	97	88	89	90	86	76	96	90	105	96	109	23,25
albanci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
bugari	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	0,04
česi	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0,04
italijani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,02
mađari	11	7	7	8	13	8	12	12	13	11	10	4	7	2,44
rumuni	285	346	312	302	301	302	251	238	250	225	239	230	212	69,35
rusini	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-	-	-	1	0,10
slovaci	3	5	2	6	2	2	6	3	6	4	3	5	2	0,96
turci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
romi	2	-	9	-	3	2	-	1	1	3	3	1	1	0,51
vlası	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
ostali	-	1	4	1	1	1	1	-	1	-	2	3	2	0,34
neizjašnjeni	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,02
jugosloveni	1	-	-	-	-	1	1	2	-	-	-	4	8	0,34
regio.prip.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
bez podataka	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
nepoznato	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,06
UKUPNO	396	434	443	413	415	412	370	344	382	345	374	352	357	100,00

Iz ovih dveju tabela vidimo da se najveći broj bračne živorodene dece rađa u čisto rumunskim brakovima, 69,35 % za Rumune i 68,94 % za Rumunke. Od ostalih narodnosti, Rumunke najviše rađaju dece sa Srbima, 22,68 % i Rumuni sa Srpkinjama, 23,25 % . Značajnija je još veza sa mađarskom narodnošću, 3,36 % Rumunki i 2,44 % Rumuna. Rumunke još rađaju decu sa Romima, 1,22 % , a Rumuni sa Makedonkama, 1,47 % . Ostale narodnosti su gotovo simbolično zastupljene. Ovi podaci su u uskoj vezi sa podacima o sklapanju brakova Rumuna sa drugim narodnostima.

Živorodeni prema starosti majke

Ovo obeležje nam govori kolika je starost majke, po starosnim grupama, prilikom rođenja dece. Kod rumunske narodnosti u Vojvodini, za period 1971-1983, imamo sledeću situaciju:

TABELA BR. 21

Živorodena deca majke rumunske narodnosti
prema njenoj starosti za period 1971-1983 (63)

godina	do 15	15- 19	20- 24	25- 29	30- 34	35- 39	40- 44	45- 49	50- i v.	nepo- znato	uku- pno
1971	4	180	214	117	38	16	6	1	-	1	577
1972	5	204	249	92	39	23	4	-	-	2	618
1973	2	172	199	111	36	17	11	-	-	5	553
1974	1	171	192	122	40	15	4	-	-	4	549
1975	6	170	232	99	36	16	3	-	-	3	565
1976	3	165	220	108	40	12	2	-	-	1	551
1977	3	147	210	113	41	10	2	-	-	1	527
1978	1	120	189	110	40	14	4	1	-	3	482
1979	1	116	184	142	42	11	3	-	-	2	501
1980	-	113	154	126	46	6	2	-	-	-	447
1981	4	107	189	129	38	13	2	1	-	1	484
1982	6	108	171	124	45	16	2	-	-	5	477
1983	5	106	170	117	38	18	2	1	-	1	458
%	0,60	27,68	37,90	22,24	7,64	2,75	0,69	0,06	0,00	0,40	100,0

Iz tabele vidimo da najviše Rumunki (37,90 %) rađa decu kada su u starosnoj dobi od 20 do 24 godine. Starosne grupe 15-19 i 25-29 su zastupljene sa 27,68 % , odnosno 22,24 % . Na sve ostale grupe dolazi svega 13,18 % . Rumunke spadaju u onaj deo Vojvođanki koje se dosta rano odlučuju na rađnje dece, a podaci iz ove tabele su u uskoj korelaciji sa podacima o stupanju Rumunki u brak.

STATISTIČKI BILTEN, POKRAJINSKI ZEMISKI UREDE I DRUGI STATISTIČKI ORGANI
 1968. godine, Beograd, 1968.

Statistički bilten, Pokrajinski zemisni uredi i drugi statistički organi
 1968. godine, Beograd, 1968.

Godina	Starosna grupa (u %)										Ukupno
	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	
1968	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1969	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1970	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1971	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1972	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1973	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1974	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1975	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1976	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1977	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1978	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1979	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1980	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1981	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1982	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1983	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1984	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1985	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1986	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1987	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1988	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1989	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00
1990	27,68	37,90	22,24	13,18	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00

Živorođena bračna deca prema trajanju braka

Pored starosti, prilikom ispitivanja fertiliteta, veliki značaj dobija i obeležje trajanja braka. Naime, naročito kod populacija gde je prihvaćena kontrola rađanja, gde bračni parovi planiraju porodicu, fertilitet je veći u prvim godinama braka, dok još nema željeni broj dece.

TABELA BR. 22

Živorođena bračna deca prema trajanju braka
majke rumunske narodnosti za period 1971-1983 (63)

godina	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10-14	15-19	20 i v.	Nepoznato	Ukupno
1971	109	63	54	31	26	22	25	19	17	24	2	2	2	396
1972	127	86	52	45	36	18	18	15	12	21	4	5	13	452
1973	107	66	52	43	39	27	6	11	10	32	5	5	11	413
1974	92	79	46	37	25	35	26	13	11	27	4	4	12	411
1975	98	62	44	43	48	29	23	14	8	29	4	-	13	415
1976	97	68	42	41	42	28	21	15	10	25	4	-	15	408
1977	96	57	39	39	28	29	18	18	7	24	4	-	17	376
1978	98	39	34	19	33	29	27	23	9	24	8	1	18	358
1979	93	47	61	35	33	28	13	14	11	17	7	1	13	373
1980	80	40	43	15	27	27	18	14	19	22	6	1	12	338
1981	98	42	42	41	26	20	24	14	7	30	6	-	8	358
1982	116	57	26	31	30	21	16	11	12	28	4	2	5	359
1983	85	46	30	32	30	24	18	12	17	30	8	3	3	338

Iz ove tablice vidimo da se najveći broj bračne živorođene dece kod rumunske narodnosti u Vojvodini rađa u prvim godinama braka, a zatim taj broj opada sa dužinom trajanja braka. Ovaj trend je inače prisutan i kod svih ostalih Vojvođanskih naroda i narodnosti. Iz podataka vidimo da se najviše dece rađa u prvoj godini braka (26,02 %), i drugoj (15,26 %), a zatim postepeno opada.

Red rođenja

Red rođenja (da li je dete rođeno kao prvo, drugo itd.) je takođe značajno sa gledišta ispitivanja planiranja porodice. U svrhu analize ispituju se struktura broja živorođene dece u godinama posmatranja prema redu rođenja. Situacija za period 1971.-1986. godine je kod vojvođanskih Rumunki bila sledeća:

TABELA BR. 23

Živorođena deca prema redu rođenja od majke
rumunske narodnosti za period 1971-1986 (63)

godina	1	2	3	4	5	6	7	8	9 i v.	nepoz- nato	Uku pno
1971	276	177	60	30	7	11	5	5	4	2	277
1972	305	199	56	23	11	4	4	4	7	5	618
1973	273	174	41	17	16	7	6	3	4	12	553
1974	266	172	52	23	7	2	1	2	6	18	549
1975	289	189	36	20	8	4	3	-	3	13	565
1976	282	183	37	17	6	5	3	1	4	13	551
1977	275	180	48	6	8	7	1	1	-	1	527

1978	234	166	45	16	3	5	-	2	3	8	482
1979	244	186	46	11	3	1	1	-	3	6	501
1980	199	188	33	10	5	1	2	1	-	8	477
1981	222	186	31	23	5	3	1	3	-	10	484
1982	229	180	43	6	5	-	3	-	-	11	477
1983	212	187	38	13	7	-	-	1	-	-	458
1984	218	185	47	17	6	-	1	1	-	1	476
1985	236	172	86	42	29	11	5	3	9	2	595
1986	178	164	50	12	6	-	1	1	3	-	415

Jasno se vidi da najviše živorođene dece vojvođanske Rumunke rađaju kao prvo ili drugo, dok je udeo broja živorođenih u višim redovima rođenja, osim donekle trećeg, veoma mali, što je saglasno i sa podacima za ostalu vojvođansku populaciju. Kao prvo dete se rađa čak 47,59 % , a kao drugo 34,90 % , dok na sve ostale otpada 17,51 % .

Što se tiče planiranja porodice kod Rumuna, imamo podatke iz ankete koju je 1970. godine izvešio Centar za demografska istraživanja iz Beograda (38) na stanovništvu SR Srbije:

TABELA BR. 24

Neki aspekti planiranja porodice
po narodnostima za 1970. godinu (37, 36)

narodnost	broj živorođene dece	% žena koje su imale abortus	kontracepcija poznaje primenjuje
Mađarice	1,88	62,1	86,1
Rumunke	2,16	63,5	76,2

Slovakinje	2,19	35,5	80,2	35,5
Vojvodina	1,86	58,3	87,1	59,9

Ovi pokazatelji nam govore da planiranje porodice kod Rumuna nije na visokom nivou, i da se najčešće pribegava abortusu kao rešenju, po čemu su Rumunke u samom vrhu (odmah posle Romkinja). Takođe mali broj Rumunki poznaje kontracepciju (u odnosu na pokrajinski prosek i ostale narodnosti), dok je sa primenom znatno povoljnija situacija.

Na osnovu svega iznesenog možemo zaključiti da rumunska narodnost u Vojvodini ima specifičan, tradicionalno niski fertilitet, koji je u potpunom neslaganju sa društvenim osobinama Rumuna.

MORTALITET

Na stope mortaliteta deluju samo biološki i socio-ekonomski faktori. Osnovni biološko faktori su starosna struktura stanovništva i endemične bolesti, dok su socio-ekonomski faktori predstavljeni uslovima života (ishrana, uslovi rada, stanovanje, da li je sama prirodna sredina zdrava za život, to jest da li je vazduh nezagađen, da li je voda čista, ima li zelenila i slično), zdravstvenom zaštitom i drugo. Poljoprivredno stanovništvo živi mirnijim životom, sporijim tempom i sa manje stresova, što nije bez uticaja na stope mortaliteta.

U posleratnom periodu stopa mortaliteta kod rumunske narodnosti u SR Srbiji je beležila sledeće vrednosti:

TABELA BR. 25

Kretanje stope mortaliteta u posleratnom periodu kod Rumuna u SR Srbiji (47, 12)

(na 1.000 lica)

godina	1950.	1952- 1953.	1957- 1959.	1960- 1964	1970- 1975	1976- 1981
mortalitet	17,2	17,5	15,4	15,2	14,6	13,4

Na osnovu podataka iz ova tabele vidimo da je stopa mortaliteta u prvoj posleratnoj deceniji bila dosta visoka. Ovo možemo tumačiti posledicama rata i dosta teškim uslovima za život ljudi, slabijom medicinskom zaštitom i slično. Sredinom 50-tih godina dolazi do osetnog pada stope mortaliteta, jer su se znatno

popravili životni uslovi, kao i standard pojedinaca i društva u celini. Posle ovog naglog pada dolazi, tokom čitavog kasnijeg perioda, do daljeg opadanja vrednosti stope mortaliteta, ali sada znatno blaže. Međutim, uvidom u starosnu strukturu za očekivati je porast stope mortaliteta već sredinom 70-tih godina a to se iz ove tabele ne uočava.

Da je rumunska narodnost u Vojvodini imala uvek najviše stope mortaliteta, posle mađarske narodnosti, pokazuje nam sledeća tabela u kojoj možemo pratiti sve važnije vojvođanske narodnosti:

TABELA BR. 26

Kretanje stope mortaliteta u posleratnom periodu
za pojedine narodnosti u SR Srbiji (47, 12)

(na 1.000 lica)

	1950.	1952- 1953.	1957- 1959.	1960- 1964	1970- 1975	1976- 1981
Rusini ⁺	12,2	10,6	8,8	9,7	12,5	11,6
Slovaci	13,7	14,1	9,8	10,0	12,1	11,9
Rumuni	17,2	17,5	15,4	15,2	14,6	13,4
Mađari	13,2	11,3	10,7	10,8	13,6	15,0
SR Srbija	12,9	11,0	9,2	8,7	8,6	9,7

⁺ Rusini su 1970. prikazani zajedno sa Ukrajincima

Ako bi uporedili stope mortaliteta naših Rumuna sa stopama Rumuna iz rumunskog Banata (temišvarsko administrativno područje), videli bi da su one tamo znatno niže nego kod naših Rumuna.

TABELA BR. 27

Kretanje stope mortaliteta kod
Rumuna u rumunskom Banatu (33, 28)

period	stopa mortaliteta na 1.000 lica
1948-1957	11,6
1958-1966	8,9
1967-1970	9,7
1971-1975	9,6

Mnogo jasniju o sliku kretanju stope mortaliteta kod rumunskog stanovništva u Vojvodini će nam dati sledeće tabele za 15 njihovih najvažnijih naselja

TABELA BR. 28

Apsolutne vrednosti mortaliteta u 15 rumunskih naselja u SAPV za period 1970-86, (63)

	'70	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	x
LOKVE	41	49	48	47	44	46	48	35	45	36	60	48	54	44	45	55	57	47,18
NIKOLINCI	36	37	36	35	45	42	43	35	41	42	45	44	37	32	30	28	32	37,65
GREBENAC	28	20	24	35	27	28	30	20	29	21	26	22	26	18	24	16	20	24,35
VOJVODINCI	13	11	19	24	10	11	12	5	12	10	9	8	14	11	10	12	11	11,86
KUSTILJ	25	25	27	20	17	26	19	18	32	24	18	23	23	17	22	26	11	21,94
MALO SRED.	14	7	7	4	4	5	3	5	6	4	4	2	4	4	6	9	5	5,47
MARKOVAC	12	14	11	17	11	9	10	14	11	9	7	11	7	14	8	13	5	10,76
MESIC	8	5	13	7	14	9	4	5	6	7	8	7	3	10	4	4	7	7,12
RITISEVO	16	19	14	15	6	14	18	9	19	13	13	10	15	17	18	16	10	14,24
SOCICA	16	9	11	10	5	6	11	7	1	8	6	3	3	2	9	4	9	7,06
STRAZA	20	19	20	24	18	22	20	13	20	17	10	24	15	17	17	17	18	18,76
BEGEJCI	69	56	65	67	60	69	58	55	52	51	67	76	71	90	85	88	86	67,82
JANKOV M.	22	20	17	17	20	12	11	15	12	12	22	19	10	16	16	15	18	16,12
UZDIN	62	51	83	67	78	74	67	60	57	55	68	69	51	56	64	62	66	64,12
BARICE	12	8	15	15	8	11	13	8	19	23	16	16	12	19	16	19	8	14,00
x	26,27	23,33	27,33	26,93	25,00	25,60	24,47	20,27	24,13	22,13	25,00	25,47	23,00	24,47	24,93	25,60	22,87	24,56

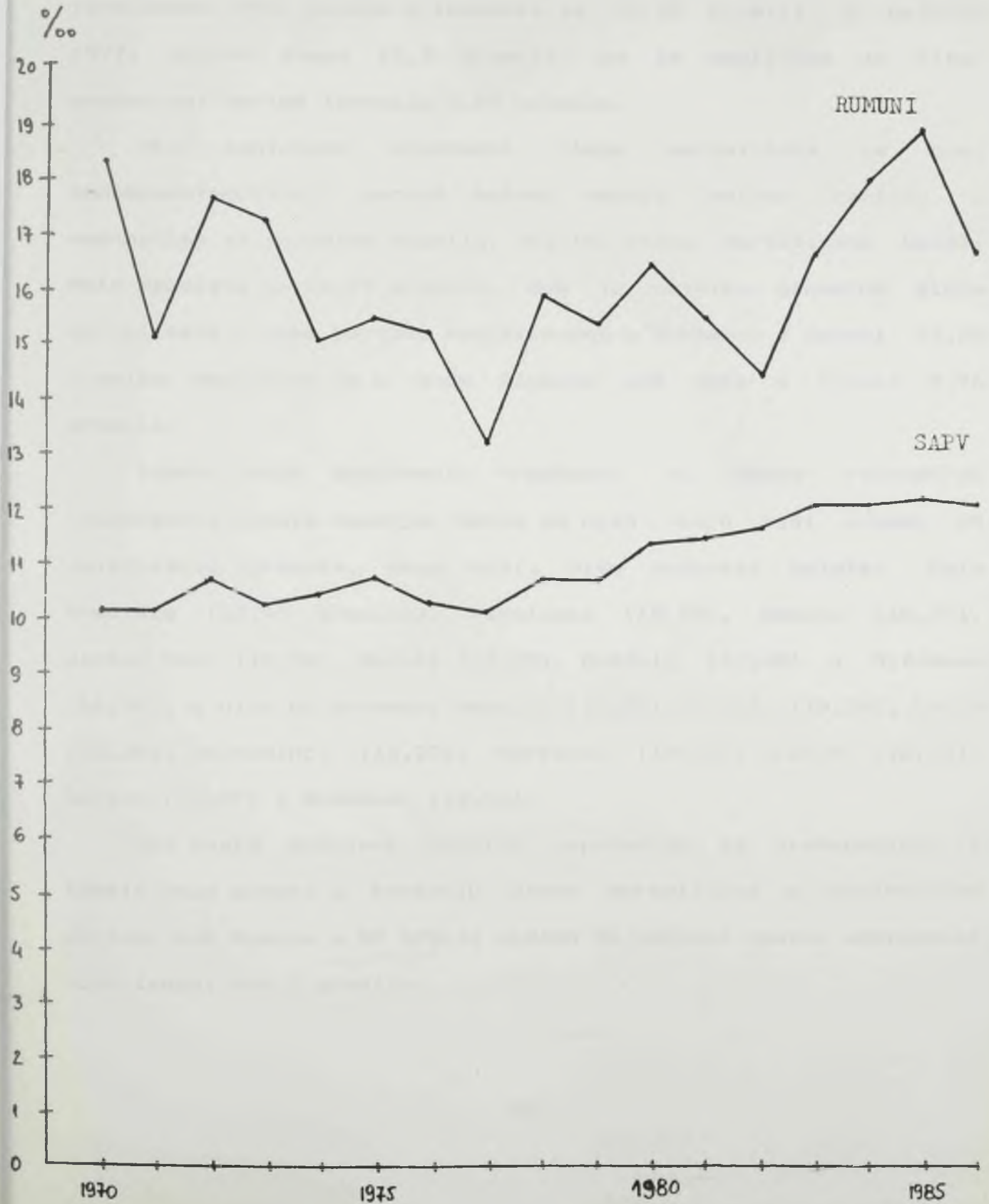
TABELA BR.8

Kretanje stope mortaliteta u 15 rumunskih naselja u SAPV za period 1970-86, (63)

	'70	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	$\bar{x}$
LOKVE	10,63	12,81	12,66	12,51	11,82	12,47	13,11	9,66	12,53	10,11	17,00	13,67	15,52	12,76	13,19	16,20	16,78	13,14
NIKOLINCI	14,85	15,57	15,45	15,33	20,13	19,19	20,07	16,71	20,02	20,99	23,03	23,10	19,91	17,67	17,01	16,31	19,16	18,50
GREBENAC	13,63	9,80	11,85	17,41	13,53	14,14	15,27	10,26	14,91	10,88	13,61	11,62	13,83	9,65	12,97	8,72	10,99	12,53
VOJVOD.	14,13	12,20	21,47	27,68	11,76	13,22	14,74	6,28	15,42	13,14	12,08	11,00	19,72	15,87	14,84	18,29	16,95	15,22
KUSTILJ	17,37	17,66	19,38	14,60	12,61	19,62	14,58	14,06	25,46	19,45	14,86	19,34	19,73	14,86	19,63	23,68	10,23	17,48
MALO SR.	46,36	23,73	24,31	14,28	14,65	18,87	11,63	19,92	24,59	16,88	17,39	8,97	18,60	19,23	29,85	46,39	26,74	22,49
MARKOVAC	14,51	17,14	13,63	21,33	13,98	11,58	13,04	18,49	14,73	12,21	9,63	15,34	9,90	20,09	11,64	19,20	7,50	14,35
MESIC	18,39	11,60	30,44	16,55	33,41	21,69	9,73	12,29	14,89	17,54	20,25	17,86	7,73	26,04	10,53	10,64	18,82	17,55
RITISEVO	16,49	19,92	14,91	16,23	6,60	15,66	20,50	10,44	22,20	15,46	15,85	12,55	19,18	22,16	23,94	21,74	13,87	16,92
SOCICA	33,13	19,14	24,07	22,52	11,60	14,35	27,16	17,86	2,64	21,86	17,00	8,82	9,17	6,39	30,00	13,94	32,85	18,38
STRAZA	15,90	15,15	16,01	19,29	14,53	17,81	16,26	10,61	16,38	13,98	14,86	19,88	12,40	14,20	14,25	14,31	15,22	15,36
BEBEJCI	14,17	11,63	13,64	14,22	14,60	14,98	12,74	12,22	11,70	11,61	15,44	17,72	16,76	21,52	20,58	21,58	16,40	15,36
JANKOV M.	22,22	20,47	17,65	17,89	21,37	13,00	12,10	16,74	13,61	13,81	25,73	22,59	12,09	19,64	19,98	19,04	23,23	18,36
UZDIN	14,75	12,14	19,76	15,95	18,58	17,63	15,96	14,30	13,59	13,11	16,22	16,46	12,17	13,37	15,28	14,80	15,76	15,28
BARICE	9,38	3,35	12,13	12,34	6,70	9,38	11,29	7,10	17,15	21,16	15,05	15,33	11,74	18,98	16,33	19,83	8,54	12,87
$\bar{x}$	18,39	15,02	17,82	17,21	15,06	15,57	15,21	13,13	15,99	15,48	16,53	15,62	14,57	16,83	18,00	18,98	16,87	16,25

PRILOG BR. 10

Kretanje stope mortaliteta kod vojvođanskog i rumunskog stanovništva (u 15 naselja) za period 1970-1986 god.

Iz tabela koje govore o kretanju mortaliteta i stope mortaliteta vidimo da je prosek za posmatrani period iznosio 16,25 promila. Takođe je lako primetiti da su odstupanja tokom čitavog sedamnaestogodišnjeg perioda dosta velika, jer je najviša stopa zabeležena 1985. godine a iznosila je 18,98 promila, a najniža 1977. godine svega 13,3 promila, pa je amplituda za čitav posmatrani period iznosila 5,85 promila.

Ako pogledamo vrednosti stope mortaliteta za ovaj sedamnaestogodišnji period možemo uočiti veliku razliku u vrednostima za pojedina naselja. Najvišu stopu mortaliteta beleži Malo Središte sa 22,49 promila, dok je najniža prosečna stopa mortaliteta u ovom periodu registrovana u Grebencu i iznosi 12,53 promila. Amplituda je u ovom slučaju još veća i iznosi 9,96 promila.

Između ovih ekstremnih vrednosti su dosta ravnomerno raspoređena ostala naselja. Sedam od njih imaju viši prosek od zajedniškog proseka, osam niži. Više vrednosti beleže: Malo Središte (22,49 promila), Nikolinci (18,50), Sočica (18,38), Jankov Most (18,30), Mesići (17,55), Kuštilj (17,48) i Ritiševo (16,92), a niže od proseka: Begejci (15,38), Straža (15,36), Uzdin (15,28), Vojvodinci (15,22), Markovac (14,35), Lokve (13,14), Barice (12,87) i Grebenac (12,53).

Ako ovako dobijene podatke usporedimo sa vrednostima iz tabele koja govori o kretanju stope mortaliteta u posleratnom periodu kod Rumuna u SR Srbiji vidimo da postoji znatno odstupanje koje iznosi oko 2 promila.

U poređenju sa vrednostima stope mortaliteta u Pokrajini, lako je uočljivo iz grafičkog priloga da su one znatno niže za Rumune. Razlog za ovakvu situaciju trebamo tražiti u veoma niskom kulturno-obrazovnom nivou rumunskog stanovništva i lošim higijensko-zdravstvenim navikama.

SMRTNOST STANOVNIŠTVA

Demografska analiza razvijala se najpre na području ispitivanja smrtnosti stanovništva. Vrlo rano je uočeno da u pogledu umiranja po starosti, sa aspekta strukture umrlih po uzroku smrti u pogledu nivoa smrtnosti kod gradskog i seoskog stanovništva, kao i prema drugim karakteristikama (pol, bračno stanje, po socijalnim grupama, kod poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva itd.) postoje razlike koje je potrebno objasniti, odnosno utvrditi zakonomernosti i pravilnosti koje se javljaju (24, 104).

Opšta stopa smrtnosti je najjasniji pokazatelj stepena mortaliteta u nekoj populaciji. Predstavlja broj umrlih lica u ukupnom broju stanovnika za datu godinu ili period, a izražava se na 1.000 stanovnika. U posleratnom periodu ona se kod Rumuna u SAPV kretala na sledeći način, u poređenju sa ostalim narodnostima:

TABELA BR. 30

Kretanje opšte stope smrtnosti u posleratnom periodu prema narodnostima i prema polu (37, 38-39)

narodnost	1953.		1961.		1971.	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Slovaci	15,9	13,4	10,9	10,5	12,9	10,5
Mađari	12,5	11,4	11,3	10,4	14,0	12,0
Rus i ni	12,9	11,0	9,6	8,0	13,3	10,2
Rumuni	17,8	17,8	13,8	15,2	15,3	14,0
SFRJ	12,9	12,1	9,3	8,8	9,4	8,3

Iz ove tabele vidimo da su stope kod Rumuna najviše mada postepeno opadaju što je prisutno i kod drugih narodnosti. Zanimljivo je takođe da je veoma mala razlika između smrtnosti muškog i ženskog stanovništva. Tokom 70-tih godina dolazi ponovo do skoka vrednosti pa za 1981. godinu one imaju vrednosti 15,21 za muško stanovništvo i 14,29 za žensko. Ovo su mnogo više vrednosti od pokrajinskog proseka koji je za istu godinu iznosio 12,38 za muško i 10,68 za žensko stanovništvo.

Takođe imamo podatak za opštu stopu smrtnosti Rumuna u rumunskom delu Banata, koja je 1973. godine iznosila 11,4 za muško stanovništvo i 9,9 za žensko, dakle znatno manje nego kod naših Rumuna.

TABELA BR. 31

Smrtnost Rumunki u SAPV prema starosnoj strukturi za period 1971-1986, (63)

	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i v.	ukupno
1971	23	2	-	-	1	1	1	4	4	8	13	12	37	48	77	202	426
1972	17	2	1	-	-	-	1	2	6	5	7	18	28	47	64	194	391
1973	15	1	2	3	-	1	2	1	3	4	11	16	36	38	68	204	404
1974	12	-	-	2	3	-	-	2	8	8	12	13	23	42	61	194	381
1975	6	1	1	1	-	1	5	1	4	11	9	12	24	41	54	217	388
1976	13	1	-	2	-	2	1	-	3	4	7	15	14	42	67	193	363
1977	4	1	1	-	-	2	2	2	4	3	11	8	87	35	46	155	281
1978	4	1	-	1	-	-	-	1	2	9	12	17	22	43	57	199	367
1979	6	-	2	1	1	-	2	2	3	4	7	21	16	39	46	177	327
1980	7	1	-	1	-	1	3	4	2	6	9	18	13	41	57	222	385
1981	4	1	-	-	2	1	-	2	3	3	6	11	23	32	51	204	343
1982	3	-	-	-	-	3	1	1	4	-	8	12	25	36	47	200	340
1983	4	-	-	1	-	-	-	-	3	2	4	19	27	28	57	202	339
1984	7	1	2	1	1	2	-	1	4	8	2	13	22	33	50	213	360
1985	4	-	-	-	2	-	-	3	5	1	9	15	21	24	58	211	353
1986	5	-	-	-	1	-	1	-	3	7	3	16	18	27	47	216	344
X	2,31	0,21	0,16	0,22	0,19	0,24	0,33	0,45	1,05	1,43	2,25	4,08	6,17	10,16	15,58	55,32	100,00

TABELA BR. 32

Smrtnost Rumuna u SAPV prema starosnoj strukturi za period 1971-1986. (63)

	0-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75 i v.	ukupno
1971	23	3	2	1	-	3	3	2	6	8	14	21	36	46	60	141	381
1972	11	2	-	1	4	2	7	1	7	9	19	25	45	68	73	136	410
1973	15	2	-	1	2	1	3	5	9	10	22	17	39	65	67	140	398
1974	13	-	6	1	2	1	4	6	7	15	20	14	37	46	82	130	384
1975	11	-	1	-	4	1	6	5	11	11	13	14	39	61	74	143	390
1976	11	-	1	-	-	3	4	1	4	16	16	18	35	64	82	133	388
1977	9	-	-	-	2	4	1	1	3	12	17	14	29	48	69	123	332
1978	4	-	-	-	-	6	-	1	5	10	11	24	26	46	55	135	323
1979	8	1	-	-	2	2	3	1	6	10	17	30	15	52	62	146	355
1980	9	2	2	2	1	2	2	2	4	11	19	29	44	51	88	141	401
1981	8	1	-	1	2	1	3	4	7	8	16	20	37	34	67	145	354
1982	9	-	-	2	5	2	2	2	10	9	27	23	31	33	61	139	355
1983	7	1	1	1	2	2	2	4	7	14	17	16	43	32	77	164	390
1984	10	1	-	1	4	-	2	4	4	9	11	25	41	26	79	136	353
1985	5	1	-	-	-	4	3	4	7	5	14	31	35	37	61	166	373
1986	1	2	2	-	1	-	3	4	4	9	13	20	38	38	68	145	348
%	2,59	0,27	0,25	0,19	0,52	0,57	0,81	0,79	1,70	2,60	4,48	5,75	9,64	12,59	18,82	38,13	100,00

Smrtnosti po starosti u polu

Ovu pojavu ćemo analizirati po podacima za šesnaestogodišnji period (1971-1986), posebno za muško, odnosno žensko stanovništvo, prema starosnim grupama, kako je već i prikazano u prethodnim tabelama.

Iz tabele vidimo da je kretanje smrtnosti stanovništva po starosti karakteristično po svom toku. Smrtnost je visoka u prvoj godini života, nešto više kod muškog stanovništva, zatim dolazi do opadanja, da bi svoj minimum muško stanovništvo dostiglo u 17. godini, a žensko u 12. godini. Ovi starosni minimumi su nešto pomereni kod vojvođanskih Rumuna, jer su obično vezani za 7. i 12. godinu kod ostalog stanovništva u Pokrajini. Posle ovog opadanja i postignutog minimuma, smrtnost ponovo sa starošću konstantno raste, najpre lagano, kasnije sve brže, da bi intenzitet umiranja bio najveći u najstarijim godinama ljudskog veka. Ovakav tok kretanja smrtnosti dolazi do izražaja kod svih populacija. Sam tok kretanja mortaliteta po starosti je uslovljen biološkim činiocima, kao i socio-ekonomskim, zdravstvenim i drugim faktorima spoljne sredine. Smrtnost žena je kod populacija sa visokim mortalitetom, kakva je rumunska, je viša od smrtnosti muškaraca, ali to ovde nije prisutno, već su smrtnost muškog i ženskog rumunskog stanovništva gotovo ujednačene, što se vidi iz datih tabela.

Takođe se može uočiti da se broj umrlih iz godine u godinu blago smanjuje, samo rezultat toga nije poboljšavanje starosne strukture već kvantitativno smanjivanje Rumuna u Vojvodini.

Smrtnost odojčadi

Stopa smrtnosti odojčadi se definiše kao broj umrle odojčadi na 1.000 živorođenih u određenom periodu posmatranja (mesec, kvartal ili godina). Imamo podatke za period 1971.-1981. godina, tokom kog je stopa imala sledeće vrednosti:

TABELA BR. 33

Kretanje stope smrtnosti odojčadi kod Rumuna u SAFV za period 1971-1981 godina (63)

(u promilima)

godina	živorođenih	umrla odojčad	stopa
1971.	577	44	76,26
1972.	618	24	38,83
1973.	553	24	43,40
1974.	549	23	41,89
1975.	565	14	24,78
1976.	551	22	39,93
1977.	527	10	18,98
1978.	482	6	12,45
1979.	501	13	25,95
1980.	447	15	33,56
1981.	484	12	24,79

Vidimo da je prosek za ovaj period 34,62 umrla odojčeta na 1.000 živorođenih što je veoma visoka vrednost, gotovo duplo veća od pokrajinske vrednosti za 1981. godinu koje je iznosila 17,52.

Međutim, vide se da vrednost postepeno opada i valja očekivati da su vrednosti za 80-te godine ipak niže. Interesantno bi bilo pogledati kretanje ove stope u važnijim rumunskim naseljima u SAPV:

TABELA BR. 34

Kretanje stope smrtnosti odojčadi u 15 rumunskih naselja za period 1970-1986 (63)

(u promilima)

naselje	apsolutan prosečan broj za dati period		stopa
	živorođenih	umrla odojčad	
Lokve	30,88	0,71	22,99
Nikolinci	18,29	0,82	44,83
Grebenac	21,00	0,64	30,48
Vojvodinci	6,88	0,18	26,16
Kuštilj	12,82	0,24	18,72
Malo Središte	2,88	0,06	20,83
Markovac	5,65	0,12	21,24
Mesić	2,76	0,12	43,48
Ritiševo	9,47	0,18	19,01
Sočica	2,59	0,12	46,33
Straža	9,47	0,12	12,67
Begejci	35,71	0,94	26,32
Jankov Most	7,29	0,58	79,56
Uzdin	32,35	1,18	36,48
Barice	8,88	0,24	27,03

Prosek za ova naselja i ovaj period je takođe veoma visok i iznosi 31,74. Vidimo i da su razlike između naselja velike, najviša stopa je u Jankovom Mostu i iznosi čak 79,56, dok najnižu stopu beleži Straža sa 12,67 promila.

Za analizu je najznačajnija klasifikacija umrle odojčadi na dve grupe: na odojčad koja je umrla u prvom mesecu (do 30 dana) i na odojčad koja je umrla posle navršenih 30 dana života. Prva, to jest neonatalna grupa je značajna po svom udelu kod populacije sa niskom smrtnošću odojčadi, što nije slučaj kod rumunske narodnosti, pošto je smrtnosti odojčadi u postneonatalnom periodu gotovo eliminisana. Naime, u prvim mesecima života još je značajno delovanje endogenih (unutrašnjih) uzroka smrti, koje medicina i nega teže mogu da odstrane, za razliku od populacija sa visokom smrtnošću odojčadi kod kojih se egzogeni (spoljni) uzroci javljaju uglavnom u postneonatalnom periodu (24, 133).

Iako nemamo podatke za ove dve grupe smrtnosti odojčadi, gotovo sa sigurnošću možemo očekivati da je kod rumunske narodnosti u Vojvodini veća postneonatalna smrtnosti odojčadi, odnosno da dominiraju egzogeni uzročnici smrtnosti odojčadi.

Umrli prema uzroku smrti

Naša statistika iskazuje podatke o osnovnom uzroku smrti pa je moguće praćenje ove pojave. Prilikom prikupljanja podataka, obrade i objavljivanja, primenjuje se Međunarodna klasifikacija bolesti, povreda i uzroka smrti. Međutim, kvalitet ovako dobijenih podataka zavisi da li su oni zasnovani na lekarskom izveštaju, da li je lice lečeno i sl. Prema podacima, u Vojvodini je 1983. godine od ukupnog broja umrlih njih 93,79 % bilo lečeno, odnosno raspolagalo se sa lekarskim izveštajima. Iz iznetog se vidi da je broj lekarskih izveštaja velik, pa se statistika uzroka smrti može smatrati dosta kvalitetnom, a rezultate dobijene ovim putem veoma sigurnim pokazateljem.

Prilikom statističke obrade podataka o uzroku smrti treba sagledavati pokazatelje prema starosnoj strukturi jer pojedine grupe uzroka smrti i njihova učestalost u velikoj meri zavise od starosne strukture (24, 142).

Prema podacima za petogodišnji period (1982.-1986.) Rununi u Vojvodini su najčešće umirali od sledećih uzroka smrti:

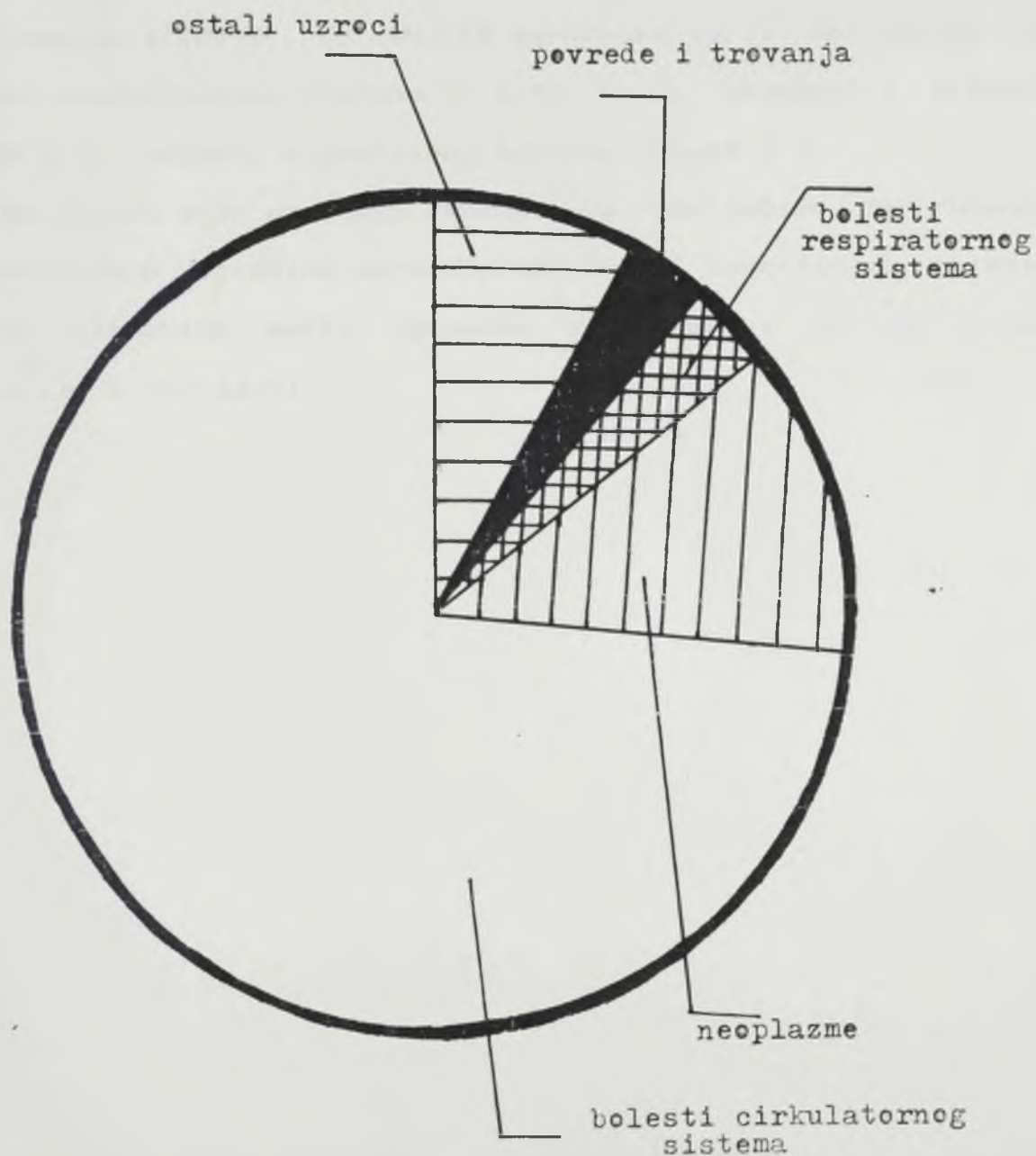
TABELA BR. 35

Umrlo rumunsko stanovništvo u SAPV prema uzroku smrti za period 1982-1986 (b3)

uzrok	1982	1983	1984	1985	1986	%
Infektivne i parazitne bolesti	6	6	6	2	2	0,62
Neoplazme	102	68	89	88	82	12,84
Endokrine bolesti, bolesti ishrane i metabolizma, poremećaji imuniteta	7	2	4	9	17	1,09
Bolesti krvi i krvnih organa	3	2	-	-	-	0,14
Duševni poremećaji ličnosti	1	1	-	-	-	0,06
Bolesti nervnog sistema i organa čula	1	2	1	1	3	0,22
Bolesti cirkularnog sistema	557	525	506	539	492	73,47
Bolesti respiratornog sistema	23	40	22	18	19	3,43
Bolesti digestivnog sistema, usne šupljine, pljuvačnih žlezda i vilice	23	23	24	21	21	3,14
Bolesti genitourinarnog sistema	6	10	4	4	14	1,07
Komplikacije trudnoće, porođaja i puerpericijuma	-	-	-	-	-	0,00
Bolesti kože i potkožnog tkiva	-	1	-	-	-	0,03
Bolesti mišićno-koštanog sistema vezivnog tkiva	-	2	-	-	-	0,06
Kongenitalne anomalije	1	1	7	4	2	0,41
Određena stanja nastala u perinatalnom periodu	4	3	6	2	3	0,51
Simptomi, znakovi i nedovoljno definisanja stanja	40	32	20	18	13	3,68
Povrede i trovanja	34	13	22	22	23	3,20
UKUPNO	695	729	716	726	696	100,00

PRILOG BR. 11

Najčešći uzroci smrti kod Rumuna
u SAPV za period 1982-1986

Iz tabele vidimo da su u ovom petogodišnjem periodu Rumuni u Vojvodini najčešće umirali od bolesti cirkularnog sistema, čak 73,47 % , što je uostalom karakteristično i za celokupnu pokrajinsku populaciju. Drugi uzročnik smrti, po učestalosti, su neoplazme sa 12,04 % . Od ostalih uzročnika smrti se ističu još bolesti respiratornog sistema (3,43 %), povrede i trovanja (3,20 %) i bolesti digestivnog sistema (3,14 %).

Na osnovu ovih podataka možemo da zaključimo da rumunsko stanovništvo u Vojvodini ne umire od nekih specifičnih bolesti, već su uzročnici smrti uglavnom isti kao i za svu ostalu populaciju u Pokrajini.

PRIRODNI PRITASTAJ

Priradni priraštaj je razlika između broja rođenih i broja umrlih. On se takođe izražava u apsolutnim i relativnim (stopa prirodnog priraštaja) vrednostima. Najveće stope prirodnog priraštaja kod stanovništva koje ima visok natalitet, a nizak mortalitet.

Na osnovu uvida u kretanje nataliteta i mortaliteta kod rumunskog stanovništva možemo sa sigurnošću očekivati negativne vrednosti za prirodni priraštaj, što nam ilustruje sledeća tabela:

TABELA BR. 36

Kretanje stope prirodnog priraštaja u posleratnom periodu kod Rumuna u SR Srbiji (47, 12)

(na 1.000 lica)

godina	1950.	1952- 1953.	1957- 1959.	1960- 1964.	1970- 1975.	1976- 1981.
prirodni priraštaj	0,9	0,8	-1,0	-1,6	-3,7	-3,5

Iz ove tabele vidimo da je kod Rumuna prisutna veoma niska biološka reprodukcija koja je već 1957. godine počela da daje negativne vrednosti prirodnog priraštaja. Pošto su stope nataliteta najniže u Pokrajini, zbog veoma niskog fertiliteta koji je u potpunom neskladu sa društvenim osobinama Rumuna, i sa veoma visokim stopama mortaliteta, zbog nepovoljne starosne strukture, jasno je da vrednosti prirodnog priraštaja moraju biti negativne.

Pad stope mortaliteta tokom 70-tih i početkom 80-tih godina nije se mogao bitnije odraziti na prirodni priraštaj, usled konstantno niskog fertiliteta i sve većeg starenja populacije (47, 7).

Da je rumunska narodnost tokom celog posleratnog perioda uvek imala najniže vrednosti za stope prirodnog priraštaja pokazuje nam sledeća tabela u kojoj možemo pratiti sve važnije narodnosti u Vojvodini:

TABELA BR. 37

Kretanje stope prirodnog priraštaja u posleratnom periodu za pojedine narodnosti SR Srbije (47, 12)

(na 1.000 lica)

godina	1950.	1952- 1953.	1957- 1959.	1960- 1964.	1970- 1975.	1976- 1981.
Slovaci	11,3	8,5	7,8	9,2	1,3	1,7
Rusini ⁺	15,0	11,7	6,4	8,3	0,4	0,6
Mađari	8,7	9,0	4,5	4,0	-1,4	-2,8
Rumuni	0,9	0,8	-1,0	-1,6	-3,7	-3,5
SR Srbija	16,0	16,1	9,3	8,1	6,4	5,1

⁺ Rusini su do 1970. godine prikazani zajedno sa Ukrajincima

kada uporedimo stope prirodnog priraštaja naših Rumuna sa stopama stanovništva iz rumunskog Banata (temišvarsko administrativno područje), možemo videti da "rumunski" Rumuni imaju neuporedivo više vrednosti prirodnog priraštaja, što nam pokazuje sledeća tabela:

TABELA BR. 38

Kretanje stope prirodnog priraštaja
kod Rumuna u rumunskom Banatu (38, 28)

period	stopa prirodnog priraštaja na 1.000 lica
1948-1957	12,2
1958-1966	8,2
1967-1970	11,9
1971-1975	9,0

Nešto preciznije pokazatelje o kretanju stope prirodnog priraštaja, naročito u 80-tim godinama, kod vojvođanskih Rumuna će nam dati sledeće tabele koje prikazuju njihovih 15 najvažnijih naselja:

TABELA BR. 39

Apsolutne vrednosti za prirodni priraštaj u 15 rumunskih naselja u SAPV za period 1970-1986. (63)

	'70	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	$\bar{x}$
LOKVE	-21	-6	4	-7	-7	-11	-22	-4	-20	-5	-37	-15	-28	-15	-20	-30	-33	-16,30
NIKOLINCI	-29	-25	-14	-7	-19	-15	-19	-15	-25	-26	-35	-27	-16	-16	-15	-12	-14	-19,36
GREBENAC	-10	9	4	-6	3	-7	-10	5	-7	-6	-5	-10	-8	-7	-4	1	1	-3,35
VOJVODINCI	-5	-6	-14	-19	-4	-8	-5	5	-7	4	0	1	-10	-7	0	-5	-5	-5,02
KUSTILJ	4	-6	-15	-9	1	-11	-9	-9	-22	-17	-8	-12	-8	-5	-14	-16	1	-9,12
MALO SRED.	-7	-3	-2	-2	-2	0	-1	-1	-3	-3	-3	-2	0	-1	-5	-6	-3	-2,59
MARKOVAC	-8	-5	-8	-11	-7	-4	-4	-9	-6	0	-2	-3	3	-6	-4	-9	-4	-5,11
MESIC	-4	-4	-11	-3	-12	-6	-3	-4	-1	-5	-2	-4	0	-8	-1	-1	-3	-4,36
RITISEVO	0	-1	3	-5	4	-9	-11	-2	-10	-1	-1	-1	-11	-11	-9	-9	-7	-4,77
SDCICA	-12	-7	-10	-8	-2	-4	-9	-5	2	-7	-5	1	0	1	-6	-1	-5	-4,47
STRAZA	-9	-10	-9	-13	-10	-15	-7	-3	-10	-11	-4	-11	-8	-11	-10	-9	-8	-9,29
BEBEJCI	-29	-25	-31	-42	-34	-29	-18	-24	-14	-22	-37	-33	-31	-49	-54	-49	-25	-32,11
JANKOV M.	-14	-12	-8	-11	-12	-5	-7	-8	-4	-3	-15	-10	-5	-7	-10	-7	-12	-8,83
UZDIN	-35	-10	-41	-34	-51	-34	-29	-27	-27	-29	-46	-45	-22	-26	-27	-26	-31	-31,77
BARICE	0	-2	-1	-5	0	-6	-1	-3	-10	-13	-9	-11	-6	-9	-2	-9	0	-5,12

$\bar{x} (-)$ 11,94 7,53 10,20 12,13 10,13 11,07 10,27 6,94 10,93 9,60 13,93 12,14 10,00 11,80 12,06 12,53 9,87 10,77

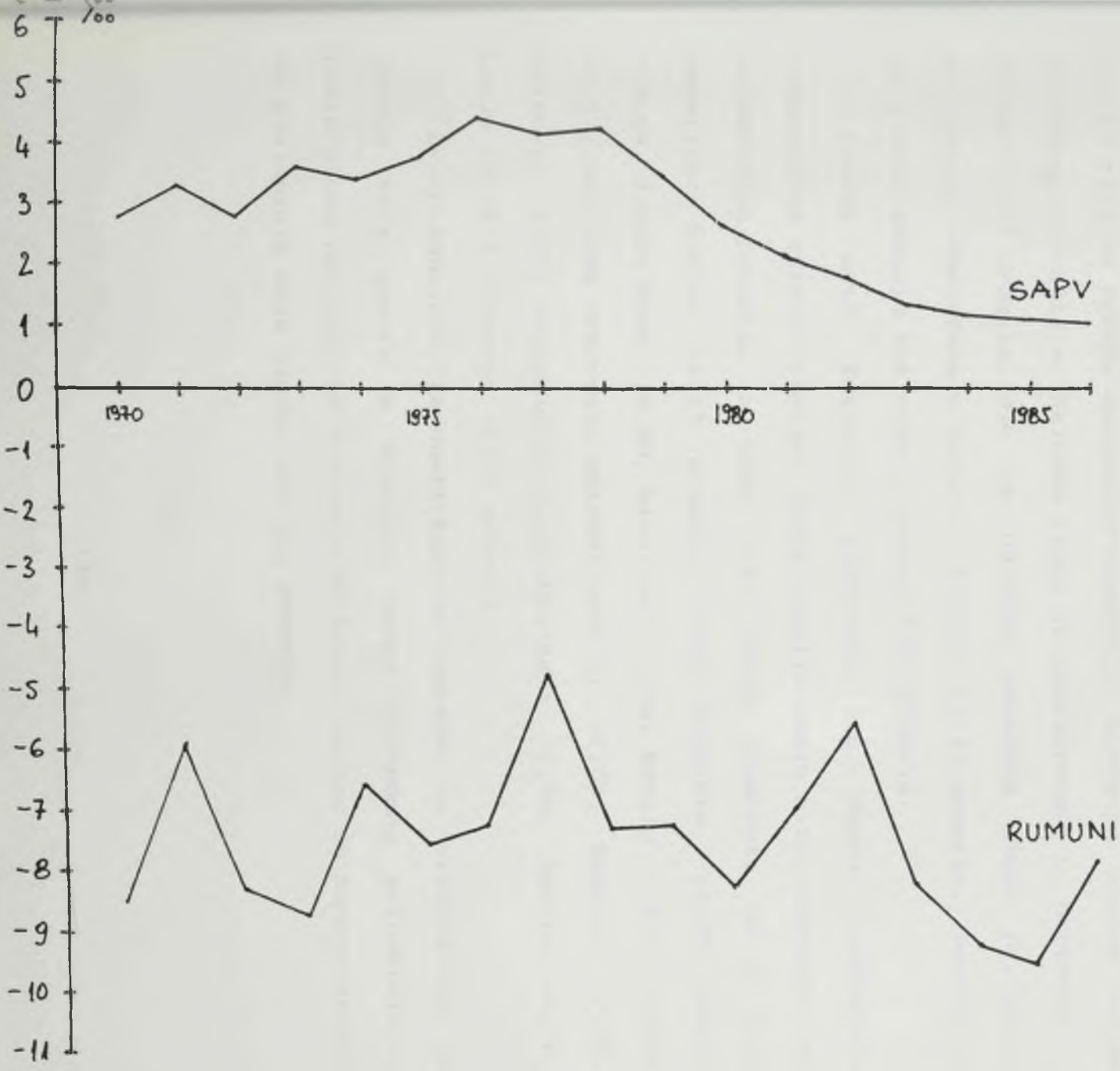
TABELA BR. 40

Kretanje stope prirodnog priraštaja u 15 rumunskih naselja u SAPV za period 1970-1986, (63)

	'70	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	$\bar{x}$
LOKVE	5,45	1,57	+1,06	1,87	1,88	2,98	6,01	1,11	5,57	1,40	10,48	4,27	6,05	4,35	5,86	8,84	9,70	4,60
NIKOLINCI	11,96	10,52	6,01	3,07	0,50	6,89	0,67	7,16	12,21	12,99	17,91	14,16	0,61	8,84	8,51	6,99	0,38	9,50
GREBENAC	4,87	+4,42	+1,98	2,94	+1,51	3,53	5,09	+2,56	3,60	3,11	2,62	5,28	4,29	3,75	2,16	+0,54	+0,55	1,74
VOJVOD.	5,43	6,66	15,82	21,91	4,70	9,61	6,14	+6,28	8,99	+5,26	0,00	+1,38	14,09	10,10	0,00	7,62	7,71	6,22
KUSTILJ	2,78	4,24	10,77	6,57	+0,74	8,30	6,91	7,03	17,50	13,78	6,60	10,09	6,87	4,37	12,49	14,57	+0,93	7,39
MALO SR.	23,18	10,17	6,95	7,14	7,33	0,00	3,88	3,98	12,29	12,66	13,04	8,97	0,00	4,81	24,07	30,93	16,04	10,95
MARKOVAC	9,67	6,12	9,91	13,00	8,90	5,14	5,22	11,88	8,04	0,00	2,75	4,16	+4,24	8,61	5,82	13,29	6,00	6,67
MESIC	9,19	9,28	25,76	7,09	20,64	19,28	7,30	9,83	2,48	12,53	5,06	10,21	0,00	20,83	2,64	2,66	8,07	10,64
RITISEVO	0,00	1,05	+3,19	5,31	+4,40	10,07	12,53	2,32	11,69	1,19	1,22	1,26	14,06	14,34	11,97	12,23	9,71	5,96
SOCICA	24,95	14,88	21,88	18,02	4,64	9,57	19,75	12,76	+5,29	19,13	14,17	+2,94	0,00	+3,19	20,00	3,49	10,25	11,17
STRAZA	7,16	7,97	7,20	10,45	0,07	12,14	5,69	2,45	8,19	9,05	3,30	9,11	6,66	9,19	8,30	7,58	6,77	7,61
BEBEJCI	5,96	5,19	6,50	8,91	7,30	6,29	3,95	5,33	3,15	5,01	8,53	7,69	7,32	11,72	13,07	12,01	6,21	7,30
JANKOV M.	14,14	12,28	8,30	11,57	12,02	5,42	7,70	8,93	4,54	3,45	17,54	11,09	6,04	0,60	12,49	6,89	15,49	10,00
UZDIN	8,33	2,38	9,76	8,09	12,15	8,10	6,91	6,44	6,44	6,91	10,97	10,73	5,25	6,21	6,45	6,20	7,40	7,57
BARICE	0,00	1,58	0,81	4,12	0,00	5,12	0,06	2,68	9,03	11,96	0,46	10,54	5,07	0,99	2,04	9,39	0,00	4,70
$\bar{x}$	8,49	5,96	6,23	8,73	6,55	7,48	7,12	4,87	7,23	7,17	8,17	6,94	5,53	8,10	9,12	9,61	7,98	7,48

* podaci bez predznaka imaju negativnu vrednost

Kretanje stope prirodnog priraštaja kod voJVodanskog i rumunskog stanovništva (u 15 nase1ja) za period 1970-1986 godina

Na osnovu tabela koje govore o kretanju prirodnog priraštaja i njegove stope možemo da zaključimo da on tokom celog posmatranog perioda beleži negativne vrednosti, sa prosekom od -7,48 promila. Posmatranje po godinama je primetno da su odstupanja tokom čitavog sedamnaestogodišnjeg perioda znatna, pa je tako 1985. godina zabeležena najniža vrednost od -9,61 promila, a najviša 1977. godine, -4,87 promila, odnosno amplituta za posmatrani period iznosi 4,74 promila.

Također u ovom sedamnaestogodišnjem periodu primetna je velika razlika između pojedinih naselja u kretanju visine stope prirodnog priraštaja. Najviša stopa je registrovana u Grebencu i iznosi -1,74 promila, dok je najniža prosečna stopa prirodnog priraštaja zabeležena u Soćici i iznosi -11,17 promila. Amplituta je u ovom slučaju još viša i iznosi 9,43 promila.

Između ovih krajnjih vrednosti su dosta ujednačeno raspoređena ostala naselja. Sedam naselja imaju niže vrednosti od zajedničkog proseka, a osam više. Niže vrednosti su u ovim naseljima: Soćica -11,17 promila, Malo Središte -10,95, Mesić -10,64, Jankov Most -10,00, Nikolinci -9,50, Straža -7,61 i Uzdin -7,57, dok više vrednosti beleže: Kuštilj -7,39, Begejci -7,30, Markovac -6,77, Vojvodinci -6,22, Ritiševo -5,96, Barice -4,78, Lokve -4,60 i Grebenac -1,74 promila.

Ovako dobijene vrednosti kada se uporede sa vrednostima iz tabele koja govori o kretanju stope prirodnog priraštaja u posleratnom periodu kod Rumuna u SR Srbiji vidimo da ponovo dolazi do odstupanja koje iznosi oko 3,5 promila.

Pokrajinske vrednosti za stopu prirodnog priraštaja su znatno više od rumunskih, što nije teško uočiti na grafičkom prilogu. Odgovor za ovaku situaciju treba tražiti pre svega u veoma niskom natalitetu koji je posledica želje za očuvanje zemljišnog poseda, veoma lošoj starosnoj strukturi, kao i niskom kulturnom-obrazovnom, zdravstvenom i higijenskom nivou što rezultira velikim mortalitetom.

4. NUPCIJALITET I DIVORCIJALITET RUMUNSKOG STANOVNIŠTVA

Pod nupcijalitetom i divorcijalitetom stanovništva podrazumevamo broj sklopljenih, odnosno razvedenih brakova. Podaci o sklapanju brakova dobijaju se preko matičarske službe, a razvodima preko nadležnih sudova.

Ispitivanje kretanja nupcijaliteta i divorcijaliteta stanovništva, zatim sagledavanje sastava stanovništva po bračnom stanju imaju u demografiji poseban značaj iz nekoliko razloga. Pre svega, u okviru brakova se odvija najveći deo reprodukcije stanovništva (u Jugoslaviji 94 % od ukupno živorođene dece otpada na bračnu), zatim kod populacija sa zanemarujućom kontrolom rađanja u braku fertilitet stanovništva zavisi u velikoj meri od starosti pri sklapanju prve bračne zajednice. Kod populacija sa kontrolom rađanja od strane supružnika reprodukcija se odvija u prvim godinama trajanja braka, dok divorcijalitet utiče na nivo fertiliteta stanovništva u zavisnosti od ponovnog sklapanja braka. Sa gledišta demografije, ali i sa gledišta drugih nauka (socijologija, genetika, ekonomija itd.) postoji poseban interes za istraživanje stepena homogenosti, odnosno heterogenosti sklopljenih i razvedenih brakova, prema karakteristikama supružnika (prema zanimanju, nivou obrazovanja, narodnosti, starosti, intelektualnim i ostalim obeležjima). Sva navedena ispitivanja nupcijaliteta i divorcijaliteta imaju poseban značaj, ne samo sa gledišta demografije i drugih nauka, već i sa gledišta socijalne, zdravstvene, prosvetne i druge politike, tj. imaju veliki praktični značaj (24, 221-223).

Za rumunsku narodnost u Vojvodini imamo podatke o broju sklopljenih brakova, a i za homogenost prema narodnosti za period 1971-1986 godina:

TABELA BR. 41

Broj sklopljenih brakova Rumuna u SAPV
za period 1971-1986 (63)

godina	broj sklopljenih brakova	broj brakova gde su oba supružnika Rumuni	% homogenih brakova
1971	876	322	36,76
1972	1.023	394	38,51
1973	794	278	35,01
1974	685	224	32,70
1975	568	176	30,99
1976	604	202	33,44
1977	626	200	31,95
1978	607	196	32,29
1979	595	180	30,25
1980	562	175	31,14
1981	529	170	32,14
1982	560	181	32,32
1983	533	158	29,64
1984	442	137	31,00
1985	503	166	33,00
1986	442	137	31,00
x	621,81	206	33,13

Iz ove tabele vidimo da broj brakova koje sklapaju Rumuni iz godine u godinu opada, a prosek za posmatrani period je 621,81 brak godišnje. Istovremeno opada i homogenost sklopljenih brakova, odnosno Rumuni i Rumunke se sve češće odlučuju za sklapanje braka sa pripadnicima drugih narodnosti. Ipak, udeo homogenih brakova je ipak velik, za posmatrani period iznosi 33,13 % što je jedan od viših procenata u Pokrajini, a što čini rumunsku narodnost dosta zatvorenu.

Što se tiče razvoda brakova, situacija za isti period je bila sledeća:

TABELA BR. 42

Broj razvedenih brakova Rumuna u SAPV
za period 1971-1986 (63)

godina	broj razvedenih brakova	broj razvoda gde su oba supružnika Rumuni	% homogenih razvoda
1971	159	60	37,74
1972	201	75	37,31
1973	170	65	38,24
1974	134	43	32,09
1975	161	60	37,27
1976	151	59	39,07
1977	132	43	32,58
1978	112	38	33,93
1979	167	53	31,74
1980	119	46	38,66
1981	128	46	35,94
1982	132	46	34,85
1983	106	33	31,13

1984	95	33	34,74
1985	100	34	34,00
1986	106	33	31,13

X	135,81	47,94	35,30

I ovde vidimo da tokom čitavog posmatranog perioda broj razvoda opada što je i normalno očekivati. Prosečan broj razvoda u ovom periodu iznosi 135,81. Broj razvedenih brakova, gde su oba supružnika rumunske narodnosti, tokom ovog perioda dosta varira, ali sa trendom pada. Prosek za posmatrani period je 47,94 razvoda, što čini 35,3 % od ukupno razvedenih brakova.

Ako je procenat sklopljenih homogenih brakova po narodnosti manji od procenta razvedenih homogenih brakova, to pokazuje veću nestabilnost homogenih brakova, a ovakav slučaj imamo kod vojvođanskih Rumuna, jer homogenost sklapanja brakova iznosi 33,13 % , a homogenost razvoda 35,3 % . Obrnuto, ako je procenat sklopljenih brakova veći od procenta razvedenih homogenih brakova, to ukazuje na veću nestabilnost heterogenih brakova, što nije prisutno kod rumunske narodnosti.

Učestalost sklapanja i razvoda brakova se meri sa opštom stopom nupcijaliteta i divorcijaliteta. Ove stope predstavljaju broj sklopljenih i razvedenih brakova u jednoj kalendarskoj godini, dele se sa ukupnim stanovništvom u istoj godini, a obično se izražavaju na 1.000 stanovnika. Za 1981.godinu imamo sledeće vrednosti: 11,19 za nupcijalitet (SAFV 1981. godine 7,63) i 2,71 za divorcijalitet (SAFV 1981. godine 1,63). Na osnovu ovih podataka vidimo da Rumuni mnogo češće stupaju u brak, ali se i

razvode, nego ostalo stanovništvo Pokrajine.

TABELA BR. 43

Sklopljeni brakovi Rumunki prema narodnosti supruge za period 1971-1985, (63)

Narodnost	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	%
Crnogorci	2	-	1	-	2	1	-	1	1	1	1	1	2	1	1	0,32
Hrvati	3	1	2	2	-	3	1	3	2	3	1	2	2	-	2	0,58
Makedonci	4	-	1	4	1	1	1	2	7	3	2	2	-	1	2	0,67
Muslimani	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	1	1	-	0,09
Slovenci	-	2	-	-	-	2	1	-	1	2	1	1	-	1	-	0,24
Srbi	97	69	81	71	72	57	87	74	65	75	74	81	80	52	60	23,58
Albanci	1	-	1	-	1	-	2	1	1	-	-	-	-	1	-	0,17
Bugari	-	1	1	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	0,09
Česi	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	0,06
Italijani	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	1	-	0,09
Mađari	10	13	13	11	14	11	9	12	7	8	4	2	7	6	8	2,91
Rumuni	322	394	278	224	176	202	200	196	180	175	170	181	159	137	166	66,64
Rusini	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	0,06
Slovaci	1	-	1	2	-	2	-	1	1	1	-	-	1	1	1	0,26
Turci	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	2	-	-	0,06
Yomi	3	2	9	2	1	2	4	11	3	6	-	1	1	1	2	1,03
Wlasi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
Ostali	1	2	7	8	5	7	6	5	1	3	-	1	-	2	1	1,09
Mezijašnjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
Jugosloveni	-	1	-	1	2	2	1	-	-	3	-	-	4	3	-	0,37
regio. izjaš.	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,02
nepoznato	1	1	1	2	2	-	2	2	-	1	-	-	-	1	-	0,28
UKUPNO	446	487	397	329	277	292	314	310	271	282	253	272	260	210	243	100,00

TABELA BR. 44

Sklopljeni brakovi Rumuna prema narodnosti supruge za period 1971-1985, (63)

narodnost	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	80	'81	82	'83	'84	'85	%
crnogorci	3	-	-	-	3	-	1	-	1	1	1	1	-	-	-	0,23
hrvati	9	5	2	4	2	1	2	5	3	3	5	7	-	3	5	1,16
makedonci	2	5	4	5	6	3	5	7	6	5	6	7	5	8	5	1,63
muslimani	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	0,06
slovinci	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	0,10
srbi	77	114	101	98	84	86	69	97	82	84	88	80	83	66	69	26,42
albanci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
bugari	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,06
česi	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	0,06
italijani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	0,02
mađari	12	7	4	11	12	9	6	10	8	5	4	5	12	7	8	2,48
rumuni	322	394	278	224	176	202	200	196	180	175	170	181	150	137	166	65,30
rusini	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	1	-	0,10
slovaci	1	5	3	5	2	1	2	3	1	1	1	1	1	1	1	0,30
turci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	0,06
romi	-	-	1	2	-	1	3	-	2	2	1	4	1	1	2	0,42
vlasii	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
ostali	1	5	3	4	2	4	4	6	1	2	-	-	-	2	1	0,70
neizjašnjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
jugosloveni	1	-	-	-	1	2	1	-	-	2	-	2	4	3	1	0,35
regio.izjaš.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	0,06
nepoznato	-	-	-	1	2	3	2	-	-	-	-	-	-	-	-	0,17
UKUPNO	430	526	397	356	291	312	297	324	286	280	276	288	273	232	260	102,00

TABELA BR. 45

Razvedeni brakovi Rumuni prema narodnosti supruge za period 1971-1985. (63)

narodnost	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	%
crnogorci	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	0,20
hrvati	-	1	2	1	-	1	-	-	1	-	1	-	1	-	-	0,81
makedonci	-	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	0,30
muslimani	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,20
slovinci	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0,10
srbi	8	15	10	17	14	15	14	13	15	13	9	12	14	13	13	19,66
albanci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
bugari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
česi	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	0,20
italijani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
mađari	2	1	3	2	3	1	3	1	6	1	-	1	2	3	1	3,20
rumuni	60	75	65	43	60	59	43	38	53	46	46	46	33	22	34	74,09
rusini	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,10
slovaci	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	1	-	0,51
turci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
romi	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	-	0,30
vlasi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
ostali	-	1	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	0,20
neizjašnjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
jugosloveni	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	0,30
regio. izjaš.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
nepoznato	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
UKUPNO	70	94	83	63	80	76	63	53	70	63	56	60	51	51	49	100,00

TABELA BR. 46

Razvedeni brakovi Rumuna prema narodnosti supruge za period 1971-1985, (63)

narodnost	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	%
crnogorci	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	0,19
hrvati	2	-	2	-	1	2	1	-	2	-	-	-	1	1	-	1,11
makedonci	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	0,36
muslimani	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	0,09
slovinci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	0,09
srbi	21	25	16	23	17	9	17	15	25	8	21	24	14	8	12	23,68
albanci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
bugari	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	0,09
česi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
italijani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
mađari	4	6	2	2	2	3	4	6	4	1	1	1	1	1	3	3,81
rumuni	60	75	65	43	60	59	43	38	53	46	46	46	33	33	34	68,15
rusini	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
slovaci	-	-	1	1	-	2	-	-	2	1	1	-	-	-	1	0,84
turci	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	0,19
romi	-	-	1	-	1	-	1	-	-	-	1	1	1	-	-	0,56
vlasii	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
ostali	2	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1	0,65
neizjašnjeni	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
jugosloveni	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	0,19
regio.izjaš.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
nepoznato	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
UKUPNO	89	107	87	71	81	75	69	59	89	56	72	72	55	44	51	100,00

Iz prethodnih tabela se takođe vidi da se 65,3 % Rumuna i 68,04 % Rumunki u Vojvodini odlučuje za bračnog partnera iz svoje narodnosti, dok 34,7 % Rumuna i 31,96 % Rumunki se odlučuju za heterogeni brak. Iom prilikom će se 26,42 % Rumuna odlučiti da oženi Srpkinju, a 23,58 Rumunki će se udati za Srbina. Od ostalih naroda i narodnosti, Rumuni još sklapaju brakove sa Mađaricama (2,48 %), odnosno Rumunke sa Mađarima (2,91 %), dok je sa ostalima procenat veoma mali.

Što se tiče razvoda iz prethodnih tabela vidimo da su heterogeni brakovi Rumuna mnogo stabilniji, jer se Rumuni od Rumunki razvode u 68,15 % slučajeva, a Rumunke od Rumuna još češće, u 74,09 % slučajeva. Ostalih 31,85 % Rumuna i 25,95 % Rumunki se najčešće razvode od bračnih partnera Srpske i Mađarske narodnosti što je analogno podacima o stupanju u brak.

Takođe je interesantan uvid u starosno doba Rumuna i Rumunki prilikom njihovog stupanja u brak, što možemo videti iz narednih tabela za period 1971-1986. godina:

TABELA BR. 47

Starost Rumunki prilikom stupanja u brak za period 1971-86, (63)

Starost	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	%
Ispod 15	-	1	2	2	1	-	-	1	-	-	1	1	-	-	-	1	0,21
15 - 19	198	217	165	116	91	102	108	110	103	107	102	105	81	82	101	82	38,53
20 - 24	106	116	106	97	102	94	107	96	92	92	91	94	89	81	83	80	31,44
25 - 29	52	58	44	38	39	42	42	53	34	37	33	36	57	32	32	33	13,48
30 - 34	18	18	20	18	11	12	12	12	17	15	10	13	8	8	10	6	4,29
35 - 39	18	23	16	12	5	8	6	3	4	5	4	3	4	2	4	4	2,49
40 - 44	13	24	13	9	9	4	8	5	6	5	2	7	8	3	2	2	2,47
45 - 49	12	19	10	10	6	8	5	11	3	4	4	2	-	-	3	-	2,00
50 - 54	10	3	3	6	3	9	5	4	2	5	3	2	2	2	2	-	1,26
55 - 59	5	4	7	7	4	8	6	3	4	4	3	2	3	-	1	-	1,21
60 - 64	5	7	5	6	4	4	4	6	3	3	2	3	2	-	2	1	1,17
65 i više	9	4	6	7	2	1	7	6	3	3	1	2	6	-	3	1	1,26
nepoznato	-	1	-	1	-	-	4	-	-	1	-	1	-	-	-	-	0,19
UKUPNO	446	487	397	329	277	292	314	310	271	282	253	272	260	210	243	210	100,00

TABELA BR. 48

Starost Rumuna prilikom stupanja u brak za period 1971-86. (63)

Starost	'71	'72	'73	'74	'75	'76	'77	'78	'79	'80	'81	'82	'83	'84	'85	'86	Σ
Ispod 15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
15 - 19	107	125	72	60	40	36	38	33	35	34	33	37	10	18	21	13	14,06
20 - 24	146	179	140	116	129	136	122	131	117	120	118	121	105	99	103	92	38,93
25 - 29	70	79	71	75	57	58	60	86	77	72	70	73	86	83	92	76	23,37
30 - 34	36	42	29	22	16	24	22	24	25	25	25	28	32	10	31	22	8,32
35 - 39	18	22	18	19	9	8	9	11	8	9	8	9	4	5	4	6	3,25
40 - 44	16	24	21	13	13	15	9	7	4	6	5	6	7	4	3	4	3,10
45 - 49	9	21	10	15	5	3	9	3	6	4	4	6	4	2	1	4	2,89
50 - 54	5	15	9	12	9	6	6	7	5	4	4	2	4	1	2	3	1,85
55 - 59	7	16	5	5	2	7	5	11	2	2	2	2	4	2	2	2	1,52
60 - 64	6	6	11	9	4	9	2	3	2	2	4	1	5	-	-	4	1,34
65 i više	10	7	11	9	7	9	13	8	4	2	3	3	12	-	1	6	2,07
nepoznate	-	-	-	1	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,05
UKUPNO	430	536	397	356	291	312	297	324	286	280	276	288	273	232	260	232	100,00

Običaj ranog stupanja u brak, pre punoletstva, zadržao se kod Rumuna i do danas. Ovaj običaj je počeo naročito između 1900-1914, pa se vremenom odomaćio (7, 12). Iz tabele vidimo da se naročito Rumunke udavaju veoma mlade, čak 38,53 % njih stupa u brak između 15. i 19. godina, a 31,44 % u starosti između 20-24 godine. Kod muškaraca je starosna granica pomerena ipak naviše, jer najveći broj vojvođanskih Rumuna se ženi kada je između 20. i 24. godine, 38,93 % . Potom dolazi starosna grupa 25 - 29 godina sa 23,37 % , ali nije ni zanemariva veoma mlada starosna grupa 15 - 19 godina 14,06 % .

Po ovim osobinama (rano stupanje u brak) je rumunska narodnost karakteristična i spada u vodeće u Pokrajini. Postepeno se starost prilikom stupanja u brak povećava, ali jednim veoma sporim tempom, jer je ovo obeležje već postalo deo rumunske tradicije.

5. MIGRACIJE RUMUNSKOG STANOVNIŠTVA

Migracije su jedan od najzanimljivijih geografskih procesa. Selektivnost i povezivanje migracijama dve populacije sa različitim osobinama mogu da izazovu niz brzih promena kod populacija, tako da su ujedno i jedan od najznačajnijih geografsko-demografskih faktora.

Kao važnu pojavu statistika registruje migracije vrlo rano, ali na žalost, u Vojvodini je po naseljima obrađuje tek u posleratnim popisima stanovništva. Raniji popisi prezentirali su migracije po županijama, banovima ili srezovima, i tako generalisani prikazi ne mogu pružiti celovitu sliku o migracijama u Vojvodini.

Migracije su u Vojvodini uvek interesantan fenomen jer joj je istorija ispunjena čestim ratovima, pomeranjem državnih granica, promenama privredne valorizacije prostora i sličnih događaja koji su uticali na velika pomeranja stanovništva. U novijoj istoriji veće pomeranje stanovništva započinje doseljavanjem Srba u Vojvodinu, sa Arsenijem III Carnojevićem 1690. godine, što je jedna od markantnijih migracija uopšte na tlu Vojvodine. Posle toga nastaje dug period metanastazičkih i masovnih planskih useljavanja koja traju sve do danas, i po broju useljenika su daleko nadmašila to prvo useljavanje u Vojvodinu.

Tokom XVIII i XIX veka, na teritoriju Vojvodine vrši se intenzivno naseljavanje Nemaca, Mađara, Slovaka, Rumuna, Rusina i drugih naroda. U ovom periodu je doseljen najveći broj Rumuna u Vojvodinu, o čemu je bilo više reči u prvim poglavljima koja

govore o doseljavanju i poreklu rumunskih doseljenika.

Krajem XIX i početkom XX veka je stanovništvo Austro-Ugarske Monarhije zahvatio snažan emigracioni talas prema prekomorskim kontinentima, najčešće Americi. Ovaj talas je ipak samo delimično zahvatio Rumune u Vojvodini tako da nisu uzimali veće učešća u njemu.

Posle Prvog svetskog rata i raspada Austro-Ugarske, Vojvodina ulazi u sastav Kraljevine SHS i tada dolazi do iseljavanja pojedinih naroda u matične zemlje. Ovom prilikom se jedan značajniji broj Rumuna iselio iz Vojvodine, prešavši u rumunski Banat, o čemu je više reči bilo u poglavlju koje govori o brojnom kretanju Rumuna u Vojvodini.

Takođe se između dva rata ponovo javlja iseljavanje na vanevropske kontinente, naročito početkom Velike ekonomske krize, tako da se u periodu od 1921. do 1930. godine iz Vojvodine iselilo 1.292 Rumuna, dok je između 1925. i 1930. godine useljeno svega 284 Rumuna (21, 54).

Posle Drugog svetskog rata dolazi do najvećeg pomeranja stanovništva, kada na mesto iseljenog nemačkog stanovništva dolazi oko 41.600 porodica sa 246.000 članova iz naših pasivnih područja. Ova planska kolonizacija nije mnogo uticala na rumunsko stanovništvo osim u onim naseljima u kojima su Rumuni živeli do tada, zajedno sa Nemcima, jer su na njihovo mesto došli naši kolonisti (37, 59).

Na osnovu svega iznetog možemo zaključiti da je najveći broj Rumuna doseljen u Vojvodinu tokom XVIII i XIX veka i da zatim nemamo većeg kretanja rumunskog stanovništva, sem u pojedinim periodima kada dolazi do manjeg iseljavanja, bilo natrag u matičnu

zemlju, bilo u prekomorske krajeve, najčešće Ameriku.

STALNE MIGRACIJE

Stalne migracije možemo grubo podeliti na tri grupe: kolonizacija, međurejonske stihijske migracije i lokalne migracije.

Velika posleratna kolonizacija nije dotakla rumunsku narodnost u Vojvodini, ni kao emigrante, niti su rumunska sela primila doseljenike u svoju sredinu, osim u retkim, bivšim rumunski-nemačkim selima.

Međurejonske stihijske migracije takođe ne zahvataju rumunsko stanovništvo u Vojvodini kao aktivne učesnike, već pojedina rumunska naselja primaju određeni broj doseljenika, koji su pretežno agrarni migranti.

Lokalne migracije su veoma star vid preseljavanja stanovništva. Ranije su ih izazivali više porodični nego ekonomski faktori, npr. udaja u drugo naselje, pa je to jedan od razloga zašto i danas među migrantskim stanovništvom preovlađuju žene. Lokalne migracije pokreću najrazličitiji faktori, a njih najčešće možemo svrstati u sledeće grupe:

- porodični: udaja, ženidba, razvod braka, školovanje dece, vraćanje u rodno mesto nakon penzionisanja i sl.
- ekonomski: zasnivanje radnog odnosa, prelazak na kupljeno ili nasleđeno imanje i sl.
- subjektivni: seobe u gradove zbog boljih životnih uslova, seobe iz zdravstvenih razloga i sl.

Prema tipu naselja domicila i odredišta, migracije se dele na preseljavanja u sledećim relacijama: selo-selo, selo-grad, grad-selo i grad-grad (49, 66).

Lokalne migracije obuhvataju kako pojedinca tako i porodice i čitava domaćinstva. Kod preseljenja radi sklapanja braka ili zasnivanja radnog odnosa, sele se najčešće pojedinci a u ostalim slučajevima uglavnom čitave porodice i domaćinstva. Motivi kao što su školovanje dece, zasnivanje rednog odnosa, nalaženje boljih životnih uslova i sl., upućuju najčešće stanovništvo u gradove i prigradska naselja.

Lokalne migracije su najznačajniji vid svih stalnim migratornih kretanja kod vojvođanskih Rumuna. Najčešće se odvijaju na relaciji selo-selo, a dominantni motiv je sklapanje braka i u manjoj meri zapošljavanje. Migracije selo-grad su ređe, a osnovni motiv je zasnivanje radnog odnosa i težnja za boljim uslovima života koje pruža grad.

POVREMENE MIGRACIJE

Povremene migracije možemo podeliti na: sezonske migracije radne snage, dnevne migracije i privremene migracije radnika na rad u inostranstvo.

Sezonske migracije radne snage ne predstavljaju danas bitniju karakteristiku vojvođanskih Rumuna, mada je ranije bilo prisutno odlazanje siromašnijih stanovnika, pretežno iz sela u zaleđe Vršca, u ravničarske delove Banata radi obavljanja različitih poljoprivrednih poslova. Danas su ove poslove uglavnom preuzeli sezonski migranti iz Srbije i u manjoj meri Bosne.

Dnevne migracije pokreću radnike zaposlene u obližnjim mestima, đake i studente koji se u susednom mestu ili gradu školuju, zemljoradnike koji na pijacama većih naselja prodaju svoje viškove proizvoda, i sve drugo stanovništvo koje u susednim naseljima obavlja administrativne poslove, kupovinu, traženje lekatrskih usluga, zbog zabave i nekih drugih razloga.

Ove migracije su najčešće upravljene iz seoskih u gradska naselja. U poslednje vreme uzimaju sve više maha, jer im pogoduju sledeće okolnosti: prelazak seoskog stanovništva u neagrarne delatnosti, stambeni problemi u gradskim naseljima i lakše rešavanje ovog problema u selima, razvoj saobraćaja i sve bolja saobraćajna veza između naselja, relativno bolji i sigurniji materijalni položaj mešovitih domaćinstava i drugo.

Sto se tiče Rumuna u Vojvodini, dva osnovna razloga njihovog dnevnog migriranja treba tražiti u radnom odnosu i školovanju đaka i studenata u drugim mestima. Prema podacima iz popisa iz 1981. godine, radnici rumunske narodnosti u SAPV su radili van mesta svog boravka na sledećim područjima.

TABELA BR. 49

Radnici rumunske narodnosti u SAPV prema mestu stalnog stanovanja i mestu rada (popis 1981. godina)

mesto rada	broj radnika	%
rade u mestu stanovanja	1.666	84,10
svega rade van mesta stanovanja	315	15,90
u drugom mestu iste opštine	194	9,79
BiH	-	0,00
Crna Gora	-	0,00

Hrvatska	3	0,15
Makedonija	1	0,05
Slovenija	-	0,00
Srbija	84	4,24
ter. SRS bez ter. SAF	15	0,76
Kosovo	-	0,00
Vojvodina	69	3,48
Nepoznato	33	1,67
Inostranstvo	-	0,00

UKUPNO	1.981	100.00

Na osnovu ove tabele vidimo da od ukupnog broja zaposlenih Rumuna u Vojvodini (1981.) najveći deo njih radi u mestu stalnog boravka (1.666 ili 84,10 %), dok znatno manji deo obavlja posao van mesta stalnog boravka (315 ili 15,90 %), što dosta odudara od pokrajinske vrednosti za isti popis, gde je oko 76 % radnika radilo u mestu stalnog boravka, a 24 % van njega. Najveći gravitacioni centri koji apsorbuju migrante iz rumunskih naselja su Pančevo, Beograd, Vršac i Zrenjanin.

Precizniju sliku o dnevnim migracijama kod vojvođanskih Rumuna dobijamo analizom podataka o dnevnim migrantima za 15. etnički najčistijih rumunskih naselja prema popisu iz 1981. godine:

TABELA BR. 50

Broj dnevnih migranata u 15 rumunskih
naselja u SAFV (popis 1981. godine)

naselje	broj stanovnika	broj dnevnih migranata	% dnev. mig. u ukup. stanov.
Lokve	3.511	13	0,37
Nikolinci	1.905	35	1,84
Grebenac	1.893	16	0,85
Vojvodinci	727	-	0,00
Kuštilj	1.189	4	0,34
Malo Središte	223	4	1,79
Markovac	717	7	0,98
Mesić	392	7	1,79
Ritiševo	954	12	1,26
Sočica	340	-	0,00
Straža	1.207	14	1,16
Begejci	4.289	78	1,85
Jankov Most	841	65	7,73
Uzdin	4.192	172	4,10
Barice	1.044	29	2,78

Iz ove tabele vidimo da rumunska naselja imaju veoma mali broj dnevnih migranata. Prosek za sva naselja iznosi svega 1,79 % od ukupnog stanovništva, dok je prema istom popisu vrednosti za Vojvodinu iznosila 6,91 % dnevnih migranata od ukupnog stanovništva. Vidimo da od naselja najviše dnevnih migranata ima Jankov Most jer se on može smatrati gotovo prigradskim naseljem

Zrenjanina. Nešto veći broj dnevnih migranata ima i u Uzdinu i Baricama. Ostala naselja beleže zanemarljivo mali broj dnevnih migranata bilo zbog lošijih saobraćajnih veza, odnosno zbog toga što su Rumuni uglavnom poljoprivrednici pa je malo radnika koji posao traže van mesta svog stalnog boravka.

Odlazak na privremeni rad u inostranstvo je poslednji vid migracija koji se pojavio u Vojvodini. Omogućili su ga otvaranje granica za slobodno putovanje u inostranstvo i privredna reforma koja je tokom racionalizacije proizvodnje oslobodila deo radne snage i ujedino otežala otvaranje novih radnih mesta. U isto vreme, u zapadnoevropskim zemljama je postojala povećana potražnja radne snage i mogućnost veće zarade. U Jugoslaviji su ove migracije uzele maha sredinom 60-tih godina. Iz zemlje je najviše radnika migriralo u SR Njemačku 69 % , Austriju 12 % , Francusku 9 % , Švedsku 5 % i Švajcarsku 4 % . Prema popisu iz 1981. godine, na privremenom radu u inostranstvu je bio sledeći broj lica rumunske narodnosti:

TABELA BR. 51

Broj Rumuna na privremenom radu u inostranstvu (popis 1981. godine)

fedetalna jedinica	radnika na privremenom radu	članovi porodice	ukupno
BiH	36	18	54
Crna Gora	8	10	18
Hrvatska	21	5	26
Makedonija	3	1	4
Slovenija	1	-	1

Srbija	5.713	1.717	7.430
ter. SRS van SAP	744	593	1.337
Kosovo	-	-	-
Vojvodina	4.969	1.124	6.093

SFRJ	5.782	1.751	7.533

Iz ove tabele vidimo da je odlazak na privremeni rad u inostranstvo uzeo velikog maha kod Rumuna. Od ukupnog broja Rumuna u SAPV, njih 10,51 % je na radu u inostranstvu, dok je od ukupnog vojvođanskog stanovništva svega 3,22 % na radu u inostranstvu.

Sledeća tabela nam još slikovitije ilustruje masovnost ove pojave kod rumunskog stanovništva u Vojvodini:

TABELA BR. 52

Lica na privremenom radu u inostranstvu prema nacionalnostima, popis 1971. godine (37, 83)

nacionalnost	apsolutni broj	na 1.000 stanovnika iste nacionalnosti
Rumuni	5.285	90,2
Hrvati	261.721	57,8
Mađari	19.552	41,0
Slovaci	3.007	35,9
Makedonci	38.298	32,8
Turci	3.618	28,2
Albanci	34.748	26,5
Srbi	191.342	23,5
Slovenci	46.836	23,5
Muslimani	40.565	23,4

Romi	1.613	20,6
Jugosloveni	4.561	16,7
Crnogorci	5.260	10,3
Ostali	7.503	
Nepoznato	7.999	

SFRJ	671.908	32,7

Ova tabela jasno pokazuje da su Rumuni ubedljivo na prvom mestu, u odnosu na druge naše narode i narodnosti, prema broju svojih pripadnika na privremenom radu u inostranstvu. Njihov prosek je gotovo tri puta veći od vrednosti za čitavu SFRJ koja je iznosila 32,7 lica. Iz tabele je uočljivo da je ovaj vid migracija jače zastupljen kod stanovništva onih nacionalnosti koje su inače slabije mobilne u određenim vidovima unutrašnjih migracija, kao što je slučaj kod Rumuna, Slovaka, Mađara, Albanaca.

Takođe je interesantna činjenica da se rumunsko stanovništvo znatno teže odlučuje na povratak iz inostranstva, jer se broj Rumuna na privremenom radu 1981. godine, u odnosu na 1971. godinu, smanjio za 5,98 % , a celokupnog stanovništva Pokrajine za 20,59 %.

Broj Rumuna na privremenom radu u inostranstvu iz 15 rumunskih naselja u SAFV, prema popisu iz 1981. godine je bio sledeći:

TABELA BR. 53

Stanovništvo 15 rumunskih naselja u SAPV
na privremenom radu u inostranstvu (popis 1891.)

naselje	broj lica na privremenom radu u inostranstvu	na 1.000 stanovnika
Lokve	421	68,64
Nikolinici	49	25,72
Grebenac	69	36,45
Vojvodinci	31	42,64
Kuštilj	48	40,37
Malo Središte	22	98,65
Markovac	73	101,81
Mesić	19	48,47
Ritiševo	85	98,10
Sočica	27	79,41
Straža	26	21,25
Begejci	69	16,09
Jankov Most	2	2,38
Uzdin	65	15,51
Barice	104	99,62

Prosečna vrednost za ovih 15 naselja iznosi 52,43 lica na privremenom radu u inostranstvu na 1.000 stanovnika ovih naselja. Ova vrednost je znatno niža nego ona iz prethodne tabele, ali je i dalje skoro duplo veća od pokrajinskog proseka za isti popis. Takođe iz podataka je lako uočiti veliku razliku među samim naseljima. Najviše lica na privremenom radu je dao Markovac, a

najmanje Jankov Most. Ipak je primetno da je najviše lica na privremenom radu iz manjih, zabačenijih i ekonomski slabijih sela sa padina Vršačkih planina, dok je broj radnika u inostranstvu, iz većih, saobraćajno bolje povezanih sela, sela bližih većim gradskim centrima manji.

TABELA BR. 54

Poreklo doseljenog rumunskog stanovništva u SAPV (popis 1961.)

područje sa kog je doseljeno	broj	%
drugo mesto iste opštine	3.463	33,34
drugo mesto istog rejona	4.569	43,98
Bosanska Krajina	5	0,05
Bosanska Posavina	8	0,08
Srednja Bosna	2	0,02
Istočna Bosna	-	0,00
Hercegovina	3	0,03
Crna Gora	3	0,03
Slavonija	2	0,02
Srednja Hrvatska	14	0,13
Lika i Severno Primorje	39	0,38
Dalmacija	6	0,06
Makedonija	9	0,09
Zapadna Slovenija	1	0,01
Istočna Slovenija	9	0,09
Sumadija	63	0,61
Starovlaški kraj	9	0,09
Istočna Srbija	309	2,79
Južna Morava	11	0,11
Banat	902	8,68
Srem i Bačka	155	1,49
Kosovo	5	0,05
Inostranstvo	711	6,84
Nepoznato	90	0,87
UKUPNO DOSELJENO	10.388	100,00
NIJE SE SELILO	46.871	
SVEGA	57.259	

TABELA BR. 55

Poreklo rumunskog stanovništva doseljenog u SAFV (popis 1971.)

područje sa kog je doseljeno	broj	%
drugo mesto iste opštine	4.011	36,24
drugo mesto istog rejona	4.328	39,11
Bosanska Krajina	14	0,13
Bosanska Posavina	15	0,14
Srednja Bosna	11	0,10
Istočna Bosna	5	0,05
Hercegovina	1	0,01
Crna Gora	15	0,14
Slavonija	63	0,57
Srednja Hrvatska	16	0,14
Lika i Severno Primorje	3	0,03
Dalmacija	7	0,06
Makedonija	12	0,11
Zapadna Slovenija	4	0,04
Istočna Slovenija	3	0,03
Sumadija	267	2,41
Starovlaški kraj	13	0,12
Istočna Srbija	289	2,61
Južna Morava	16	0,14
Banat	1.137	10,27
Srem i Bačka	230	2,08
Kosovo	8	0,07
Austrija	11	0,10
Italija	3	0,03
Mađarska	19	0,17
Rumunija	419	3,79
ostale evropske zemlje	44	0,40
zemlje Severne Amerike	37	0,33
zemlje Južne Amerike	18	0,16
ostale vanevropske zemlje	4	0,04
nepoznato	44	0,40
UKUPNO DOSELJENO	11.067	100,00
NIJE SE SELILO	41.920	
SVEGA	52.987	

TABELA BR. 56

Rumunsko stanovništvo prema području sa koga je doseljeno
u SAF Vojvodinu, vremenu doseljenja i polu (popis 1981. godina)

		1941. i ranije	1941.- 1945.	1946.- 1960.	1961.- 1970.	1971.- 1975.	1976.- 1981.	nepoznato	UKUPNO
doseljeni iz	SV.	589	181	747	775	440	518	216	3466
drugog mesta	M.	131	59	261	299	174	191	66	1181
iste opštine	Ž.	450	122	486	476	266	327	150	2285
BiH	SV.	-	-	6	7	6	4	7	30
	M.	-	-	1	4	-	2	4	11
	Ž.	-	-	5	3	6	2	3	19
Crna Gora	SV.	-	-	2	-	-	-	-	2
	M.	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ž.	-	-	2	-	-	-	-	2
Hrvatska	SV.	4	-	17	24	13	20	7	85
	M.	1	-	2	10	4	7	3	27
	Ž.	3	-	15	14	9	13	4	56
Makedonija	SV.	1	1	2	2	1	1	-	8
	M.	1	-	1	-	-	-	-	2
	Ž.	-	1	1	2	1	1	-	6
Slovenija	SV.	1	-	1	-	-	-	-	2
	M.	1	-	1	-	-	-	-	2
	Ž.	-	-	-	-	-	-	-	-
Srbija	SV.	844	223	1292	1254	664	911	278	5466
	M.	183	44	442	416	224	314	76	1679
	Ž.	661	179	850	838	440	597	202	3787
Teritorija SAS van ter. SAF	SV.	52	15	105	121	55	94	31	473
	M.	12	5	40	47	13	46	9	172
	Ž.	40	10	65	74	42	48	22	301
Kosovo	SV.	-	-	2	2	2	2	-	6
	M.	-	-	1	1	-	-	-	2
	Ž.	-	-	1	1	2	2	-	6
Vojvodina	SV.	792	208	1165	1131	627	815	247	4585
	M.	171	79	381	368	211	268	67	1505
	Ž.	621	169	804	763	396	547	180	3400
Inostranstvo	SV.	127	27	28	19	78	116	64	459
	M.	39	6	12	2	28	48	24	162
	Ž.	88	21	15	17	50	68	40	299
Nepoznato	SV.	8	2	7	5	12	4	19	57
	M.	4	-	2	2	5	-	10	23
	Ž.	4	2	5	3	7	4	9	34
UKUPNO	SV.	1574	432	2102	2086	1214	1574	591	9575
	M.	360	109	703	733	435	562	182	3085
	Ž.	1214	325	1399	1353	779	1012	400	6490

TABELA BR. 57

Rumunsko stanovništvo prema području na koje je odseljeno
iz SAF Vojvodine, vremenu odseljenja i polu (popis 1981. godina)

		1941. i ranije	1941.- 1945.	1946.- 1960.	1961.- 1970.	1971.- 1975.	1976.- 1981.	nepoznato	UKUPNO
odseljeni iz drugog mesta iste opštine	SV.	569	181	747	775	440	518	216	3466
	M.	131	59	261	299	174	191	66	1181
	Ž.	456	122	486	476	266	327	150	2285
BiH	SV.	1	-	11	6	4	14	2	38
	M.	-	-	4	2	-	6	1	13
	Ž.	1	-	7	4	4	8	1	25
Crna Gora	SV.	3	1	2	5	4	5	2	22
	M.	1	-	2	3	-	1	-	7
	Ž.	2	1	-	2	4	4	2	15
Hrvatska	SV.	4	1	23	30	11	36	6	111
	M.	1	1	11	14	6	12	-	45
	Ž.	3	-	12	16	5	24	6	66
Makedonija	SV.	-	-	9	3	1	3	1	17
	M.	-	-	4	1	-	-	-	5
	Ž.	-	-	5	2	1	3	1	12
Slovenija	SV.	-	-	1	10	6	6	3	28
	M.	-	-	-	4	1	4	1	10
	Ž.	-	-	1	6	5	4	2	18
Srbija	SV.	940	230	1399	1331	683	926	264	5773
	M.	192	42	454	431	226	299	71	1717
	Ž.	748	188	945	900	455	627	193	4056
Teritorija SRS van ter. SAF	SV.	147	22	214	199	76	110	17	785
	M.	21	3	73	63	17	31	4	212
	Ž.	126	19	141	136	59	79	13	573
Kosovo	SV.	1	-	-	1	-	1	-	3
	M.	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ž.	1	-	-	1	-	1	-	3
Vojvodina	SV.	752	208	1185	1131	607	615	247	4985
	M.	171	39	381	368	211	268	67	1525
	Ž.	621	169	804	763	396	547	180	3460
Inostranstvo	SV.	313	58	42	47	121	174	102	857
	M.	121	25	20	22	53	78	47	366
	Ž.	192	33	22	25	68	96	55	491
Nepoznato	SV.	13	4	8	7	15	7	28	82
	M.	5	1	2	3	6	2	12	31
	Ž.	8	3	6	4	9	5	16	51
UKUPNO	SV.	1863	475	2242	2214	1285	1691	624	10294
	M.	451	128	758	779	468	593	198	3375
	Ž.	1412	347	1484	1463	817	1098	426	7019

BILANS MIGRACIJA

Migracioni bilans, odnosno razlika između broja useljenog i broja iseljenog stanovništva je jedan od dva faktora kretanja broja stanovnika. Iz prethodne dve tabele vidimo da je migracioni saldo rumunskog stanovništva, za posmatrani period, negativan. Iz podataka vidimo da je prema popisu iz 1981. godine u SAF Vojvodinu useljeno u posmatranom periodu 9.575 Rumuna, dok je istovremeno iz nje iseljeno 10.394 lica rumunske narodnosti, što čini negativan saldo od 819 lica.

Rumuni u Vojvodini imaju negativan migracioni bilans prema svim federalnim jedinicama (sem prema SAF Kosovu) i inostranstvu, što se vidi iz sledeće tabele:

TABELA BR. 58

Migracioni bilans vojvođanskih
Rumuna (popis 1981. godina)

područje	doseljeno	odseljeno	bilans
BiH	30	38	-8
Crna Gora	2	22	-20
Hrvatska	85	111	-26
Makedonija	8	17	-9
Slovenija	2	28	-26
Srbija	5.466	5.773	-307
ter. SRS van SAF	473	785	-312
Kosovo	8	3	5
Inostranstvo	459	875	-398

Ovakvo kretanje migracionog bilansa je dosta realno, a valjalo ga je očekivati jer su negativni migracioni bilansi karakteristični i za sve ostale vojvođanske narodnosti, što nam potvrđuje sledeća tabela:

TABELA BR. 59

Migracioni bilans SAP Vojvodine po narodnostima, popis 1981. godine (46, 9)

narodnost	doseljeno u SAPV	odseljeno iz SAPV	razlika	migracioni koeficijent
Albanci	1.261	586	685	2,12
Muslimani	890	418	472	2,12
Bugari	394	215	179	1,83
Srbi	108.213	118.255	-10.342	-1,09
Crnogorci	3.638	4.539	-901	-1,24
Slovaci	765	1.072	-307	-1,40
Mađari	2.124	3.142	-1.018	-1,47
Hrvati	1.019	2.925	-1.906	-1,52
Rumuni	481	798	-308	-1,64
Makedonci	682	1.238	-556	-1,81
Jugosloveni	9.781	17.881	-8.100	-1,82
Rusini	117	224	-107	-1,91
Turci	22	682	-660	-31,00
UKUPNO	132.198	145.710	-13.522	-1,10

Iz ove tabele vidimo da sve veće vojvođanske narodnosti (Mađari, Slovaci, Rumuni, Rusini) beleže negativno kretanje migracionog bilansa, i da su od Rumuna u nešto nepovoljnijem

položaju samo Rusini.

Iz svega ovoga možemo zaključiti da je rumunska narodnost u SAF Vojvodini veoma inertna, jer veoma mali broj lica u odnosu na ukupnu populaciju učestvuje u migracionim kretanjima. Tome treba dodati da je od ukupnog broja migracija njih oko 60 % vezano unutar teritorije SAF Vojvodine. U prilog tezi u niskoj prostornoj mobilnosti vojvodanskih Rumuna možemo analizirati sledeću tabelu koja prikazuje procentualno učešće pripradnika neke nacionalnosti SAPV koji se nisu selili:

TABELA BR. 60

Stanovništvo Vojvodine koje se nije selilo
po nacionalnosti za popis iz 1971. godine (37, 80)

narodnost	broj	%
Makedonci	17.000	30,8
Crnogorci	36.000	34,2
Srbi	1.089.000	45,9
Jugosloveni	47.000	47,0
Hrvati	139.000	61,3
Rusini	20.000	66,4
Mađari	424.000	66,7
Rumuni	53.000	79,1
Slovaci	72.000	79,3
UKUPNO	1.953.000	53,4

Ova tabela jasno pokazuje da su Rumuni, posle Slovaka, najnepokretljivija grupa u Vojvodini. Od ukupnog broja Rumuna,

njih 79,1 % se nije selilo, što je daleko iznad pokrajinskog proseka od 53,4 % . Pregled za Jugoslaviju takođe potvrđuje ove vrednosti, samo su Rumuni ovde na drugom mestu sa 76,8 % , odmah iza Turaka sa 77,5 % , a ispred Slovaka 75,9 % , Roma 74,3 % , Albanaca 71,0 % itd. (37, 73).

Prema tome, iz svih dosadašnjih posmatranja migracija kod rumunske narodnosti u SAP Vojvodini možemo da zaključimo da su veoma male po svom obimu, da su najzastupljeniji vidovi migracije dnevne, lokalne i posebno se ističe odlazak na privremeni rad u inostranstvo. Migratorna kretanja su uglavnom prostorno ograničena na region u kojem je lice i do tada živelo.

6. STRUKTURE I KONTINGENTI RUMUNSKOG STANOVNIŠTVA

U demografiji se izučavaju biološke, socio-ekonomske i intelektualne karakteristike stanovništva. Takvo shvatanje je usvojeno tek u savremenoj nauci, jer su mnogi naučnici pre (a neki još i danas) zastupali mišljenje da se demografija treba da bavi samo sa starosno-polnom i bračnom strukturom, dok izučavanje ostalih struktura treba da prepusti drugim naučnim disciplinama, kao što su: sociologija, ekonomija, medicina, antropologija, genetika, antropometrija, etnologija, psihologija itd. Mada ne treba zanemarivati značaj ispitivanja i ovih nauka, one ipak u centar svog interesovanja stavljaju istraživanje karakteristika pojedinaca ili preko istraživanja stanovništva posmatraju neke druge fenomene. Demografija izučava strukture stanovništva putem deskripcije, utvrđivanja tendencija u promenama, uzrocima promena i faktorima koji ih izazivaju, proučavanju zakonomernosti i prognoziranju promena i budućih struktura, utvrđivanju veza i međuzavisnosti struktura i sl.

Kod bioloških struktura su krupni rezultati postignuti u analizi starosnog i polnog sastava. Pošto se analize starosne i polne strukture zasnivaju na rezultatima potpunih statističkih zahvata, dobijeni rezultati imaju visok stepen pouzdanosti.

Socio-ekonomske strukture stanovništva se odnose na veoma širok krug i veliki broj karakteristika stanovništva, a smatra se da je ovo područje najbolje izučeno u geografsko-demografskoj analizi. Međutim, sa društveno-ekonomskim razvojem i

socio-ekonomske strukture postaju sve kompleksnije, a njihova analiza sve komplikovanija.

Intelektualne strukture su nešto slabije izučavano područje. Najviše pažnje se posvećuje pismenosti i školstvu; sprema, dok se ostale strukture ispituju samo parcijalno (24, 295-296).

BIOLOSKE STRUKTURE

Biološke strukture stanovništva su možda najtešnje povezane sa ostalim strukturama i kretanjima stanovništva. Na primer, polna struktura zavisi od pola novorođene dece, selektivnosti migracija prema polu i selektivnosti mortaliteta prema polu.

U Vojvodini prvi i treći faktor deluju bez većih specifičnosti. Broj novorođene muške dece je veći od broja ženske dece, ali je kod njih i mortalitet veći tako da se vremenom broj muškaraca i žena izjednačavaju, a u starijim godinama je redovito više žena. Imigrantska područja najčešće imaju više muškog, a emigrantska ženskog stanovništva. Ova pojava nije jasno izražena i primetnija je samo u manjim sredinama. Jedan od faktora mortaliteta su ratovi koji češće pogađaju muško stanovništvo. U Vojvodini je ovo karakteristično i tu su ratovi glavni faktor deformacije piramide starosti.

Osnovni faktori starosne strukture su natalitet, mortalitet i migracije. Natalitet deluje pozitivno, a mortalitet negativno na osobine starosne strukture. Migracije češće odnose mlado stanovništvo tako da u domicilu povećavaju, a u useljeničkom kraju smanjuju srednju starost stanovništva. Starosna struktura ujedno povratno deluje na sva tri faktora koja smo pomenuli (49, 76).

Polna struktura stanovništva

U svim posleratnim popisima stanovništva se kod vojvođanskih Rumuna javlja veći broj ženskog od muškog stanovništva. Ovaj odnos se vremenom menja u korist muškog stanovništva što možemo pratiti iz sledeće tabele:

TABELA BR. 61

Kretanje polne strukture kod vojvođanskih Rumuna prema posleratnim popisima

popis	svega	muških	ženskih	M:Ž (u %)
1948.	57.999	27.530	30.469	47,47 : 52,53
1953.	57.225	27.197	30.028	47,53 : 52,47
1961.	57.259	27.740	29.519	48,45 : 51,55
1971.	52.987	25.857	27.130	48,80 : 51,20
1981.	47.289	23.280	24.009	49,23 : 50,77

Nesrazmeru između broja pripadnika dva pola izazvali su, pre svega, dva svetska rata tokom kojih je stradalo više muškog nego ženskog stanovništva. Posledice Prvog svetskog rata nisu izražene toliko kao posledice narednog rata, jer su stradanja stanovnika bila manja. Posledice Drugog svetskog rata, koji je uzeo daleko više žrtava, vide se na podacima svih popisa stanovništva, a pogotovo na onima neposredno po završetku rata. Tokom posleratnog perioda prirodni priraštaj kod vojvođanskih Rumuna smanjio nesrazmeru između broja muškaraca i žena koju je izazvao rat, a taj trend se zadržao do danas.

Pravilo je da zbog češćeg rađanja muške dece broj muškaraca u mlađim generacijama ima prevagu. Međutim, moratilitet je kod mladog muškog stanovništva nešto veći nego kod ženskog, tako da do fertilnog doba broj pripadnika oba pola bude gotovo ujednačen. U starijoj dobi isti faktor dovodi do toga da je žensko stanovništvo brojnije. Ova razlika u korist ženskog stanovništva je veća od one koju su imali muškarci u mlađem dobu, tako da je u ukupnoj populaciji broju žena veći od broja muškaraca, a u tu se možemo uveriti sledećom tabelom:

TABELA BR. 62

Polno-starosna struktura Rumuna
u SAPV prema popisu iz 1971. godine

starost	ukupno	muških	%	ženskih	%
0-4	3.004	1.527	50,53	1.477	49,17
5-9	3.117	1.584	50,82	1.533	49,18
10-14	3.376	1.757	52,04	1.619	47,96
15-19	4.169	2.171	52,07	1.998	47,93
20-24	3.614	1.843	51,00	1.771	49,00
25-29	3.267	1.613	49,37	1.654	50,63
30-34	3.154	1.586	50,29	1.568	49,71
35-39	3.333	1.634	49,02	1.699	50,98
40-44	4.263	2.154	50,53	2.109	49,47
45-49	4.207	1.987	47,23	2.220	52,77
50-54	2.973	1.462	49,18	1.511	50,82
55-59	3.193	1.508	47,23	1.685	52,77
60-64	3.573	1.725	48,28	1.848	51,72
65 i v.	7.554	3.201	42,37	4.353	57,63
UKUPNO	52.987	25.857	48,80	27.130	51,20

Na osnovu tabele starosne i polne strukture vojvođanskih Rumuna po popisu iz 1971. godine (jer za 1981. godinu popis nije dao ove strukture prema narodnostima) možemo jasno uočiti da broj muškaraca preovlađuje u ukupnom broju stanovnika po starosnim grupama sve do grupe 20-24 godine, zatim u starosnoj grupi 25-29 godina većinu ima žensko stanovništvo, jer je ovo generacija rođenih 1942-1946, dakle za vreme rata. Potom u sledećem starosnom intervalu 30-34 godine ponovo većinu imaju muškarci, da bi je već u sledećoj starosnoj grupi prepustili ženama. Međutim, ovim se ne završava dominacija muškaraca jer ponovo u intervalu 40-44 godine imaju prednost, što je veoma interesantno jer ova starosna grupa obuhvata stanovništvo rođeno između 1927. i 1931. godine, a razlog za mušku dominaciju u ovoj grupi trebe tražiti verovatno u povećanom prirodnom priraštaju u ovom periodu. U ostalim starijim intervalima žensko stanovništvo ima stalno prednost koja se starošću posteteno povećava.

U odnosu na pokrajinsku polnu strukturu, koja je prema popisu iz 1981. godine iznosila 48,82 : 51,18 % u korist ženskog stanovništva, vidimo da je rezultat polne strukture kod rumunske narodnosti u Vojvodini znatno ujednačeniji nego u Pokrajini

TABELA BR. 63

Stope maskuliniteta u Jugoslaviji
po narodnostima za popis 1981. godine (37. 100)

Mađari	899,1
Rumuni	942,0
Rusini	948,0
Slovaci	926,0
SFRJ	964,7

U analizi polne strukture koristi se koeficijent (ili stopa) maskuliniteta, koji predstavlja odnos između broja muškog i ženskog stanovništva, a obično se iskazuje broj muškaraca na 1.000 žena. Analizirajući stopu maskuliniteta za rumunsku narodnost u SAF Vojvodini, po posleratnim popisima, dobijamo sledeće vrednosti:

TABELA BR. 64

Kretanje stope maskuliniteta kod vojvođanskih Rumuna po posleratnim popisima stanovništva

popis	stopa maskuliniteta
1948	903,54
1953	905,72
1961	939,73
1971	953,08
1981	969,64

Iz ovih podataka jasno vidimo da se nesrazmera u korist ženskog stanovništva iz popisa u popis smanjuje, tj. da su karakteristični viškovi ženskog stanovništva najveći neposredno posle rata, jer je muško stanovništvo daleko više stradalo u njemu. Kasnije se viškovi žena postepeno smanjuju zbog većeg broja muške živorođene dece (na 100 ženske živorođene dece obično se rađa 105 do 106 muške), tako da već danas muško stanovništvo ima prevagu u mlađem i mlađem sredovečnom stanovništvu. Po ovim karakteristikama se Rumuni ne razlikuju bitnije od ostalog stanovništva u Vojvodini, koje je 1981. godine imalo proporciju

48,82 : 51,18 u korist žena i stopu maskuliniteta od 954 muškarca na 1.000 žena.

U analizi polne strukture je zanimljiva i situacija u 15 rumunskih naselja u Vojvodini:

TABELA BR. 65

Polna struktura u 15 rumunskih naselja (popis 1981. godina)

naselje	ukupno	muških	ženskih	M:Ž (u %)
Lokve	3.511	1.732	1.779	49,33 : 50,67
Nikolinci	1.905	896	1.009	47,03 : 52,97
Grebenac	1.893	920	973	48,60 : 51,40
Vojvodinci	727	348	376	47,87 : 52,13
Kuštilj	1.189	563	626	47,35 : 52,65
Malo Središte	223	109	114	48,88 : 51,12
Markovac	717	345	372	48,12 : 51,88
Mesić	392	190	202	48,47 : 51,53
Ritiševo	954	454	500	47,59 : 52,41
Sočica	340	171	169	50,29 : 49,71
Straža	1.207	605	602	50,12 : 49,88
Begejci	4.289	2.067	2.222	48,19 : 51,81
Jankov Most	841	412	429	48,99 : 51,01
Uzdin	4.192	2.068	2.124	49,33 : 50,67
Barice	1.044	511	533	48,95 : 51,05

Iz ove tabele vidimo da kod važnijih rumunskih naselja dolazi do odstupanja od polne strukture za celokupnu narodnost, koja je iznosila 49,23 : 50,77, dok je prosek za ovih 15 naselja 48,61 :

51,39 % , odnosno znatno je izraženija prevaga ženskog stanovništva nad muškim. Takođe vidimo iz tabele da samo dva naselja imaju višak muškog stanovništva, Sočica i Straža, dok sva ostala imaju višak ženskog stanovništva.

Razlog za ovako stanje treba tražiti u činjenici da su posmatrana naselja gotovo sva seoska, a bitan je i faktor migracija na relaciji selo-grad, na koju se pre odlučuje muško od ženskog stanovništva.

Starosna struktura stanovništva

Starosna struktura stanovništva je jedan od najvažnijih demografskih pokazatelja struktura. Analiza starosne strukture je osnov za sva druga demografska izučavanja. U starosnoj strukturi stanovništva dolazi do izražaja demografski razvitak neke populacije u toku dužeg vremenskog perioda. Starosne grupe koje proističu iz razdoblja niskog nataliteta (kod nas Prvi i Drugi svetski rat) su brojno umanjene, što se ispoljava u starosnoj strukturi. U starosnoj strukturi se ispoljavaju i uticaji ratnih gubitaka, naročito kod onih starosnih grupa koje su najviše učestvovala u ratnim zbivanjima.

Značaj obeležja "starost" dolazi naročito do izražaja u analizi smrtnosti i fertiliteta stanovništva, u ispitavanju migracija, ali i prilikom izučavanja drugih demografskih struktura: radne snage, profesionalne i ekonomske strukture stanovništva, njegovog obrazovnog nivoa i dr.

Starosna struktura stanovništva zavisi od nataliteta, mortaliteta i migracionih kretanja. Povezanost između pomenutih demografskih pojava i starosne strukture je neposredna, ali i uzajamna, jer starosna struktura ima povratno dejstvo na natalitet, mortalitet i migraciona kretanja (24, 301-302).

Pojedini tipovi starosne strukture karakteristični su za izvesne faze u demografskom razvitku. U demografiji se pominju tri tipa: progresivni, stacionarni, i regresivni. Prema Sündbergu progresivni i biološko tip stanovništva ima 40 % starog 0-14 godina, 50 % stanovništva 15-49 godina i 10 % stanovništva starog 50 i više godina. Kod progresivnog tipa obično su natalitet i mortalitet na visokom nivou a starosna struktura je izrazito mlada. Stacionarni biološko tip čini populacija koja ima 33 % stanovništva starog 0-14 godina, 50 % stanovništva 15-49 godina i 17 % stanovništva starijeg od 50 godina. Za stacionarni tip je karakteristično da su stope nataliteta i mortaliteta izjednačene, što utiče na stvaranje specifične starosne strukture, koja se više ne odlikuje visokim udelom mladog stanovništva. Regresivni biološki tip čine one populacije kod kojih je udeo stanovništva starog 0-14 godina 20 % , stanovništva starog 15-49 godina 50 % i stanovništva starijeg od 50 godina 30 % . Kod regresivnog tipa stope fertiliteta i dalje opadaju i formira se starosna struktura koja se odlikuje sve nižim udelom mladog i mlađeg sredovečnog stanovništva. Međutim, treba naglasiti da "čistih" bioloških tipova nema kod konkretnih populacija (19, 56).

Polno-starosna struktura Rumuna
u SAPV za popis iz 1971. godine

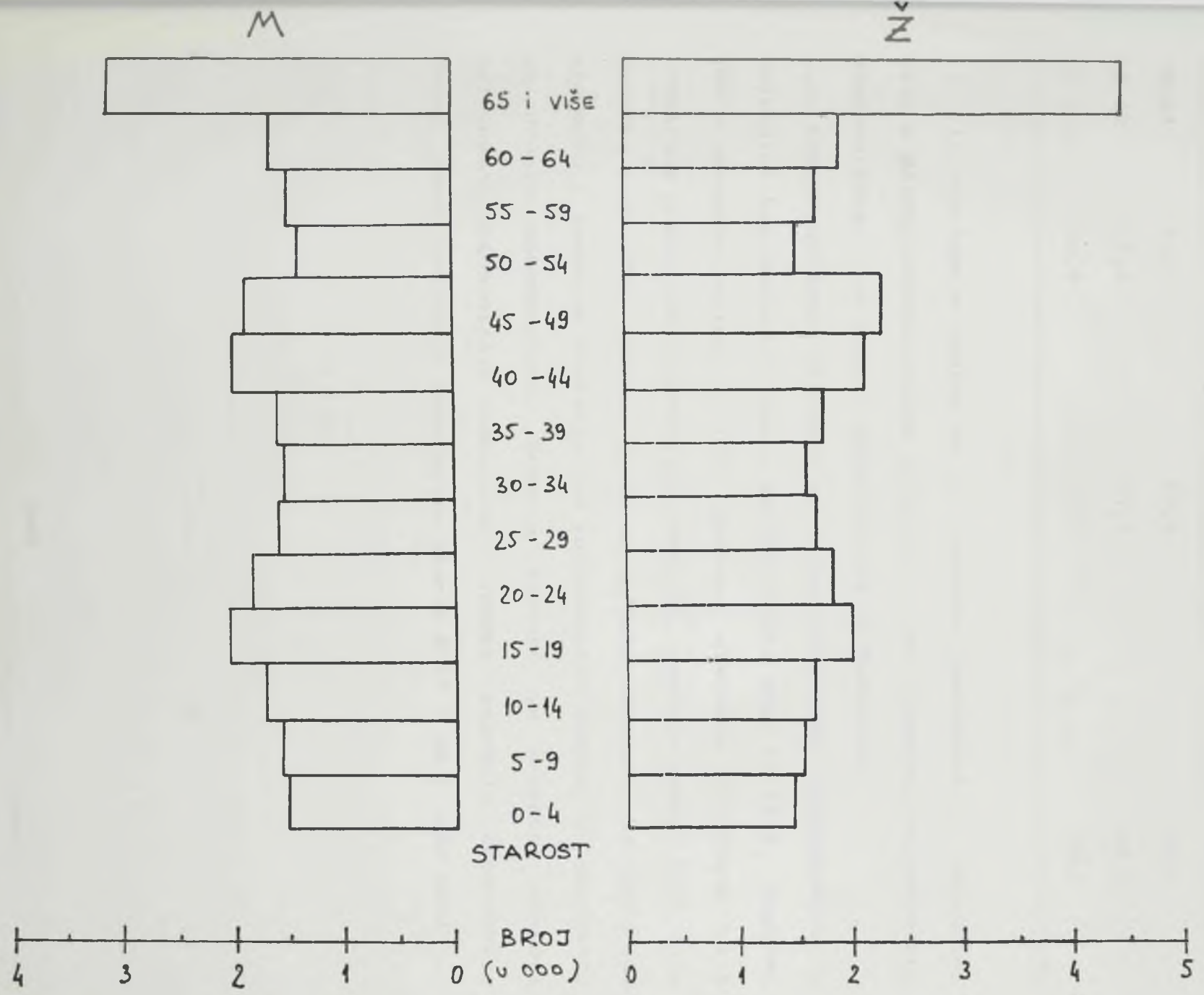

TABELA BR. 66

Tablica bioloških tipova po Sündbergu za stanovništvo Vojvodine, Vojvođanske Rumune (popis 1971.) i Rumune iz Rumunije (1975.) (33, 52)

starost	Vojvodina	Rumuni(Jugoslavija)	Rumuni(Rumunija)
0-14	21,1	17,9	25,2
15-49	54,4	49,4	60,5
50 i v.	24,4	32,7	14,3

Iz ove tabele vidimo da je rumunska narodnost u Vojvodini bila u daleko nepovoljnijem položaju i od ukupnog vojvođanskog stanovništva, i od svojih sunarodnjaka iz Rumunije.

Kod proučavanja starosne strukture rumunskog stanovništva u Vojvodini kao poslednji popis se mora uzeti onaj iz 1971. godine, jer u narednom popisu, iz 1981. godine, starosna struktura nije tretirana prema nacionalnostima. Međutim, postoje radovi koji daju podatke i za 1981. godinu, pa će mo se tako upoznati sa srednjom starošću i indeksom starenja kod vojvođanskih Rumuna, u poređenju sa drugim narodnostima. Srednja starost je prosečna starost celokupnog stanovništva (medijana) a indeks starenja predstavlja odnos između brojnosti generacija starih 0-19 i 60 i više godina.

TABELA BR. 67

Srednja starost i indeks starenja po etničkim grupama SR Srbije po popisu 1981. godine (47, 8)

narodnost	srednja starost	idneks starenja
Slovaci	38,68	0,793
Rusini	39,18	0,836
Mađari	39,64	0,941
Rumuni	39,66	0,881
Vojvodina	36,21	0,554

Iz ove tabele vidimo da su Rumuni najstarije vojvođansko stanovništvo u proseku, dok im je indeks starenja za nijansu povoljniji nego kod Mađara.

TABELA BR. 68

Srednja starost Rumuna u 15 naselja u godinama i mesecima, prema polu za popise iz 1971. i 1981. godine (43)

naselje	1971			1981		
	Sv.	M.	ž.	Sv.	M.	ž.
Lokve	37-5	36-5	38-4	39-11	39-0	40-9
Nikolinci	39-8	39-3	40-0	41-21	39-8	42-7
Grebenac	36-1	35-0	37-2	37-21	35-5	38-10
Vojvodinci	38-8	37-9	39-6	41-0	39-10	42-1
Kuštilj	39-8	38-3	40-11	41-8	40-3	42-11
Malo Središte	37-10	35-11	39-8	39-7	37-9	41-4
Markovac	41-0	39-9	42-2	41-7	39-11	43-1
Mesić	40-5	40-3	40-7	42-6	40-4	44-6
Ritiševo	38-4	37-4	39-2	40-0	38-5	41-5

Sočica	39-1	37-7	40-6	42-11	41-5	44-5
Straža	38-9	37-1	40-6	39-4	38-0	40-7
Begejci	39-6	38-3	40-7	42-2	41-2	43-2
Jankov Most	41-6	40-8	42-5	45-1	44-9	45-5
Uzdin	38-8	38-5	40-9	40-11	39-7	42-3
Barice	37-3	36-5	38-1	41-8	40-7	42-9

X	38-10	37-9	40-0	41-1	39-7	42-4

Iz ove predhodne tabele možemo da pratimo promenu srednje starosti Rumuna u njihovih 15 najvažnijih naselja, prema polu, a u godinama i mesecima. Vidimo da između pojedinih naselja postoji određena neujednačenost dobijenih vrednosti a to je svakako posledica različite starosne strukture o čemu će kasnije biti više reči. Srednja statistika za čitavu rumunsku narodnost u SAPV je 1971. godine iznosila 38 godina i 2 meseca (muškarci 37 g. i 1 m., žene 39 g. i 3 m.) dok je situacija u ovih 15 naselja još nepovoljnija i iznosila je 38 godina i 10 meseci (muški 37 g. i 9 m., žene 40 g. i 0 m.). Već u sledećem popisu vidimo da se situacija pogoršala jer beležimo povećavanje srednje starosti u svim naseljima, pa proseka za njih u 1981. godini iznosi 41 godina i 1 mesec (muški 39 g. i 7 m., žene 42 g. i 4 m.). Proučavanjem starosne strukture u ovih 15 naselja možemo sa sigurnošću tvrditi da će se ovakav trend stalnog povećavanja srednje starosti i dalje nastaviti.

Starosna struktura rumunskog stanovništva, po starosnim grupama, za popis 1971. godine je bila sledeća:

TABELA BR. 69

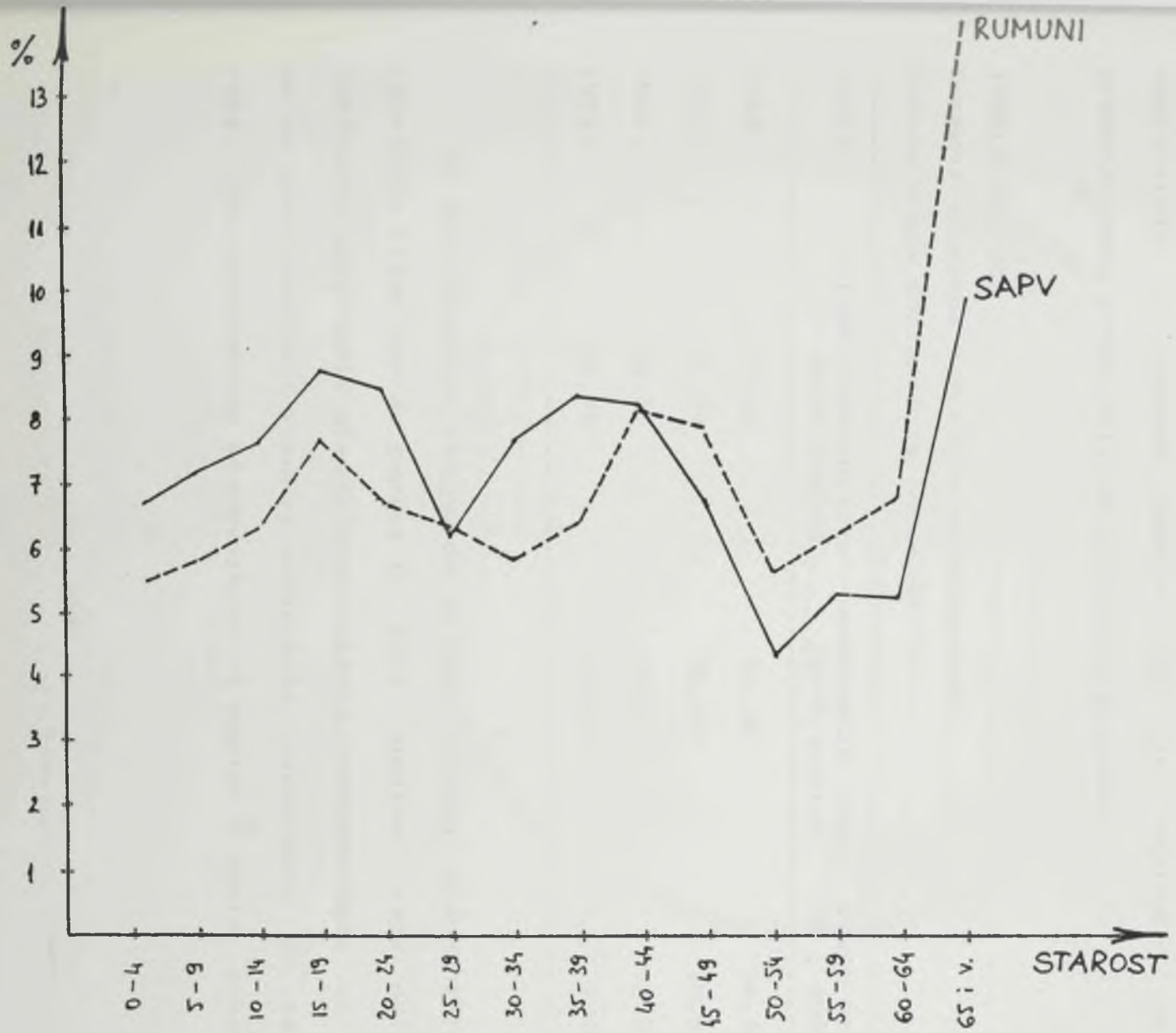
Starosna struktura Rumuna
u SAF Vojvodini (popis 1971. godine)

starost	broj lica	%
0-4	3004	5,67
5-9	3117	5,88
10-14	3376	6,37
15-19	4169	7,87
20-24	3614	6,82
25-29	3267	6,17
30-34	3154	5,95
35-39	3333	6,29
40-44	4263	8,05
45-49	4207	7,94
50-54	2973	5,61
55-59	3193	6,03
60-64	3573	6,74
65 i više	7554	14,26
UKUPNO	52987	100,00

Na osnovu ove tabele možemo da zaključimo da starosna struktura neprekidno raste do starosne grupe 20-24 godine, kada počinje da opada, što se naročito intenzivira u narednim kohortama

PRILOG BR. 14

Starosna struktura vođvodanskog i rumunskog stanovništva prema popisu iz 1971. godine

25-29 i 30-34 godine, koje su u ovom slučaju ratne generacije. Zatim starosna struktura ponovo raste do starosne grupe 40-44 godine pa ponovo počinje da opada, naročito osetno u starosnoj grupi 50-54 godine, jer ona predstavlja generaciju iz Prvog svetskog rata. Potom se vrednosti postepeno povećavaju da bi svoj maksimum dostigle u starosnoj grupi 65 i više godina, koja je ujedino i najbrojnija u starosnoj strukturi rumunske populacije u Vojvodini.

Promenu starosne strukture kod vojvođanskih Rumuna možemo analizirati iz sledeće tabele gde je starosna struktura predstavljena prema velikim starosnim grupama:

TABELA BR. 70

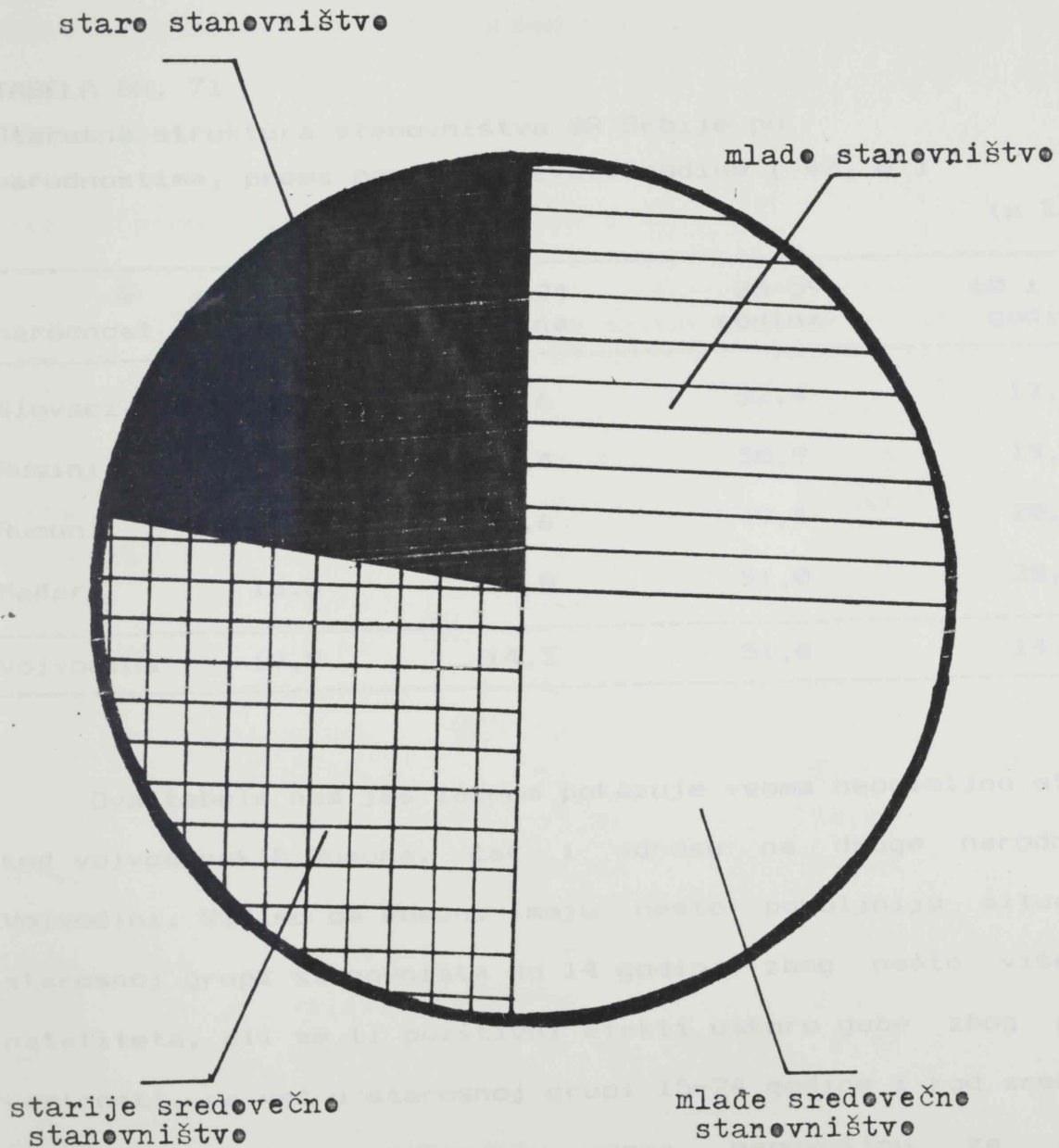
Promena starosne strukture vojvođanskih Rumuna prema posleratnim popisima

popis	mlado stanovništvo 0-19 godina	sredovečno stan. 20-59 godina	staro stan. 60 i više god.
1948.	27,48	56,18	16,34
1953.	27,39	55,97	16,64
1961.	28,39	54,41	17,20
1971.	25,79	53,21	21,00

Iz ovih podataka vidimo da je udeo mladog stanovništva bio relativno visok sve do popisa iz 1971. godine, kada dolazi do osetnijeg pada udela mladog stanovništva, odnosno kada su počeli da se gube rezultati visokog nataliteta neposredno po završetku rata. Udeo sredovečnog stanovništva iz popisa u popis opada, dok

PRILOG BR. 15

Starosna struktura rumunskog stanovništva u SAPV
prema velikim starosnim grupama za popis 1971. god.

udeo starog stanovništva ima konstantan porast tokom čitavog posmatranog perioda.

Sa situacijom u 1981. godini ćemo se upoznati pomoću sledeće tabele gde je dato i poređenje sa ostalim vojvođanskim narodnostima i celokupnom vojvođanskom populacijom, po velikom starosnom grupama:

TABELA BR. 71

Starosna struktura stanovništva SR Srbije po narodnostima, prema popisu iz 1981. godine (47, 8)

(u %)

narodnost	0-14 godina	15-24 godina	25-59 godina	60 i više godina
Slovaci	16,1	13,6	52,4	17,9
Rusini	16,5	13,4	50,9	19,2
Rumuni	17,2	12,6	49,5	20,7
Mađari	16,3	12,8	51,0	20,9
Vojvodina	19,9	14,3	51,0	14,8

Ova tabela nam ješ jednom pokazuje veoma nepovoljnu strukturu kod vojvođanskih Rumuna, čak i u odnosu na druge narodnosti u Vojvodini. Vidimo da Rumuni imaju nešto povoljniju situaciju u starosnoj grupi stanovništva do 14 godina, zbog nešto više stope nataliteta, ali se ti pozitivni efekti uskoro gube zbog povećane smrtnosti, pa već u starosnoj grupi 15-24 godine i kod sredovečnog stanovništva imamo situaciju veoma nepovoljnu za rumunsku narodnost u Vojvodini. Takođe je staro stanovništvo, preko 60 godina, veoma zastupljeno što dalje pogoršava ionako lošu starosnu

strukuru. Ako pad fertiliteta stanovništva i dalje bude prisutan u ovoj meri, onda se može postaviti pitanje daljeg normalnog obnavljanja stanovništva, jer zamena generacija više nije obezbeđena. Ovakva starosna struktura svrstava vojvođanske Rumune u duboko regresivni biološki tip.

Situaciju po naseljima možemo pretiti iz sledeće tabele, po velikim starosnim grupama, prema popisu iz 1981. godine:

TABELA BR. 72

Starosna struktura u 15 rumunskih naselja prema popisu 1981. godine (63)

(u %)

naselje	mlado stan. 0-19 godina	mlađe sredov. 20-39 godina	starije sred. 40-59 godina	staro 60 i više
Lokve	23,22	26,83	28,89	21,06
Nikolinci	21,56	25,08	30,74	22,62
Grebenac	27,20	27,10	27,67	18,13
Vojvodinci	23,09	26,01	27,82	23,08
Kuštilj	21,75	25,66	30,00	22,59
Malo Središte	21,62	28,83	29,28	20,27
Markovac	21,36	26,45	28,42	23,77
Mesić	20,56	26,48	28,53	24,43
Ritiševo	21,72	28,75	28,96	20,57
Sočica	18,34	23,96	34,03	23,67
Straža	23,43	27,62	29,64	19,31
Begejci	20,44	24,43	30,47	24,66
Jankov Most	16,77	22,59	33,65	26,99
Uzdin	21,67	26,26	29,95	22,12
Barice	18,95	27,98	30,30	22,77
X	21,30	26,57	29,79	22,29

Pregled po naseljima takođe pokazuje veoma nepovoljnu starosnu strukturu Rumuna. Najbrojnije je staro sredovečno stanovništvo i mlađe sredovečno stanovništvo, zatim dolazi staro stanovništvo dok je najmanje mladog stanovništva. Mlado stanovništvo po svom udelu kod Rumuna daleko zaostaje za pokrajinskom vrednošću od 26,75 % (takođe popis 1981. godine), mlađe sredovečno stanovništvo je takođe u manjku u odnosu na pokrajinsku populaciju (29,77 %), starije sredovečno stanovništvo je dosta ujednačeno sa Pokrajinom (28,25 %), dok je staro stanovništvo daleko veće kod Rumuna nego što je slučaj u SAPV (14,82 %).

Vrednosti za naselja su dosta neujednačena, najpovoljnija situacija je u Lokvama, Grebencu i Straži, dok je starosna struktura najnepovoljnija u Sočici, Jankovom Mostu i Baricama.

KONTINGENTI STANOVNIŠTVA

Kontingenti stanovništva su određene starosne ili starosno-polne skupine stanovništva koje je potencijalni učesnik u nekim socio-ekonomskim ili intelektualnim strukturama, ili u nekim drugim pojavama stanovništva. Kontingenti stanovništva direktno zavise od starosne i polne strukture. Popisi stanovništva daju podatke za izdvajanje nekoliko kontingenata, od kojih ćemo ovde spomenuti samo tri koja najviše interesuju geografiju stanovništva. To su kontingent predškolske dece, školske i omladine, ženski fertilni kontingent i kontingent radnog stanovništva.

Kontingent predškolske dece, školske dece i omladine

Kontingent predškolske dece obuhvata svo stanovništvo do sedme godine starosti i značajan je kako za trenutno planiranje kapaciteta i organizaciju predškolskih ustanova, tako i za planiranje budućih kapaciteta osnovnih škola. Broj ove dece kod rumunske narodnosti u Vojvodini se tokom popisa kretao ovako:

<u>popis</u>	<u>broj</u>	<u>% od ukupnog stanovništva</u>
1953.	6.209	10,85
1961.	5.906	10,31
1971.	4.562	8,61

Iz ovih podataka vidimo da se broj predškolske dece kod Rumuna u Vojvodini iz popisa u popis smanjuje i sa sigurnošću možemo tvrditi da se ovaj trend javlja i u popisu iz 1981. godine za koji, međutim, nemamo podataka.

Kontingent školske dece, koji obuhvata svu decu staru od 7-14 godina je izgledao ovako:

<u>popis</u>	<u>broj</u>	<u>% od ukupnog stanovništva</u>
1953.	5.788	10,11
1961.	6.335	11,31
1971.	4.934	9,31

Ovi podaci pokazuju da je broj ove dece bio u porastu do popisa 1961. godine a zatim udeo ovog kontingenta opada. Ovaj porast do 60-tih godina je posledica nešto višeg nataliteta u prvim posleratnim godinama. Međutim za popis iz 1981. godine bi svakako trebalo očekivati dalji pad udela ovog kontingenta.

Rede se analizira kontingent omladine srednjoškolskog i studentskog uzrasta, odnosno stanovništvo staro od 15 do 27 godina, ali su takve analize korisne i to posebno sa aspekta dobi uključivanja omladine u grupu aktivnog stanovništva. Kod ove grupe situacija se kretala na sledeći način:

<u>popis</u>	<u>broj</u>	<u>% od ukupnog stanovništva</u>
1953.	10.337	18,06
1961.	9.122	15,93
1971.	9.417	17,77

Vidimo da sada opet imamo sličnu situaciju, prvo pad a zatim povećanje, što je sasvim razumljivo jer se radi o onim istim generacijama rođenim neposredno posle rata, u vreme visokog nataliteta, koje su 1961.godine bile u kontingentu školske dece, a 1971. godine se ova generacija našla u kontingentu omladine. Iako nemamo vrednosti za popis iz 1981. godine, ipak možemo sa velikom sigurnošću da prognoziramo dalji pad udela ovog kontingenta, pošto smo prethodno pogledali kretanje prirodnog priraštaja od sredine 50-tih do sredine 60-tih godina i videli da su njegove vrednosti znatno niže u odnosu na period po završetku rata.

Situaciju za 1981. godinu mogu da nam ilustruju pokazatelji za važnija rumunska naselja u Vojvodini:

TABELA BR. 73

Kontingenti predškolske, školske dece i omladine u 15 rumunskih naselja (popis 1981.)

naselje	predškolska deca		školska deca		omladina	
	broj	%	broj	%	broj	%
Lokve	285	8,12	310	8,83	592	16,86
Nikolinici	148	7,77	151	7,73	288	15,12
Grebenac	204	10,78	184	9,72	331	17,49
Vojvodinci	50	6,88	58	7,98	99	13,62
Kuštilj	70	5,89	113	9,50	176	14,80
Malo Središte	20	8,97	18	8,07	34	15,25
Markovac	50	6,97	56	7,81	123	17,15
Mesić	24	6,12	30	7,65	68	17,35
Ritiševo	70	7,34	73	7,65	166	17,40
Sočica	20	5,88	19	5,59	59	17,35

Straža	102	8,45	101	8,37	201	16,65
Begejci	297	6,92	317	7,39	659	15,36
Jankov Most	46	5,47	60	7,13	95	11,30
Uzdin	287	6,85	373	8,90	673	16,05
Barice	61	5,84	80	7,66	181	17,34

Na osnovu ovih podataka možemo konstatovati da postoji znatna razlika između pojedinih naselja, ali smo to mogli očekivati pošto smo se ranije upoznali sa starosnom strukturom ovih naselja. Mnogo je interesantnije pokušati na osnovu ovih podataka povući paralelu sa pokrajinskim vrednostima, za popis iz 1981. godine;

	<u>Rumuni</u>	<u>SAFV</u>
-predškolska deca	7,22 %	9,33 %
-školska deca	7,58 %	10,01 %
-omladina	15,94 %	18,78 %

Prema ovome vidimo da sva tri kontingenta imaju osetno manje vrednosti od pokrajinskog proseka, a takođe u odnosu na popis iz 1971.godine zabeležen je kod sve tri grupe pad. Mada ove vrednosti nemožemo smatrati egzaktnim ipak ih u globalu možemo uzeti kao smernice za kretanje vrednosti ovih kontingenata u narednom periodu, gde treba očekivati dalji pad zbog nepovoljne starosne strukture i sve nižih vrednosti za prirodni priraštaj.

Ženski fertilni kontingent

Ženski fertilni kontingent čine žene stare između 15 i 49 godina. To su žene koje učestvuju u reprodukciji stanovništva, a njihova brojnost je jedan od faktora nataliteta jer one zapravo predstavljaju biološku osnovu reprodukcije jedne populacije. Unutar ove grupe žena u reprodukciji najaktivnije učestvuju one koje su stare između 22 i 27 godina. Kretanje fertilnog kontingenta kod Rumuna u Vojvodini je bilo sledeće:

<u>popis</u>	<u>broj</u>	<u>% od ukupnog stanovništva</u>
1953	14420	25,19
1961	13570	23,70
1971	13019	24,57

Ove oscilacije nije teško objasniti ako se konsultuju promene kod piramide starosti. Odmah posle rata fertilni kontingent bio je povoljan za obezbeđenje visokog nataliteta. U njega je odmah posle rata stupilo žensko stanovništvo rođeno posle Prvog svetskog rata kada je natalitet bio visok. Ove žene su posle Drugog svetskog rata bile stare od 15 do 30 godina, odnosno najaktivnije su učestvovala u reprodukciji stanovništva. Ovakva starosna struktura ženskog fertilnog kontingenta bila je jedan od najvažnijih faktora što je natalitet posle Drugog svetskog rata čitavu deceniju imao dosta više stope.

Posle osam godina u fertilnu starost stupaju žene rođene u vreme Drugog svetskog rata, u vreme niskog fertiliteta. Te

generacije su malobrojne i to je vreme kada započinje konstantno opadanje nataliteta koje ni kasnije nije zaustavljeno, mada je fertilni kontingent povećan.

Početkom 70-tih godina u fertilni kontingent stupaju žene rođene posle Drugog svetskog rata, kada je rađanje bilo veće. Povećanje ovog kontingenta je omogućilo da natalitet jedno vreme stagnira (49, 83-84).

U 80-tim godinama struktura ovog kontingenta biće još nepovoljnija a i da nema drugih nepovoljnih faktora može se očekivati dalji pad nataliteta. Međutim, biološki uslovi reprodukcije biće sve nepovoljniji, jer će glavni teret reprodukcije snositi generacije rođene u vreme konstantnog opadanja nataliteta. Sa situacijom u 1981. godini ćemo se upoznati iz podataka za 15 rumunskih naselja:

TABELA BR. 74

Fertini kontingent u 15 rumunskih naselja (popis 1981. godine; 63)

naselje	broj	% od ukupnog stanovništva
Lokve	790	22,50
Nikolinci	441	23,15
Grebenac	446	23,56
Vojvodinci	156	21,46
Kuštilj	260	21,87
Malo Središte	44	19,73
Markovac	151	21,06
Mesić	87	22,19
Ritiševo	231	24,21

Sočica	72	21,18
Straža	271	22,45
Begejci	948	22,10
Jankov Most	167	19,86
Uzdin	940	22,42
Barice	243	23,28

Prosek za ovih 15 naselja iznosi 22,07 % što predstavlja pad u odnosu na poslednji popis iz 1971. godine za 2,5 % . Ova prosečna vrednost je takođe niža i od pokrajinske vrednosti za popis 1981. godine, a koja je iznosila 24,42 % . Primetna je i dosta velika neujednačenost između samih naselja ali je to saglasno starosnoj strukturi ovih naselja, pa je ovu pojavu valjalo očekivati.

Kontingent radnog stanovništva

Ovaj kontingent čine muškarci stari od 15 do 65 godina i žene stare od 15 do 60 godina. Iz ove grupe se regrutuje aktivno stanovništvo. Mlađe i starije stanovništvo od ove grupe privređuje retko tako ih možemo u grubljim analizama potpuno apstrahovati. Ovaj kontingent služi za analizu koja se vrši sa strukturama stanovništva po aktivnostima i pomoću njega utvrđujemo rezere radne snage. Sem toga, muški deo ove grupe podleže vojnoj obavezi, a ženski učestvuje u aktivnostima civilne zaštite, tako da je interesantan i sa tog aspekta. Inače, veliki radni kontingent je

jedan od prvih znakova starenja populacije.

Broj rumunskog stanovništva koji se nalazio u ovoj grupi kretao se ovako:

<u>popis</u>	<u>broj</u>	<u>% od ukupnog stanovništva</u>
1953	40.434	70,64
1961	36.396	63,56
1971	33.898	63,97

Vidimo da apsolutni broj ovog stanovništva neprekidno opada, dok udeo u ukupnoj populaciji varira, prvo opada a zatim raste.

Ovakvo kretanje se može objasniti slično kao i promene kod ženskog fertilnog kontingenta, jer im se starosne kohorte (grupe) najvećim delom poklapaju. Znatno više vrednosti prvog popisa su rezultat toga što su u kontingent radnog stanovništva stupile generacije rođene posle Prvog svetskog rata, kada je stopa prirodnog priraštaja bila dosta visoka. Sledeći popis beleži znatan pad zbog generacija rođenih u vreme Drugog svetskog rata, u doba veoma niskog nataliteta. U vreme 70-tih godina, u vreme poslednjeg popisa za koji imamo egzaktno podatke, u radni kontingent stupaju generacije rođene posle rata, ali to ne povećava apsolutni broj ovoga stanovništva već samo njegov udeo u ukupnom stanovništvu, pošto je prirodni priraštaj već početkom 50-tih godina bio na nultom nivou, a i početkom 70-tih godina naglo počinje da opada broj Rumuna u Vojvodini, što se svakako odrazilo i na broj lica u ovom kontingentu.

Situaciju početkom 80-tih godina ćemo pokušati da ilustrujemo podacima o učešću radnog kontingenta u ukupnom stanovništvu za 15 naselja u kojima rumunska narodnost ima najveću apusulutnu većinu, prema podacima iz popisa za 1981. godinu.

TABELA BR. 75

Kontingenti radnog stanovništva, prema polu,
u 15 rumunskih naselja (popis 1981. godina)

naselje	muško		žensko		ukupno	
	broj	%	broj	%	broj	%
Lokve	1.166	33,21	1.082	30,82	2.248	64,03
Nikolinci	600	31,50	601	32,04	1.201	63,54
Grebenac	618	32,65	586	30,95	1.204	63,60
Vojvodinci	243	33,43	219	30,12	462	63,55
Kuštilj	385	32,38	371	30,20	756	63,58
Malo Sred.	79	35,43	65	29,14	144	64,57
Markovac	236	32,91	214	29,85	450	62,76
Mesić	123	31,38	127	32,40	250	36,78
Ritiševo	324	33,96	313	32,81	637	66,77
Sočica	125	36,76	107	31,48	232	68,24
Straža	405	33,55	378	31,32	783	64,87
Begejci	1.430	33,34	1.327	30,94	2.757	64,28
Jankov M.	279	33,17	256	30,44	535	63,61
Uzdin	1.418	33,83	1.289	30,75	2.707	64,58
Barice	360	34,48	334	32,00	694	66,48

Prosek za ova naselja iznosi 64,49 % što pretstavlja porast u odnosu na popis iz 1971. godine od oko 0,5 %. Interesantno je da je ovaj prosek za naselja veći i od pokrajinske vrednosti, koja je prema istom popisu iznosila 63,99 % . Muško stanovništvo ima udeo od 33,47 % (SAPV 32,41 %) a žensko 31,02 % (SAPV 31,58 %). Međutim, pošto se ovde radi uglavnom o seoskom stanovništvu, koje ima svoje određene specifičnosti, ne bi trebali ove podatke uzimati kao egzaktno već bi mogli reći da udeo radnog stanovništva stagnira i da se kreće u granicama pokrajinske vrednosti.

Kao i kod ženskog fertilnog kontingenta sve starosne grupe neučestvuju podjednako u privređivanju. Stanovništvo mlađe od 20 godina sve češće pohađa srednje škole, a stanovništvo staro 20 do 24 godine je na studijama, tako da time odlazu stupanje u grupu aktivnog stanovništva. Stariji članovi ovog kontingenta istupaju jednim delom iz grupe aktivnih iz zdravstvenih razloga i prelaze u grupu izdržavanog stanovništva ili u lica sa ličnim prihodom. Ovde su značajne razlike u pojedinim grupama delatnosti. U primarnim zanimanjima, odnosno u seoskim sredinama, mladi ljudi počinju ranije da privređuju, a stariji stanovnici kasnije prestaju da se bave poljoprivredom. U drugim delatnostima, pogotovo kod zaposlenog stanovništva, školovanje sprečava ljude da ranije stupe na posao, a odlazak u penziju ranije ih isključuje iz grupe aktivnih lica.

Učešće ženskog dela radnog kontingenta u privređivanju zavisi od niza faktora. Najvažniji su struktura privrede, položaj u zanimanju, navike i običaji. Žensko stanovništvo gradskih populacija često je isključeno iz privređivanja zbog rađanja i

podizanja dece (43, 86).

Ovi faktori i problemi sve neposrednije deluju i na rumunsko stanovništvo što se sve više oseća preko ekonomskih pokazatelja, to jest sve većeg zaostajanja rumunskih sela u privrednom i ekonomskom pogledu. Za očekivanju je u narednom periodu nastavljanje ovakvih tendencija, ako ne i njihovo intenziviranje.

SOCIO-EKONOMSKE STRUKTURE

U socio-ekonomske strukture spada niz dosta raznorodnih osobina stanovništva. One koje prvenstveno interesuje geografija stanovništva su aktivnost, delatnost, položaj u zanimanju, sektor vlasništva, bračno stanje i domaćinstva. O migracionim osobinama stanovništva, koje takođe spadaju u ovu grupu struktura, već je bilo reći pa se više nećemo zadržavati na njima.

Aktivnost stanovništva

Najopštija statistička podela stanovništva u ekonomskom smisli je podela prema aktivnostima. Ova podela dozvoljava, s jedne strane detaljnije sagledavanje i ispitivanje ekonomskih, bioloških, kulturno-socialnih i drugih obeležja aktivnog stanovništva, a sa druge strane povezano posmatranje aktivnog stanovništva i izdržavanog stanovništva zavisnog od pojedinih kategorija aktivnih. Celokupno stanovništvo grupisano je u tri osnovne kategorije:

1. aktivno stanovništvo
2. lica sa ličnim prihodom
3. izdržavano stanovništvo

U aktivno stanovništvo svrstana su lica koja obavljaju neko aktivno zanimanje (uključujući i lica koja povremeno ne obavljaju svoje zanimanje, jer su ne zaposlena, ispunjavaju vojnu obavezu, lišena slobode i sl., a pre toga su obavljala aktivno zanimanje) i

na taj način obezbeđuju sredstva za život.

U grupu lica sa ličnim prihodom su uključena ona lica koja ne obavljaju aktivno zanimanje nego žive od prihoda koji potiču iz njihovog ranijeg rada ili aktivnosti (lični penzioneri, invalidski i sl.), odnosno aktivnosti nekog člana njihove uže porodice (porodični penzioneri). U ovu grupu su uključeni i stanovnici koji žive od dohotka iz privatne svojine (rentjeri, uživaoci imanja) ili od raznih oblika društvene pomoći (uživaoci socijalne pomoći, stipendisti, lica izdržavana u domovima i sl.).

U izdržavano stanovništvo uključena su lica koja nemaju sopstvenih prihoda od kojih bi se izdržavala, nego ih izdržavaju roditelji, rođaci ili druga lica, a u ovu grupu pretežno spadaju deca, đaci, studenti, domaćice, lica nesposobna za rad, još nezaposlena lica i dr.

Struktura stanovništva kod Rumuna u Vojvodini se kretala ovako:

TABELA BR. 76

Struktura rumunskog stanovništva u Vojvodini
prema aktivnostima u posleratnom periodu

popis	aktivni		lica sa lič. pr.		izdržavani	
	broj	%	broj	%	broj	%
1953	31.619	55,24	864	1,51	24.753	43,25
1961	29.522	51,56	1.224	2,14	26.513	46,30
1971	27.923	52,70	1.876	3,54	23.188	46,76

Vidimo da su aktivna lica i izdržavana lica u direktnoj suprotnosti, odnosno kada broj aktivnih opada onda broj

izdržavanih raste i obrnuto. Takođe je uočljivo da u 1961. godini imamo pad aktivnih i povećanje izdržavanih, što je posledica većeg prirodnog priraštaja neposredno posle rata a oni su se u ovo vreme nalazili u grupi izdržavanih. U sledećem popisu situacija se u potpunosti menja, reste broj aktivnih a opada broj izdržavanih, zato što su sad brojčano jače generacije iz posleratnih godina prešle iz izdržavanog stanovništvo u aktivno.

Interesantna je i polna struktura ove tri grupe koja se prema popisu iz 1971. godine kretala ovako: u grupi aktivnih je bilo 64,56 % muškaraca i 35,44 % žena, lica sa ličnim prihodom čine 50,48 % muškarci i 49,52 % žene, a u izdržavanom stanovništvu su 29,69 % muškarci a 70,31 % žene.

Iz ovih podataka vidimo da je tokom sva tri popisa aktivno stanovništvo bilo najzastupljenije. Udeo aktivnog stanovništva kod Rumuna 1971. godine je iznosio 52,7 % što je znatno više od pokrajinske vrednosti koja je za isti popis iznosila 42,7 % . U odnosu na druge narodnosti u Vojvodini Rumuni imaju veći udeo aktivnog stanovništva (Mađari 43,7 % , Slovaci 46,1 % , Rusini 51,2 %) i po ovoj karakteristici se nalaze na drugom mestu, odmah posle Bugara (55,8 %), u Jugoslaviji. Razloge za ovako visok udeo aktivnog stanovništva treba tražiti u činjenici da su Rumuni uglavnom poljoprivredno stanovništvo i u njihovoj starosnoj strukturi (37, 128).

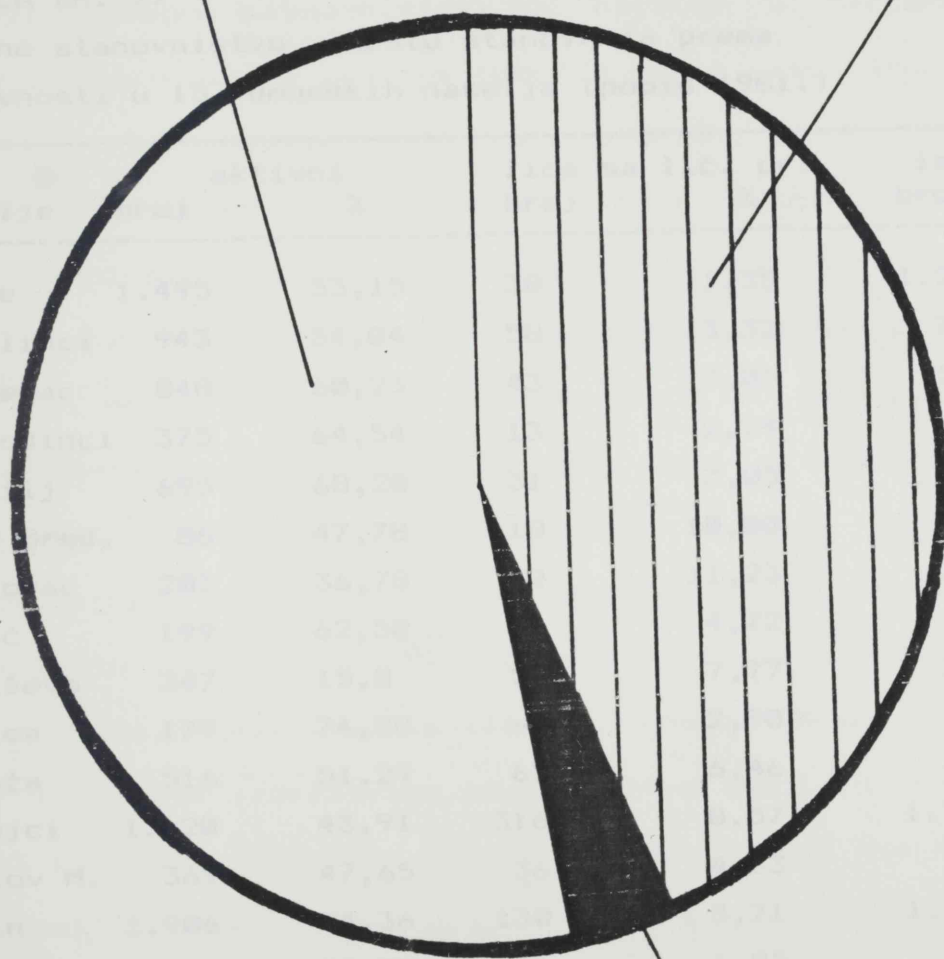
Na ovakvo kretanje utiče niz prirodnih (prirodni priraštaj, polno-starosna struktura) i društvenih faktora (istorijsko nasleđe, struktura privrede, stepen privrednog razvitka, sistem obrazovanja, obrazovna struktura, navike populacije, migraciona

PRIOLOG BR. 16

Struktura rumunskog stanovništva u SAPV
prema aktivnostima (popis 1971. godina)

Aktivno stanovništvo

Izdržavano stanovništvo

Lica sa ličnim prihodom

kretanja i sl.). Foredeći ove podatke veću pažnju moramo obratiti na prirodne faktore, jer su oni ti koji uslovljavaju razliku, dok su društveni faktori u Vojvodini dosta ujednačeni pa je njihovo dejstvo manje.

Od 15 najvažnijih rumunskih naselja u Vojvodini struktura stanovništva prema aktivnostima, za popis iz 1971. godine, je sledeća:

TABELA BR. 77

Ukupno stanovništvo u mestu stanovanja prema aktivnosti u 15 rumunskih naselja (popis 1981.)

naselje	aktivni		lica sa lič. pr.		izdržavani	
	broj	%	broj	%	broj	%
Lokve	1.495	53,15	38	1,35	1.280	45,50
Nikolinici	943	54,04	58	3,32	744	42,64
Grebenac	848	60,23	43	3,05	517	36,72
Vojvodinci	375	64,54	13	2,24	193	33,22
Kuštij	695	68,20	31	3,05	293	28,75
Malo Sred.	86	47,78	18	10,00	76	42,22
Markovac	203	36,78	62	11,23	287	51,99
Mesić	199	62,58	15	4,72	104	32,70
Ritiševo	347	15,8	52	7,77	270	40,36
Sočica	179	74,28	7	2,90	55	22,82
Straža	516	51,29	65	6,46	425	42,25
Begejci	1.620	43,91	316	8,57	1.753	47,52
Jankov M.	369	47,65	36	4,33	399	48,02
Uzdin	1.906	54,36	130	3,71	1.470	41,92
Barice	430	52,38	16	1,95	375	45,67
X		54,87		4,98		40,15

Iz ovih podataka vidimo ogromnu neujednačenost između pojedinih naselja. Grupa aktivnog stanovništva ima najveće učešće u Kuštilju, Sočici, Vojvodincima, Mesiću i Grebenci, dok je najmanje aktivnih u Markovcu, Begejcima, Jankovom Mostu i Malom Središtu.

Što se tiče grupe lica sa ličnim prihodom i ovde je prisutna velika neujednačenost. Raspon učešća ove grupe se kreće od 1,35 % u Lokvama do 11,32 % u Markovcu.

Izdržavanog stanovništva je najviše u Markovcu, Jankovom Mostu i Begejcima, a ova tri naselja imaju više izdržavanog nego aktivnog stanovništva, što je naročito drastično izraženo u Markovcu, gde pored velikog udela lica sa ličnim prihodom imamo i veliki broj stanovnika na privremenom radu u inostranstvu.

Ako bi ovako dobijene proseke nadovezali na prethodni popis videli bi da su se osnovne tendencije započete početkom 70-tih godina održale početkom 80-tih. Udeo aktivnog stanovništva i dalje raste, takođe lica sa ličnim prihodom, dok se udeo izdržavanog stanovništva i dalje smanjuje. U poređenju sa Pokrajinom Rumuni i dalje imaju znatno više aktivnog stanovništva (Rumuni 54,9 % , SAPV 43,8 %), manje lica sa ličnim prihodom (Rumuni 5,0 % , SAPV 11,4 %) i manje izdržavanog stanovništva (40,1 % kod Rumuna, a 44,8 % za SAPV). Ovakvo menjanje strukture stanovništva prema aktivnostima možemo očekivati i u narednom periodu kod Rumuna (povećavanje aktivnih i lica sa ličnim prihodom, a smanjivanje izdržavanih) s obzirom na njihovu starosnu strukturu i kretanje prirodnog priraštaja.

Interesantna je analiza angažovanosti (iskorišćenosti) radnog kontingenta. Angažovanost radnog kontingenta se ispituje udelom aktivnog stanovništva u ukupnom broju lica u radnom kontingentu. Ova demografska pojava beleži kod Rumuna sledeće kretanje:

<u>popis</u>	<u>angažovanost (u %)</u>
1953.	78,20
1961.	81,11
1971.	82,37

Iz ovih podataka vidimo da tokom čitavog perioda angažovanost radnog kontingenta se povećava, što je uslovljeno pretežno prirodnim faktorima, pre svega polno-starosnom strukturom i prirodnim priraštajem. Negativna dejstva ekonomskih faktora, a tu se pre svega misli na prestrukturiranje poljoprivrednog stanovništva u nepoljoprivredne delatnosti i prelazak aktivnih iz kategorije samostalnih privrednika u kategoriju zaposlenih, čime je smanjen broj takozvanih pomažućih članova domaćinstva, koji su se u popisima stanovništva izjašnjavali kao aktivni, zatim produžavanje školovanja, prevremeno penzionisanje i sl., nisu u većoj meri došli do izražaja kod vojvođanskih Rumuna, odnosno prirodni faktori su odneli prevagu nad društvenim.

Prema poslednjem popisu iz 1971. godine angažovanost radnog kontingenta kod vojvođanskih Rumuna je iznosila 82,37 % , što je znatno više od pokrajinske angažovanosti za isti popis koja je iznosila 64,6 % . Razloge za ovako veliku razliku treba tražiti u visokom stepenu ruralnosti kod Rumuna.

Pošto podatke za rumunsku narodnost popis iz 1981. godine ne daje mi ćemo pokušati da se sa daljom situacijom upoznamo analizirajući ponovo vrednosti za 15 rumunskih naselja:

TABELA BR. 7B

Angažovanost radnog kontingenta u 15 rumunskih naselja (popis 1981. godina)

naselje	radni kontingent	aktivni	angažovanost radnog kontingenta (%)
Lokve	2.248	1.495	66,50
Nikolinci	1.201	943	78,52
Grebenac	1.204	848	70,43
Vojvodinci	462	375	81,17
Kuštilj	756	695	91,93
Malo Središte	144	86	59,72
Markovac	450	203	45,11
Mesić	250	199	79,60
Ritiševo	637	347	54,47
Sučica	232	179	77,16
Straža	783	516	65,90
Begejci	2.757	1.620	58,76
Jankov Most	535	396	74,02
Uzdin	2.707	1.906	70,41
Barice	694	430	61,96

Iz ovih podataka, pored hronične neujednačenosti vrednosti, vidimo da čka pet naselja imaju niže vrednosti za angažovanost radnog kontingenta od pokrajinske vrednosti, koja je za popis 17

1981. godine iznosila 63,1 % . Srednja vrednost za ovih 15 naselja iznosi 69,04 % , pa možemo konstatovati veoma veliki pad u odnosu na prethodni popis, odnosno tokom 70-tih godina su ekonomski faktori počeli znatno snažnije da deluju nadjačavajući prirodne, tj. rumunsku narodnost su zahvatili oni proseci koji su počeli kod pokrajinske populacije još krajem 50-tih godina.

Što se tiče naselja vidimo da su visoke vrednosti na nivou popisa iz 1971. godine zadržala samo manja i zabačenija naselja kao što su Kuštilj, Vojvodinci i Mesić, dok su kod svih ostalih primetne znatno niže vrednosti. Ovaj pad možemo očekivati da će se nastaviti i u narednom periodu, jer se prirodni faktori ne mogu znatnije promeniti za razliku od ekonomskih koji će sve snažnije delovati.

Delatnost

Aktivno stanovništvo se bavi nizom delatnosti koje su zbog lakše analize svrstane u grupe. Zastupljenost pojedinih grupa delatnosti dosta je sigurno merilo za određivanje strukture privrede i stepena privrednog razvitka nekog kraja kao i tipa naselja. Međutim, u našim popisima ova demografska pojava se retko javlja, a i kada je ima obično se javlja različita klasifikacija zanimanja, tako da se podaci iz više popisa jako teško mogu porediti. Popis iz 1981. godine ne registruje aktivno rumunsko stanovništvo po delatnostima, već nam daje podatke za aktivno rumunsko stanovništvo prema zanimanju i polu:

TABELA BR. 79

Aktivno rumunsko stanovništvo u Vojvodini
prema zanimanju i polu (popis 1981. godina)

zanimanje	muški	ženski	svega	
			broj	%
poljoprivrednici i srod. rad.	8.385	5.426	13.811	67,86
ribari i lovci	16	-	16	0,08
šumski radnici	24	2	26	0,13
poljoprivrednici	8.345	5.424	13.769	67,86
rudari, industr. i sr.rad.	1.634	252	1.886	9,27
rudari	12	-	12	0,06
proizvođači i obrađ. metala	56	2	58	0,28
oblikovači i prerađ. metala	149	2	151	0,74
mehaničari i monter i mašina	184	1	185	0,91
instalateri na metal. konstr.	9	-	9	0,04
električari, elektromehaničari	59	8	67	0,34
keramičari i staklari	54	17	71	0,35
hemijski i srodni radnici	38	7	45	0,22
obrađivači drveta	15	2	17	0,08
oblikovači drveta	84	3	87	0,42
proizvođači tekstila	25	20	45	0,22
prerađivači tekstila	42	91	133	0,65
obrađivači kože i krzna	8	3	11	0,05
prerađivači kože i krzna	9	8	17	0,08
obučari	22	24	46	0,22
gumari i prerađ. plast. masa	22	17	39	0,19
obrađivači kamena	1	1	2	0,01
građevinski radnici	245	3	248	1,22

proizvođači cementa i srodni	2	1	3	0,01
ličnici	16	1	17	0,08
proizvođači papira	1	-	1	0,00
štampani i knjigovesci	27	10	37	0,18
prezađivači papira i foto fol.	2	1	3	0,01
obrađivači i prerađ. duvana	1	1	-	0,00
proizvođači prehrambenih proiz.	111	7	118	0,58
proizvođači pića	7	3	10	0,05
ostali industrijski i zanat. rad.	1	-	1	0,00
rukovaoci mašinama i uređajima	32	-	32	0,16
rukovaoci građevinskim mašinama	12	-	12	0,06
rukovaoci transportnim sred.	252	-	252	1,24
rukovaoci diz. nos. sklad. rad	137	19	156	0,77
radnici u trgovini	590	116	406	1,99
ugostitelji	69	38	108	0,53
radnici u uslugama	301	158	459	2,26
radnici za negu lica i tela	29	7	36	0,18
radnici na održ. objek. i čist.	166	109	275	1,35
ostali radnici usluga	37	3	40	0,20
osoblje društvene zaštite	120	2	122	0,06
upravni, admin. i srod. radnici	368	353	721	3,54
radnici na upravnim i adm. posl.	220	184	404	1,98
računovođe, blagajnici i srodni	95	158	253	1,24
radnici na posl. saobrać. i veza	53	11	64	0,31
rukovodeće osoblje	107	17	124	0,61
stalni članovi DPZ i srodni	20	5	25	0,12
rukovodioci u ODR i srodni	71	10	81	0,40

ruk. u komorama SIZ, DFO i sl.	16	2	18	0,09
stručnjaci i umetnici	549	590	1.139	5,60
stručnjaci hemič., fizič. i srod.	10	2	12	0,06
stručnjaci tehnike i tehnol.	58	21	79	0,39
stručnjaci saobraćaja	2	-	2	0,01
stručnjaci prirod. nauka	45	5	50	0,25
stručnjaci med.nauka i med.osob.	73	149	222	1,09
ostali stručnjaci	137	129	264	1,30
nastavno osoblje	165	269	434	2,13
umetnici i umetnič. saradnici	59	17	76	0,37
ostala zanimanja	24	3	27	0,13
radnici u oblasti fizič. kulture	-	2	2	0,01
profesionalni i verski radnici	24	1	25	0,12
radnici bez zanimanja	553	179	732	3,60
aktivni koji obavljaju zan.	12.331	7.096	19.427	95,45
aktivni koji ne obavlj.zan.	530	396	926	4,55

UKUPNO	12.861	7.492	20.353	100,00

Iz ove opšte tabele, sa brojnim zanimanjima, lako možemo da uočimo da je najviše aktivnog stanovništva angažovala poljoprivreda, čak 68 % . Pošto nemamo podatke za ranije popise ne možemo sa sigurnošću pratiti kretanje broja poljoprivrednog stanovništva, ali je sasvim logično da ono opada, kao što je slučaj kod celokupne vojvođanske populacije.

Na drugom mestu su industrijski i srodni radnici koji su učestvovali u ukupnom broju aktivnih Rumuna sa 9,21 % . Kod ove grupe aktivnog stanovništva za očekivati je porast njenog udela u

odnosu na prethodne popise usled proširivanja starih i izgradnje novih industrijskih objekata u rumunskim naseljima ili u njihovoj okolini. Važan momenta je i poboljšavanje saobraćajnih prilika čime je stimulisano odvijanje dnevnih migracija na duže distance i zapošljavanje Rumuna van njihovih tradicionalnih teritorija.

Od ostalih zanimanja kojima se bave Rumuni značajnija su još i: stručnjaci i umetnici svih struka 5,60 %, upravni, administrativni i srodni radnici 3,54 %, radnici u uslugama 2,26 %, radnici u trgovini 1,99 %, radnici bez zanimanja 3,60 % itd. Ostala zanimanja beleže znatno manje učešće u ukupnom broju aktivnih Rumuna. Valja istaći i grupu aktivnih koji ne obavljaju zanimanje, a kojih je 4,55 %.

Iz ove analize strukture aktivnih prema zanimanju smo videli da je primarno zanimanje kod rumunske narodnosti i dalje poljoprivreda. Takođe smo dali pretpostavku da broj poljoprivrednost stanovništva opada što je uostalom saglasno i pokrajinskim i jugoslovenskim kretanjima. Ovo opadanje aktivnog poljoprivrednog stanovništva je izazvano delovanjem niza faktora. Najvažniji su: mehanizacija mnogih poslova u poljoprivrednoj proizvodnji što je oslobodilo deo radne snage, zatim smanjenje konjunktura ovog zanimanja, širenje urbanih zona na račun agrarnih površina, sve veće razlike u komunalnoj opremljenosti gradova i sela i sl. U čitavom kompleksu razloga svakako treba pomenuti i opšti razvoj privrede koji predstavlja sve veću zastupljenost tercijalnih i sekundarnih delatnosti na račun primarnih. Deagrarizacije stanovnika se ipak kod Rumuna odvija mnogo sporije nego u čitavoj Vojvodini zbog tradicionalne vezanosti Rumuna za

poljoprivredu (49, 59).

Sledeća tabela će nam prikazati udeo poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu, u poređenju sa drugim nacionalnostima u SAFV:

TABELA BR. 80

Aktivno poljoprivredno stanovništvo u Vojvodini
prema nacionalnostima za popis iz 1971. godine (37, 137)

nacionalnost	poljoprivrednici (u %)
Rumuni	70,0
Slovaci	56,7
Rusini	54,0
Bugari	44,4
Cesi	41,3
Mađari	41,0
Srbi	31,9
Hrvati	36,3
Muslimani	21,2
Makedonci	20,5
Crnogorci	12,6
Slovenci	10,9
Albanci	8,2
Vojvodina	39,1

Ova tabela nam pokazuje da je rumunsko stanovništvo "najagrarnije" u Vojvodini, ali i u čitavoj Jugoslaviji, prema popisu iz 1971. godine (37, 129).

Sa kretanjem udela poljoprivrednog stanovništva u popisu iz 1981. godine možemo se upoznati preko pregleda za rumunska naselja:

TABELA BR. 81

Odnos poljoprivrednog i nepoljoprivrednog stanovništva u 15 rumunskih naselja u Vojvodini (popis 1981. godine)

naselje	stanovn. u zemlji	poljo. broj	stan. %	nepolj. broj	stan. %	aktivno poljop. (%)
Lokve	3.493	1.881	53,57	1.630	46,43	84,15
Nikolinici	1.874	1.170	61,42	735	38,58	81,34
Grebenac	1.890	1.004	53,04	889	46,96	85,50
Vojvodinci	719	464	63,82	263	36,18	93,33
Kuštilj	1.177	825	69,39	364	30,61	91,94
Malo Središte	222	103	46,19	120	53,81	83,72
Markovac	707	292	40,73	425	59,27	78,33
Mesić	389	235	59,95	157	40,05	87,44
Ritiševo	953	412	43,19	542	56,81	85,88
Soćica	338	195	57,35	145	42,65	96,65
Straža	1.191	655	54,27	552	45,73	80,04
Begejci	4.286	2.001	46,65	2.228	53,35	65,49
Jankov Most	841	560	66,59	281	33,41	72,98
Uzdin	4.177	2.319	55,32	1.873	44,68	75,97
Barice	1.040	563	53,93	481	46,07	84,88
X			55,03		44,97	83,18

Iz ove tabele vidimo da samo četiri naselja nemaju poljoprivredno stanovništvo u apsolutnoj većini u ukunom

stanovništvu. Srednja vrednost za sva naselja iznosi 55,03 % : 44,97 % u korist poljoprivrednog stanovništva. Mnogo je interesantnija srednja vrednost koja pokazuje udeo aktivnog poljoprivrednog stanovništva u ukupnom broju aktivnih, a koja iznosi čak 83,18 % . Pojedina naselja, kao što je Sočica na primer, imaju toliki udeo ovog stanovništva da slobodno možemo zaključiti da se tamo aktivno stanovništvo ne bavi gotovo ničim sem poljoprivrede.

Položaj u zanimanju

Ova struktura pokazuje položaj radnika prema sredstvima za proizvodnju. Statistika joj ne posvećuje veću pažnju i publikuje najčešće samo vrlo štruce podatke do nivoa opština. Popis iz 1981. godine je registrovo rumunsko aktivno stanovništvo u Vojvodini, koje obavlja zanimanje prema socio-profesionalnom položaju i polu:

TABELA BR. 82

Rumunsko aktivno stanovništvo koje obavlja zanimanje prema socio-profesionalnom položaju i polu (popis 1981. godina)

zanimanje	muški	ženski	svega	
			broj	%
DRUSTVENI SEKTOR	4.573	2.017	6.590	33,92
poljoprivred. i srod. rad.	941	435	1.367	7,08
rudari, indust., građ. i sr.	1.079	213	1.292	6,65
radnici u saob. trg. ug. i sl.	487	355	842	4,33
rukovodeći i srodni radnici	107	17	124	0,63
stručnjaci, umetnici i srod.	593	584	1.123	5,78

udruženi poljoprivrednici	619	157	776	3,99
udružene zanatlije	5	-	-	0,03
PRIVATNI SEKTOR	7.205	4.900	12.105	62,31
individ. poljop. i srodni r.	6.825	4.834	11.659	60,01
samostalne zanatlije	161	20	181	0,93
samostalni prevozn. trg. ugos.	184	37	221	1,14
samostalni vrš. adm. i fin. us.	1	-	1	0,01
samostalni stručnj. umet. i sr.	34	9	43	0,22
NEPOZNATO	553	179	732	3,77
-----	-----	-----	-----	-----
UKUPNO	12.331	7.096	19.427	100,00
-----	-----	-----	-----	-----

Iz ovih podataka vidimo da je udeo aktivnih Rumuna koji obavljaju zanimanje u društvenom sektoru iznosio 33,92 % . U društvenom sektoru ih je najviše kao poljoprivrednih i srodnih radnika, a značajan je i broj aktivnih Rumuna, a gotovo svi su individualni poljoprivrednici. Ovi podaci nam još jednom ilustruju osnovnu orijentaciju Rumuna na poljoprivredno zanimanje.

Vlasništvo nad poljoprivrednim zemljištem

Ovo je jedno od važnijih merila socijalnog položaja stanovništva, a pogotovo je interesantno za vojvođanske Rumune jer smo videli da su oni gotovo isključivi poljoprivrednici. Vlasništvo nad poljoprivrednim zemljištem ćemo upoznati preko sledeće tabele koja nam pokazuje udeo stanovništva bez zemlje u ukupnom stanovništvu i udeo poljoprivrednog stanovništva bez

zemlje u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu u 15 rumunskih naselja, prema popisu iz 1981. godine:

TABELA BR. 83

Udeo stanovništva bez zemlje u ukupnom stanovništvu i udeo poljoprivrednog stanovništva bez zemlje u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu u 15 rumunskih naselja (popis 1981. godina)

naselje	stanovništvo bez zemlje u ukup. stanovništvu (u %)	poljop. stanov. bez zemlje u ukup. poljoprivrednom stanovništvu (u %)
Lokve	1,49	1,27
Nikolinci	7,26	6,91
Grebenac	6,27	5,52
Vojvodinci	4,53	5,71
Kuštilj	8,24	5,63
Malo Središte	6,80	4,17
Markovac	6,85	6,29
Mesić	9,36	10,34
Ritiševo	7,04	6,38
Sočica	0,00	0,00
Straža	12,37	13,08
Begejci	4,40	3,96
Jankov Most	3,57	3,11
Uzdin	6,90	6,01
Barice	1,42	1,64
X	5,77	5,33

Iz ove tabele vidimo da je broj i jednih i drugih "bezemljaša" gotovo jednak, što je i razumljivo jer je gotovo sve rumunsko stanovništvo poljoprivredno, a samim tim je i mali udeo stanovništva koji ne poseduju vlastiti poljoprivredni zemljište.

Drugo interesantno merilo ove strukture su podaci o veličini zemljišnog poseda. Pošto popis iz 1981. godine ovu pojavu nije tretirao po narodnostima, a podaci hijerarhijski idu samo do nivoa opština, pokušaćemo na osnovu podataka za opštinu Alibunar dati načelno stanje za vojvođanske Rumune. Inače, u opštini Alibunar su Rumuni po popisu iz 1981. godine činili 35,7 % stanovništva, pa stoga ovim podacima možemo dati samo informativni karakter.

TABELA BR. 84

Poljoprivredna domaćinstva prema veličini poseda
u opštini Alibunar (popis 1981. godina)

veličina poseda	broj domaćinstava	%
bez zemlje	7	0,11
do 1 Ha	1.741	28,50
1,01-3,00	1.331	21,74
3,01-5,00	870	14,24
5,01-8,00	984	16,11
8,01-10,00	953	15,60
preko 10,00 Ha	223	3,65
UKUPNO	6.109	100,00

Na osnovu ove tabele možemo da zaključimo da su posedi dosta usitnjeni, jer dominiraju domaćinstva koja nemaju veći posed od 3,00 Ha, ona čine 50,29 % od svih domaćinstava, dok ostale grupe domaćinstava prema veličini poseda čine manji udeo.

Pošto iz ovih podataka ne možemo da dajemo zaključke o dinamizmu ove demografske pojave odgovor moramo tražiti u vojvođanskim, pa i jugoslovenskim tokovima, jer se iz tih podataka vidi da već od 60-tih godina počinje polarizacija na velike poljoprivredne proizvođače i na one koji se orijentišu na zapošljavanje u vanagrarnim delatnostima a zadržavaju samo malu okućnicu. S tim u vezi treba očekivati dalje povećavanje udela stanovništva sa najvećim i najmanjim posjedima, a smanjivanje ostalih grupa. Ova diferencijacija vlasnika poljoprivredno zemljišta treba kod rumunske narodnosti tek da se intenzivira.

DOMACINSTVA

Domaćinstva su najmanja socio-ekonomska skupina ljudi u okviru koje stanovništvo živi, privređuje i vrši reprodukciju. Veličina domaćinstva i način privređivanja posledica su, i ujedno odražavaju čitav niz demografskih i socio-ekonomskih osobina populacije, pa ćemo im ovde posvetiti više pažnje. Domaćinstva inače nisu deo struktura stanovništva, ali su tesno vezane sa nizom socio-ekonomskih struktura i ovde im je logično mesto.

Pošto popis iz 1981. godine ne daje broj domaćinstava i broj njihovih članova prema narodnostima, osnovne podatke ćemo morati da nalazimo analizirajući situaciju u 15 rumunskih naselja.

TABELA BR. 85

Broj domaćinstava i njihovih članova u
15 rumunskih naselja (popis 1981.)

naselja	broj domaćinstava	prosečan broj članova
Lokve	792	4,43
Nikolinci	536	3,55
Grebenac	499	3,79
Vojvodinci	182	3,99
Kuštilj	302	3,94
Malo Središte	73	3,05
Markovac	195	3,68
Mesić	114	3,44
Ritiševo	268	3,56
Sićica	91	3,74

Straža	325	3,71
Begejci	1342	3,20
Jankov Most	252	3,34
Uzdin	1121	3,74
Barice	247	4,23

Prosek za ovih 15 naselja iznosi 3,69 člana domaćinstva, što je nešto više od pokrajinske vrednosti, a to je sasvim razumljivo jer se ovde gotovo isključivo radi o seoskom stanovništvu, gde se smanjivanje broja članova domaćinstva vrši nešto sporijim tempom.

Takođe vidima da su vrednosti za naselja dosta ujednačena, a jedino Lokve i Barice odskaku svojim brojem članova domaćinstava, zbog toga što je u ovim naseljima značajniji broj vernika nazarenske sekte koja svojim učenjem propagira život u zajednicama.

Novije promene u broju domaćinstava isto moramo upoznati preko ovih 15 naselja, poredeći dva poslednja popisa:

TABELA BR. 86

Promena broja domaćinstava u dva poslednja popisa kod 15 rumunskih naselja u SAPV

naselja	broj domaćinstava		index 1981/1971
	1971.	1981	
Lokve	865	792	91,56
Nikolinci	615	536	87,15
Grebenac	527	499	94,69
Vojvodinci	219	182	83,11
Kuštilj	348	302	86,78

Malo Središte	88	73	82,95
Markovac	250	195	78,00
Mesić	117	114	97,44
Ritiševo	256	268	104,69
Sočica	118	91	77,12
Straža	293	325	110,92
Begejci	1.391	1.342	96,48
Jankov Most	259	252	97,30
Uzdin	1.137	1.121	98,95
Barice	276	247	89,49

Na osnovu ove tabele možemo zaključiti da broj domaćinstava opada, jer trinaest od petnaest naselja ima manje domaćinstava nego u prethodnom popisu. Indeks pada za ova naselja iznosi 91,75. Ovakvo kretanje broja domaćinstava je u potpunoj suprotnosti sa kretanjima u Pokrajini gde je broj domaćinstava između dva poslednja popisa porastao, a indeks porasia iznosi 110,77.

Na porast broja domaćinstava i smanjenje broja članova domaćinstava kod pokrajinske populacije utiču mnogi socio-ekonomski faktori, kao što su urbanizacija, industrijalizacija, napuštanje poljoprivrednih zanimanja, zapošljavanje, sve češće zapošljavanje žena, stambeni problemi i slične. Mnogi od ovih faktora delovali su tako da su mladi ljudi osnovali nova domaćinstva, a ne treba zanemariti ni smanjenje fertiliteta kao ješ jedan faktor smanjenja prosečnog broja članova domaćinstava. Međutim, kod rumunskog stanovništva ovi faktori nisu se jače osetili zbog njihove tradicionalne vezanosti za rodno mesto i poljoprivrednu proizvodnju. Treba takođe naglasiti da su

rezultati za celu rumunsku narodnost malo modifikovani, jer smo ovde ipak posmatrali samo seosko stanovništvo.

Sto se tiče veličine domaćinstava, o tome imamo podatke isto za 15 rumunskih naselja, prema popisu iz 1981. godine:

TABELA BR. 87

Veličina domaćinstava u 15 rumunskih naselja (popis 1981. godine)

naselja	svoga	porodična prema broju članova								neporodična	
		2	3	4	5	6	7	8 i v	samačka	višeč.	
Lokve	792	140	89	99	124	131	76	61	64	8	
Nikilin.	536	100	87	92	58	65	24	12	75	23	
Grebenac	499	103	60	93	64	41	31	29	72	6	
Vojvodin.	182	29	18	24	29	23	14	11	25	9	
Kuštilj	302	60	39	42	37	38	28	14	34	10	
Molo Sred.	73	19	14	12	7	3	1	2	13	2	
Markovac	195	31	24	40	29	20	9	7	33	2	
Mesić	114	28	14	16	12	7	9	4	22	2	
Ritiševo	268	50	42	49	30	31	13	7	43	3	
Sočica	91	20	14	10	9	13	4	6	13	2	
Straža	325	51	63	62	41	34	22	7	41	4	
Begejci	1342	354	285	239	130	82	36	18	183	15	
Jankov M.	252	75	56	41	39	12	6	3	17	3	
Uzdin	1121	247	190	215	102	95	52	34	156	30	
Barice	247	34	39	33	34	38	29	11	25	4	
%	100,0	21,2	16,3	16,8	11,8	10,0	5,6	3,6	12,9	1,9	

Iz ove tabele vidimo da je porodičnih domaćinstava prosečno u ovih 15 naselja bilo 85,2 % a ne porodičnih 14,8 % . Što se tiče porodičnih domaćinstava, vidimo da je najviše dvočlanih, četvoročlanih i tročlanih, dok je broj domaćinstava sa više članova dosta manji. U poređenju sa Pokrajinom rumunska domaćinstva imaju manji udeo dvočlanih, tročlanih i četvoročlanih, a veći petočlanih, šestočlanih, sedmočlanih i osam i višečlanih domaćinstava. U Vojvodini je prisutan proces povećavanja broja domaćinstava sa nižim brojem članova, dok se broj višečlanih domaćinstava smanjuje, međutim ove promene izgleda kod Rumuna nisu uzele većeg maha.

Takođe i broj samačkih domaćinstava raste u Pokrajini, a on je kod Rumuna dosta mali. Ovaj broj raste jer se mladi ljudi koji su završili škole odvajaju od domaćinstva, migriraju u druga mesta zbog zapošljavanja i tu formiraju svoja domaćinstva, a takvih je kod Rumuna malo. Samačka domaćinstva kod Rumuna pretežno čine udovci i udovice.

Uporedo sa menjanjem veličine domaćinstva menja se i njegova ekonomska struktura. Ove promene kod rumunske narodnosti u Vojvodini teku dosta sporo, ali se ipak smanjuje udeo domaćinstava koje su prihod sticala iz poljoprivrede i mešovitom delatnošću, a raste broj onih koji prihod stižu iz nepoljoprivrednih delatnosti. Analizom podataka za 15 naselja vidimo da je prema popisu iz 1981. godine 58,42 % domaćinstava sticalo prihod iz poljoprivrede, mešovitih domaćinstava je bilo 27,31 % dok je svega 14,27 % domaćinstava sticalo dohodak iz nepoljoprivrednih delatnosti.

INTELEKTUALNE STRUKTURE

Najvažnije intelektualne karakteristike stanovništva su pismenost i školska sprema. Ove strukture su u tesnoj vezi sa pojedinim socio-ekonomskim strukturama, a pre svega sa strukturama po delatnosti ali i nekim drugim pojavama stanovništva, kao što su migracije, natalitet, itd.

Pismenost

Ova struktura u našim popisima deli svo stanovništvo na dve velike grupe, na one koji znaju da čitaju i pišu i na one koji to ne znaju. Ova struktura je oduvek bila veoma nepovoljna kod rumunskog stanovništva o čemu nam svedoče i podaci austro-ugarske statistike iz 1900. godine:

TABELA BR. 86

Udeo pismenog stanovništva u Banatu
prema narodnostima u 1900. godini (5, 48)

nacionalnost	% pismenih
Nemci	79,64
Mađari	72,52
Slovaci	60,36
Srbi	48,38
Rumuni	23,88
Ruteni	17,78

Ovu neslavnu tradiciju su Rumuni zadržali do danas, što vidimo iz sledećih podataka:

TABELA BR. 89

Udeo nepismenog stanovništva Vojvodine starog 10 i više godina, po nacionalnostima za popis iz 1971. godine (37, 110)

nacionalnost	% nepismenih
Albanci	17,1
Makedonci	13,1
Turci	12,8
Rumuni	12,6
Italijani	11,0
Crnogorci	10,6
Srbi	10,6
Hrvati	7,9
Mađari	5,3
Bugari	4,9
Rusini	3,1
Slovaci	2,7
Slovenci	1,6
Vojvodina	9,0

Iz ove tabele jasno vidimo da je rumunsko stanovništvo najnepismenije u Vojvodini, ako bi zanemarili doseljeničko stanovništvo (Albanci, Makedonci, Turci). Naročito je velika razlika između Rumuna i ostalih vojvođanskih narodnosti (Mađari, Rusini, Slovaci) koje imaju daleko manji udeo nepismenih.

Pošto popis iz 1981. godine ne daje situaciju za Rumune u Vojvodini sa ovom strukturom se ponovo moramo upoznati preko 15 rumunskih naselja, za koje imam podatke za stanovništvo staro 10 i više godina, prema velikim starosnim grupama i polu:

TABELA BR. 90

Nepismeno stanovništvo staro 10 i više godina prema velikim starosnim grupama u 15 rumunskih naselja (popis 1981. godina)

naselje	pol	ukupno		n e p i s m e n i			nepoznato	ukupno	
		starijih od 10. god.				repisмениh		%	
Lokve	SV.	3.117	3	22	77	128	-	238	7,38
	M.	1.536	3	15	31	45	-	94	6,12
	ž.	1.581	-	7	46	83	-	136	8,62
Nikolinca	SV.	1.786	18	26	114	69	11	238	13,95
	M.	792	15	9	45	22	3	92	11,62
	ž.	914	3	17	69	47	8	146	15,97
Erebenac	SV.	1.618	2	12	75	64	1	154	9,52
	M.	776	-	5	26	17	-	48	6,19
	ž.	842	2	7	49	47	1	106	12,59
Vojvodinca	SV.	657	-	3	9	10	-	22	3,35
	M.	314	-	1	6	2	-	9	2,87
	ž.	343	-	2	3	8	-	13	3,79
Kuštij	SV.	1.085	2	4	11	18	1	36	3,32
	M.	508	1	-	4	6	1	12	2,36
	ž.	577	1	4	7	12	-	24	4,16
Malo Središte	SV.	194	-	-	18	4	-	14	7,22
	M.	96	-	-	2	-	-	2	2,08
	ž.	1.581	-	-	8	4	-	12	12,24
Markovac	SV.	654	1	7	22	25	2	57	8,72
	M.	312	1	3	1	6	-	11	3,53
	ž.	342	-	4	21	19	2	46	13,45
Mesic	SV.	362	-	1	13	10	-	24	6,63
	M.	172	-	-	4	7	-	11	6,42
	ž.	190	-	1	9	3	-	13	6,84
Ristićevo	SV.	868	1	10	35	15	-	61	7,02
	M.	406	1	7	14	5	-	27	6,65
	ž.	454	-	3	21	10	-	34	7,49
Soćica	SV.	315	-	1	12	16	-	31	9,84
	M.	157	-	1	1	6	-	8	5,18
	ž.	158	-	-	11	12	-	23	14,56

Straža	SV.	1.073	1	10	49	20	2	82	7,64
	M.	538	1	4	16	5	1	27	5,02
	Ž.	535	-	6	33	15	1	55	10,28
Begejci	SV.	3.899	2	16	100	77	-	195	5,00
	M.	1.876	2	3	24	17	-	46	2,45
	Ž.	2.023	-	13	76	60	-	149	7,37
Jankov Most	SV.	778	2	4	36	74	-	116	14,91
	M.	384	1	1	9	22	-	33	8,59
	Ž.	394	1	3	27	52	-	83	21,07
Uzdin	SV.	3.784	1	19	152	168	6	346	9,14
	M.	1.868	1	9	75	47	1	133	7,12
	Ž.	1.916	-	10	77	121	5	213	11,12
Barice	SV.	959	-	3	40	41	3	87	9,07
	M.	469	-	1	8	12	1	22	4,69
	Ž.	490	-	2	32	29	2	65	13,27

Iz ove tabele vidimo da je prosečan udeo nepismenih u stanovništvu starijem od 10 godina u ovih 15 naselja iznosio 8,19 % , odnosno 5,39 % za muško i 10,85 % za žensko stanovništvo. Realno je očekivati da je udeo nepismenih nešto manji za celokupnu rumunsku populaciju jer smo ovde imali podatke za pretežno seosko stanovništvo. Međutim, sigurno je ta prava vrednost više od proseka za Pokrajinu koji iznosi 5 % . Što se tiče polne strukture nepismenih ona iznosi 33,19 % za muško i 66,81 % za žensko stanovništvo što je veoma slično pokrajinskoj proporciji (26,2 % : 73,8 %).

Kod starosne strukture nepismenog stanovništva u ovih 15 naselja se jasno uočavaju starosna grupa 35-64 godine i stanovništvo starije od 65 godina. Dve mlađe starosne grupe imaju daleko manji broj nepismenih.

Školska sprema

Školska sprema je drugi kriterijum intelektualnih struktura koji pruža podatke o stepenu obrazovanosti pismenog stanovništva. Po popisu iz 1981. godine dati su podaci za rumunsko stanovništvo u Vojvodini, staro 15 i više godina prema školskoj spremi:

TABELA BR. 91

Rumunsko stanovništvo staro 15 i više godina prema školskoj spremi (popis 1981.)

školska sprema	broj	%
bez školske spreme i		
nezavršena osnovna škola	16.456	46,25
osnovno obrazovanje	14.223	39,98
srednje obrazovanje	3.837	10,78
više i visoko obrazovanje	1.064	2,99
UKUPNO	35.580	100,00

Ova tabela nam govori da je najviše lica sa nepotpunom ili nezavršenom osnovnom školom, čak 46,25 %. Veliki je udeo i onih sa osnovnim obrazovanjem (39,98 %), dok svi ostali koji imaju više obrazovanje od osnovnog čine svega 13,77 %.

U istom popisu postoje i podaci za aktivno rumunsko stanovništvo koje obavlja zanimanje prema njegovoj školskoj spremi i ovde ćemo izvršiti poređenje sa odgovarajućim pokrajinskim stanovništvom da bi ukazali na veoma nepovljudnu strukturu rumunskog stanovništva prema školskoj spremi.

TABELA BR. 92

Rumunsko i vojvođansko stanovništvo koje
obavlja zanimanje prema školskoj spremi (popis 1981.)

školska sprema	broj	Rumuni %	broj	SAPV %
nepismeni	1.341	6,90	22.091	2,76
bez školske spreme	1.376	7,08	26.822	3,35
1-3 razreda OS	1.114	5,73	28.270	3,53
4-7 razreda OS	7.149	36,80	149.288	18,65
osnovno obrazovanje	6.035	31,07	227.375	28,41
srednje obraz. (ukupno)	2.518	12,96	300.590	37,56
KV i VKV	1.318	6,78	186.081	23,25
gimnazija	219	1,13	19.024	2,38
sred.škol.struč.kadrov.	837	4,31	89.983	11,24
usmereno obrazovanje	144	0,74	5.502	0,69
viša sprema	582	3,00	32.727	4,09
visoka sprema	478	2,46	35.191	4,40
UKUPNO	19.427	100,00	800.263	100,00

Na osnovu ovih podataka možemo jasno da vidimo da rumunska narodnost u Vojvodini pored velikog broja nepismenih ima i veoma nepovoljnu strukturu prema školskoj spremi u odnosu na Pokrajinu. Više od 2/3 ovih lica ima samo delimičnu ili potpunu osnovnu školu dok je naročito mali udeo lica sa srednjom spremom. Ovakvu strukturu smo i mogli očekivati već i zbog velikog usela nepismenih, a takođe i zbog toga što su Rumuni uglavnom zemljoradnici pa pokazuju malo interesovanja za nastavak školovanja posle osnovnog obrazovanja.

Ovim podacima možemo još dodati broj đaka i studenata koji su se u momentu popisa 1981. godine nalazili na školovanju:

TABELA BR. 93

Broj rumunskih đaka i studenata u vreme popisa iz 1981. godine

stepen školovanja	svega	muških	ženskih
đaci osnovnih škola	3.782	1.978	1.804
đaci srednjih škola	1.122	580	542
studenti viših i visokih š.	584	289	295

U poređenju sa drugim narodnostima Vojvodine Rumuni takođe imaju nepovoljnu strukturu prema školskoj spremi što vidimo iz sledeće tabele:

TABELA BR. 94

Stanovništvo staro 10 i više godina bez školske spreme i sa 1-3 razreda OŠ i stanovništvo koje ima više od OŠ u SAPV za popis 1971. godine (37, 116)

narodnost	stanovništvo bez OŠ ili sa 1-3 raz. OŠ (u %)	stanovništvo koje ima više od osnovne škole (u %)
Rumuni	21,4	7,4
Mađari	16,8	18,5
Rusini	11,4	20,0
Slovaci	9,2	13,6
Vojvodina	18,8	20,0

Ovi podaci nam još jednom ilustruju nizak obrazovni nivo Rumuna, a naročito je to izraženo veoma malim udelom stanovništva koje ima više obrazovanje od osnovnog gde Rumuni daleko zaostaju za drugim narodnostima i vojvođanskim prosekom. Udeo stanovništva bez osnovnog obrazovanja ili sa samo 1-3 razreda osnovne škole je kod Rumuna nešto viši ali ovde situacija nije ipak toliko loša kao za prethodnu karakteristiku.

Maternji jezik

Slobodno izjašnjavanje svakog pojedinca o svojoj nacionalnoj pripadnosti je prisutna u svim našim posleratnim popisima stanovništva. Međutim, ovo subjektivno deklarisanje nacionalne pripadnosti veoma često podleže uticaju političkih i drugih faktora, pa stoga brojno stanje pojedinih nacionalnosti ne odražava uvek i stvarno stanje. Iz tih razloga je pitanje maternjeg jezika, koje je manje podložno subjektivnom kriterijumu, veoma korisno za osvetljavanje etničkog porekla (37, 139).

Popisom iz 1981. godine tretiran je problem maternjeg jezika, odnosno jezika kojim se lice služi u domaćinstvu. Ovom prilikom se 44.960 lica izjasnilo za rumunski kao materinji jezik, što je 95,07 % od ukupno izjašnjenih lica rumunske narodnosti. Rumunski kao materinji jezik su navela lica sledeće narodnosti:

TABELA BR. 95

Stanovništvo SAPV koje se izjasnilo za rumunski
kao maternji jezik prema nacionalnoj pripadnosti (popis 1981.)

nacionalnost	broj	%
crnogorci	6	0,01
hrvati	25	0,05
makedonci	12	0,03
muslimani	7	0,02
slovinci	1	0,00
srbi	400	0,09
albanci	2	0,00
bugari	5	0,01
česi	3	0,01
italijani	1	0,00
mađari	97	0,22
nemci	32	0,07
poljaci	1	0,00
romi	596	1,33
rumuni	42.955	95,54
rusi	1	0,00
rusini	24	0,05
ukrajinci	1	0,00
vlasii	1	0,00
ostali	10	0,02
neizjašnjeni	22	0,05
jugosloveni	735	1,63
regionalno izjašnjeni	3	0,01
nepoznato	15	0,03
UKUPNO	44.960	100,00

Iz ove tabele vidimo da se najviše Rumuna izjasnilo za rumunski kao maternji jezik, što je sasvim logično bilo i očekivati. Od ostalih nacionalnosti možemo spomenuti Jugoslovane, Rome i Srbe. Ove četiri etničke grupe čine 99,39 % lica koja

govore rumunskim jezikom kao maternjim, dok na sve ostale nacionalnosti otpada svega 0,61 % .

Što se maternjeg jezika tiče, Situacija u 15 rumunskih naselja je bila sledeća:

TABELA BR. 96

Rumunsko stanovništvo i stanovništvo kojim je rumunski maternji jezik u 15 rumunskih naselja (popis 1981.)

naselje	stanovnici izjašnjeni kao Rumuni	stanovnici kojima je rumunski maternji jezik	lica kojima je rumunski maternji jezik u ukup.br.R. Rumuna (u %)
Lokve	3.346	3.369	100,69
Nikolinici	1.502	1.518	101,07
Grebenac	1.701	1.725	101,41
Vojvodinci	707	711	100,57
Kuštilj	1.129	1.145	101,42
Malo Središte	188	194	103,19
Markovac	634	651	102,68
Mesić	356	358	100,56
Ritiševo	797	803	100,85
Sočica	327	327	100,00
Straža	965	997	103,32
Begejci	3.362	3.549	106,70
Jankov Most	753	762	101,20
Uzdin	3.399	3.491	100,94
Barice	992	1.001	100,91

Kod rumunskih naselja imamo obrnutu situaciju, veći je broj lica kojima je rumunski materinji jezik nego što je broj lica koja su se izjasnili kao Rumuni za 1,69 % . Ovo je karakteristično za sva naselja, samo Sočica ima isti broj za obe skupine, dok svugde preovlađuju lica kojima je rumunski jezik materinji u odnosu na broj Rumuna u tim naseljima.

7. PROGNOZA BROJA RUMUNA

U izradi prognoza budućeg kretanja ukupnog stanovništva moguća su dva pristupa: matematičkim i analitičkim metodom. Suština matematičkih metoda nalazi se u određivanju stope porasta (ili opadanja), koja se određuje na osnovu posmatranja kretanja ukupnog stanovništva u prošlom periodu i koja varira kao funkcija vremena. Kod primene ovog metoda obično se ne uzima u obzir sadašnja struktura stanovništva (polna, starosna itd.). Kretanje broja stanovnika prema prognozama za ove metode se obavlja po nekoj geometrijskoj liniji.

Međutim, demografske pojave, kao što su plodnost i smrtnost stanovništva su pod snažnim uticajem kako bioloških, tako i ekonomsko-socialnih faktora, a intenzitet fertiliteta stanovništva je još pod značajnim uticajem i psiholoških faktora (kontrola rađanja, odnosno planiranje veličine porodice). Migracije se, sem posredne, ne nalaze uopšte pod uticajem bioloških faktora. Kompleksan uticaj bioloških, socio-ekonomskih i psiholoških faktora, kao i sadašnja starosno-polna i druge strukture, te budući društveni, ekonomski i kulturni razvitak, osnovni su elementi od kojih zavisi kretanje stanovništva u budućnosti. Sve ovo ukazuje na slabosti dugoročnijih prognoza koje se zasnivaju samo na kretanju ukupnog broja stanovnika u prošlosti. Ali kratkoročne, a često i srednjoročne prognoze mogu dati dobre rezultate.

Pri korišćenju matematičkih metoda polazi se od pretpostavke da će budućnost ličiti na prošlost. Ovo je često opravdano, jer

demografski razvitak nije skokovit, a dosadašnja iskustva takođe pokazuju da su efekti kompleksnih uticaja na demografske pojave obično dugoročnog karaktera (24, 341).

Ukoliko stoje na raspolaganju podaci iz tri ili više popisa, moguće je izraditi projekcije budućeg stanovništva koristeći metode koje se zasnivaju na različitim funkcijama: linearni trend (prava), parabola drugog stepena, eksponencijalna funkcija, modifikovana eksponencijalna funkcija itd. Vrlo često se primenjuje matematički metod lineatre ekstrapolacije, naročito za kraće vremenske periode. Metod linearne ekstrapolacije pomoću aritmetičke progresije sastoji se u izračunavanju prosečnog godišnjeg porasta (pada) stanovništva posle dva sukcesivna popisa, pa se zatim dodaje za svaku godinu od poslednjeg popisa. Na osnovu ovoga metoda prognoza za kretanje rumunske narodnosti u Vojvodini do kraja ovoga veka, izgleda ovako:

<u>godina</u>	<u>broj Rumuna</u>
1971.	52.987
1981.	47.289
1991.	41.591
1996.	38.742
2001.	35.893

Aritmetička progresija (ili regresija) se lako računa i ako se ne očekuje da komplikovanijim metodom možemo dobiti pouzdanije rezultate, onda se primenjuje ovaj metod. Osnovni nedostatak ove prognoze je u tom što se za budućnost predviđa isto kretanje kao između dva poslednja popisa, odnosno da će se rumunsko

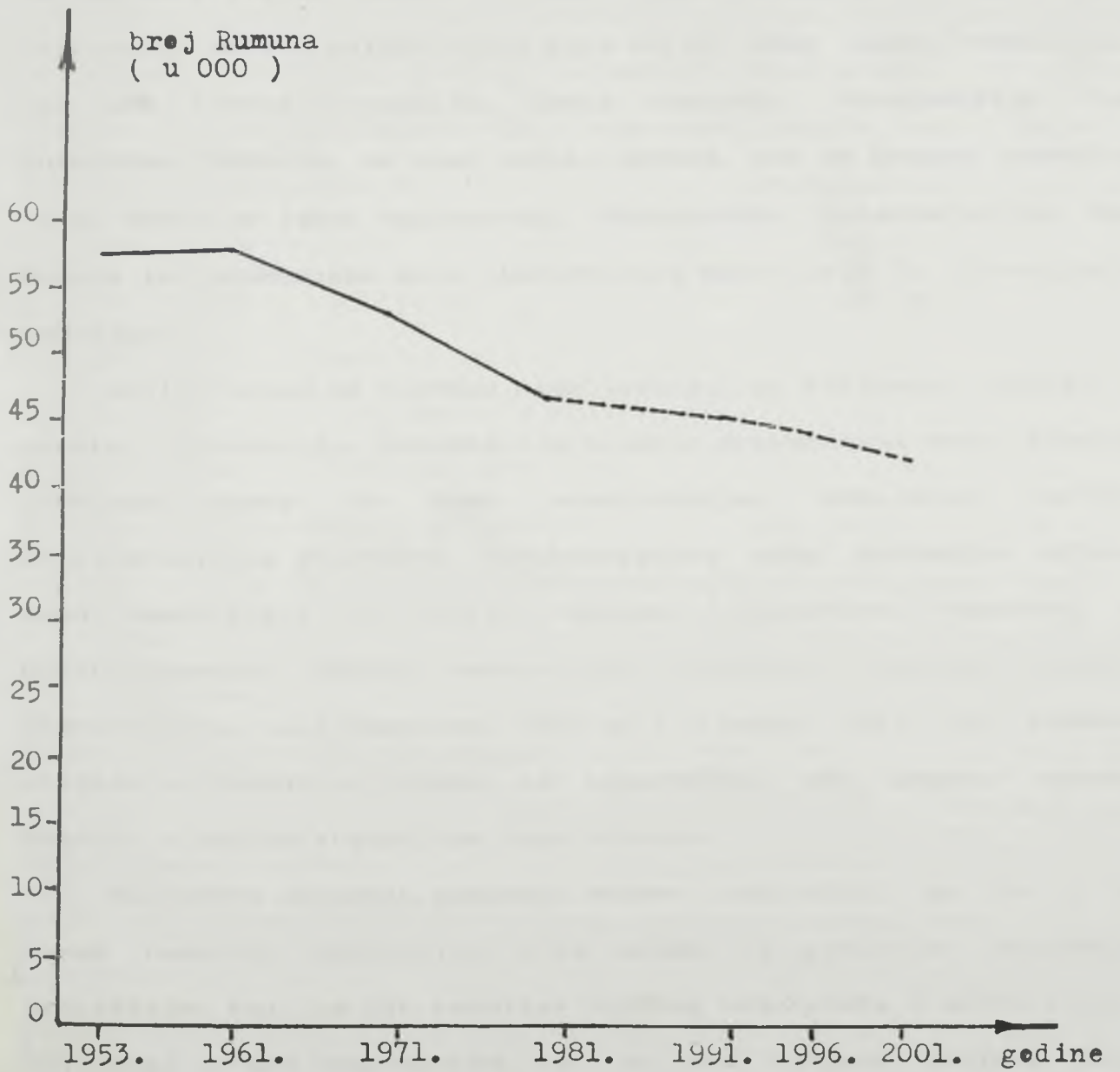
stanovništvo svake naredne godine smanjivati za 570 lica.

Linearni trend je takođe jedna od matematičkih metoda, ali dosta pouzdanija, jer uzima u obzir tri i više popisa. Primenom ove metode na pet posleratnih popisa dobijamo sledeće vrednosti:

<u>godina</u>	<u>broj Rumuna</u>
1953.	57.225
1961.	57.259
1971.	52.987
1981.	47.289
1991.	46.061
1996.	44.477
2001.	42.892

Ovde je takođe prisutan konstantan pad ali znatno blaži gotovo na nivou stagnacije. Ipak, uvidom u starosno-polnu strukturu ovoj metodi možemo pokloniti više poverenja.

Prognoza broja Rumuna u Vojvodini
do 2001. godine linearnim trendom

ZAKLJUČAK

Rumunski narod, koji pripada romanskoj grupi naroda, javlja se na teritoriji današnje Vojvodine, u većem broju, na početku XVIII veka. Doseljavanje je u većoj meri spontano, a manje planskog tipa, jer Rumuni prvobitno nisu ratari već stočari, pa kao takvi nisu bili pogodni za naseljavanje na posedima feudalaca. Svoja naselja su formirali uglavnom tokom XVIII veka, a u njima su se zadržali sve do danas. Takođe treba spomenuti manju grupu planinskih sela u zaleđu Vršca koja su od svog samog osnivanja, još pre turske okupacije, imala rumunsko stanovništvo kao autohtono. Međutim, za ovaj veliki period, sve do Drugog svetskog rata, teško je jasno sagledavati demografske karakteristike kod Rumuna jer posedujemo malo statističkog materijala i istorijskih podataka.

Veliku snagu za njihovo naseljavanje, do Karlovog patenta o verskoj toleranciji, predstavlja njihova pravoslavna vera. Kasnije probleme vezane za samo naseljavanje, dobijanje zemlje, privikavanje na privredne karakteristike ovog podneblja možemo samo naslućivati iz retkih zapisa. Ukidanjem kmetstva u Austro-Ugarskoj donosi sasvim novi ekonomski položaj većini stanovništva, pa i Rumunima. Kako su i u kojoj meri ove promene uticale na Rumune ne znamo sa sigurnošću, već odgovor moramo tražiti u opštim kretanjima toga vremena.

Na osnovu oskudnih podataka možemo zaključiti da je u to vreme rumunska populacija bila mlada s velikim prirodnim priraštajem koji je bio rezultat visokog nataliteta i mortaliteta. Priraštaj je bio neujednačen jer su oba njegova faktora jako

oscilovala uz godine u godinu. Živa migraciona kretanja tog vremena nisu u većoj meri zahvatila Rumune, mada je bilo iseljavanja, najčešće u Ameriku.

Prvi svetski rat donosi opadanje nataliteta i pogoršava starosno-polnu strukturu, zbog stradanja pretežno mladog i srednovečnog muškog stanovništva, što se uočava u piramidi starosti.

Stvaranje nove države posle rata dovodi i do promena društvenih i ekonomskih uslova. Već tada, u demografskom smislu, započinju trendovi koji su se zadržali do danas. Jedan od njih je smanjivanje prosečnog broja članova domaćinstva. Prirodni priraštaj, nakon naglog porasta neposredno posle rata, počinje polako ali konstantno da opada. Smanjenje nataliteta nametnule su nove ekonomske prilike i želja da domaćinstvo ne siromaši zbog podele imanja, tzv. "sistem jednog deteta", što se kod rumunskog stanovništva zadržalo do danas. Već u to vreme rumunska narodnost postaje populacija sa sporim prirodnim obnavljanjem.

Ovo doba je i period veoma živih migracionih kretanja jer se znatan deo rumunskog stanovništva odlučuje na preseljenje u matičnu zemlju, a ovo je i početak konstantnog pada broja Rumuna u Vojvodini.

Drugi svetski rat deluje na rumunsku narodnost slično kao i Prvi, ali sa lakšim posledicama, jer ova narodnost nije bila proganjana od strane okupatora u većoj meri. Rumuni se intenzivnije angažuju u narodnooslobodilačkoj borbi posle oslobađanja Vojvodine 1944. godine, kada je izvršena mobilizacija stanovništva. Učestvujući u završnici rata vojvođanski rumuni su dali svoj doprinos oslobađanju zemlje, što se vidi iz piramide

starosti.

U prvim godinama mira, kao što se to obično dešava, natalitet naglo raste što dovodi do rasta prirodnog priraštaja. Ovaj trend je bio podstaknut i povoljnijom starosnom strukturom. Međutim, vremenom natalitet počinje da opada, dok mortalitet stagnira, tako da su se ove dve komponente izjednačile još početkom 50-tih godina. Dalji pad nataliteta je uskoro prouzrokovan negativnim prirodnim priraštajem koji se do danas sve više intenzivirao, pa rumunsku narodnost možemo svrtati u regresivni tip biološke reprodukcije stanovništva.

Migracije su značajna demografska pojava ali kod Rumuna ne uzimaju većeg maha. U posletatnom periodu vojvođanski Rumuni su konstantno imali negativan migracioni bilans prema drugim federalnim jedinicama u inostranstvu. Veći značaj imaju u okviru same Vojvodine, a glavni pokretači su sklapanje braka i težnja za boljim životom (migracije selo-grad). Važna osobina Rumuna je njihov odlazak na privremeni rad u inostranstvo, jer se na ovaj vid migracije najčešće odlučuju od svih nacionalnosti u Jugoslaviji. Kod naselja u blizini većih gradskih i industrijskih centara su prisutne dnevne migracije, ali u njima ne učestvuje veći broj stanovništva. U celini, rumunska narodnost je slabo pokretljiva i veoma mali procenat stanovništva uzima učešće u njima.

Ekonomske strukture su pretrpile promene, ali su i danas Rumuni snažno vezani za agrarnu delatnost i zemlju, što kod njih sada već predstavlja tradiciju. Deagrarizacija stanovništva Vojvodine je najmanje zastupljena kod Rumuna. Udeo aktivnog stanovništva i lica sa ličnim prihodima raste na račun izdržavanog

stanovništva. Angažovanost radnog kontingenta takođe konstantno raste, što je posledica nepovoljne polno-starosne struktura Rumuna.

Intelektualna struktura je veoma nepovoljna kod rumunske narodnosti, a odlikuje se velikim udelom nepismenog stanovništva i veoma lošom školskom spremom koja se poboljšava veoma sporo.

Poslednjih godina faktori koji deluju na promene kod rumunskog stanovništva imaju ujednačen nivo tako da se u narednom godinama mogu očekivati sadašnji trendovi promena demografskih pojava, procesa i obeležja. Prirodni priraštaj će zadržati i dalje negativno stagniranje, a nije isključeno da se ono vremenom intenzivira u dublju regresiju. S tim u vezi treba očekivati dalje starenje populacije i pogoršanje i ovako nepovoljne starosne strukture. Kod migracija ne treba očekivati bitnije promene, osim možda pojačavanje dnevnih migracija i migracija selo-grad, usled lagane deagrarijacije stanovništva.

Na osnovu svega iznetog vidimo da su glavni problemi vojvođanskih Rumuna u sferi bioloških faktora (prirodni priraštaj, polno-starosna struktura i sl.), dok socio-ekonomski faktori, uz manja odstupanja, deluju isto kao i kod ukupne vojvođanske populacije. Rešavanje ovih problema, uz eventualno snažniju društvenu stimulaciju, može obezbediti dalji prosperitet rumunske narodnosti u Vojvodini.

Kandidat:

Saša Kicošev

mr Saša Kicošev

LITERATURA

1. Petar Vlahović: "Narodi i etničke zajednice sveta", Vuk Karadžić, Beograd, 1984.
2. Andrej Ocetea: "Istorija rumunskog naroda", Matica Srpska, Novi Sad, 1979.
3. dr Borislav Jankulov: "Pregled kolonizacije Vojvodine u 18. i 19. veku", Matica Srpska, Novi Sad, 1959.
4. dr Dušan Popović: "Srbi u Vojvodini", knjiga 2, Matica Srpska, Novi Sad, 1959.
5. dr Dušan Popović: "Srbi u Bačkoj do kraja 18. veka", SANU, posebno izdanje, knjiga 3, Beograd, 1952.
6. dr Dušan Popović: "Srbi u Vojvodini", knjiga 3, Matica Srpska, Novi Sad, 1963.
7. Gligor Popi: "Rumuni u jugoslovenskom Banatu između dva rata (1918-1941)", Institut za izučavanje istorije Vojvodine, knjiga 16, Novi Sad, 1976.
8. dr Gligori Popov: "Jugoslovensko-rumunski odnosi 1918-1941", Filozofski fakultet u Novom Sadu, Institut za istoriju, Novi Sad, 1984.
9. Andrej Mitrović: "Razgraničenje Jugoslavije sa Mađarskom i Rumunijom 1919-1920", Institut za izučavanje istorije Vojvodine, knjiga 11, Novi Sad, 1975.
10. Sreta Pečenjački: "Graničarska naselja Banata (1773-1810)", I i II tom, Matica Srpska, Novi Sad, 1985.
11. Mirjana Maluckov: "Rumuni u Banatu - etnološka monografija", Vojvođanski muzej, Novi Sad, 1985.

12. dr Nikola Gaćeša: "Agrarna reforma i kolonizacija Banata 1919-1941", Institut za izučavanje istorije Vojvodine, knjiga 2, Matica Srpska, Novi Sad, 1972.
13. Branislav Bukurov: "Geomorfološki problemi Banata" VANU, knjiga 2, Novi Sad, 1984.
14. Milica Marković: "Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine" Vojvođanski muzej, Novi Sad, 1966.
15. dr Dušan Popović : "Srbi u Banatu do kraja 18. veka", SANU, knjiga 6, Beograd, 1955.
16. dr Milenko S. Filipović: "Proučavanje naseljavanja Vojvodine", Matica Srpska, posebno izdanje, Novi Sad, 1958.
17. dr Dobrivoje Nikolić: "Srbi u Banatu u prošlosti i sadašnjosti", monografija Banata, Novi Sad, 1941
18. dr Radivoje Simović: "Etnografski pregled Vojvodine", Učiteljsko društvo "Natošević", Novi Sad, 1924.
19. Koča Jončić: "Nacionalne manjine u Jugoslaviji", Savremena administracija, Beograd, 1962.
20. dr Dimitrije Kirilović: "Asimilacioni uspesi Mađara u Bačkoj, Banatu i Baranji", Novi Sad, 1937.
21. dr Vladan Jojkić: "Nacionalizacija Bačke i Banata", Novi Sad, 1931.

22. Srećko Mileker: "Istorija Banatske vojne granice 1764-1873",
Napredak, Pančevo, 1926.
23. dr Nikola Milosavljević: "Opšta, demografska i zdravstvena
statistika", Medicinski fakultet u
Novom Sadu, Novi Sad, 1984.
24. dr Dušan Breznik: "Demografija-analiza, metodi i modeli",
Naučna knjiga, Beograd, 1980.
25. Robert A. Kann: "National reform in the Hasburg monarchy
1848-1918", Octagon books inc., New York, 1964.
26. Keith Hitchins: "The nationality probleme in
Austrija - Hungary", Laiden, 1974.
27. Gregoire Yakchitch: "Le Banat", La revue Hebdomadaire,
Paris, 1915.
28. Aurel Tintâ: "Colonizările habsburgice in Banat 1716-1740"
Editura Facla, Timișoara, 1972.
29. Jovan Cvijić, Jovan Radonic, Stanoje Stanojevic et Hilarion
Zeremsky: "Le Banat", La Qvestion du Banat, Paris , 1919.
30. grupa autora: " Banatsko Novo Selo (1765-1977)", monografija,
izdaje MK SSRNV, Banatsko Novo Selo, 1978.
31. Radu Flora: "Književnost i kultura Rumuna u SAP Vojvodini",
Zapisi, gradska biblioteka "Z. Zrenjanin",
Zrenjanin, 1981.
32. Branislav Grigorijević: "Jugoslovenska-rumunska konvencija o
uređenju manjinskih škola Rumuna u
Banatu 1933. godine", Matica Srpska,
Zbornik za istoriju, br. 7,
Novi Sad, 1973.

33. Vladimir Trebici: "Romanians population and demographic trends", Maridiane publishing house, Bucharest, 1976.
34. Aleksandar Krischan: "Banater karten im kriegsarchiv Wien (1686-1900)", München, 1963.
35. Sreta Pecenjački: "Pančevački distrikt 1717-1773", Institut za istoriju, Novi Sad, 1985.
36. Branislav Bukurov: "Foreklo stanovništva Vojvodine", Matica Srpska, Novi Sad, 1957.
37. grupa autora: "Demografska kretanja i karakteristike stanovništva Jugoslavije prema nacionalnoj pripadnosti", Centar za demografska istraživanja, Institut za društvene nauke, Beograd, 1978.
38. Milica Sentić: "Uticaj narodnosti i religije na fertilitet stanovništva Jugoslavije", Stanovništvo br. 3-4, IND, Beograd, 1978.
39. Sreta Pecenjački: "Podaci o stanovništvu i naseljima južnog Banata u 18. i 19. veku", Matica Srpska, Zbornik društvenih nauka br. 38, Novi Sad, 1964.
40. Sonja Jordan: "Die keiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert", Verlag R. Oldenbourg, München, 1967.
41. Radu Flora: "Rumunski banatski govori u svetlu lingvističke geografije", Beograd, 1971.

42. Radu Flora: "Lingvistička geografija ili geografska lingvistika", Zbornik za fililogiju i lingvistiku III, str. 129-134, Matica Srpska, Novi Sad, 1960.
43. dr. Nebojša Carić: "Narodnosti Vojvodine - osnovni demografski procesi", rukopis, Novi Sad, 1988.
44. dr. Branislav Bukurov: "Naselja u južnom Banatu", Zbornik Matice srpske za prirodne nauke br. 39, Novi Sad, 1970.
45. dr. Branislav Bukurov: "Stanovništva i naselja u Potamišju", Zbornik Matice srpske za prirodne nauke br. 34, Novi Sad, 1968.
46. Ruža Petrović: "Migracije stanovništva SR Srbije i etnički aspekti", CDI, IDN, interni materijal, Beograd, 1985.
47. Ruža Petrović: "Tipovi biološke reprodukcije etničkih grupa u Srbiji", CDI, IDN, interni materijal, Beograd, 1985.
48. dr. Ruža Petrović: "Demografski razvitak Vojvodine", Centar za političke studije i društveno-političko obrazovanje, Novi Sad, 1973.
49. dr. Slobodan Čurčić: "Stanovništvo fruškogorske oblasti", Matica Srpska, Novi Sad, 1980.
50. dr. Pavle Tomić: "Opština Žitište", monografija, PMF u Novom Sadu, Institut za geografiju, Novi Sad, 1981.
51. dr. Pavle Tomić: "Opština Kovin", monografija, PMF u Novom Sadu, Institut za geografiju, Novi Sad, 1981.

52. mr Živa Popov: "Migracije i strukturne promene stanovništva Banata od 1918. do 1981.", doktorska disertacija, rukopis, PMF u Novom Sadu, Institut za geografiju, Novi Sad, 1982.
53. Saša Kicošev: "Socio-demografske i geografske karakteristike slovačke narodnosti u SAFV", magistarski rad, rukopis, PMF u Beogradu, Institut za geografiju i prostorno planiranje, Beograd, 1987.
54. Magyaer statisztikai közlemények, a Magyar korona országdinak, 1900. evi, Népszámálása, Budapest, 1902.
55. Magyaer statisztikai közlemények, a Magyar korona országdinak, 1910. evi, Népszámálása, Budapest, 1912.
56. Opšta državna statistika, Definitivni rezultati popisa stanovništva od 1921. godine, Sarajevo, 1932.
57. Opšta državna statistika Kraljevine Jugoslavije, Definitivni rezultati popisa stanovništva 1931. godine, Sarajevo, 1938.
58. Savezni zavod za statistiku i evidenciju, Konačni rezultati popisa stanovništva od 1948. godine, Beograd
59. Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva 1953. godine, Beograd
60. Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva 1961. godine, Beograd
61. Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva 1971. godine, Beograd
62. Savezni zavod za statistiku, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 1981. godine, Beograd